ŽIBURIAI LAISVĖ

1990, RUDUO

Nr. 109 (146)

VAŽIUODAMI Į LIETUVĄ,
SIŲSDAMI SIUNTINIUS,
APDOVANODAMI ATVYKUSIUS,
NEPAMIRŠKIME LIETUVIŠKOS KNYGOS
IR Į LAISVĘ ŽURNALO

Į LAISVĘ leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai tris kartus per metus.

Redaktorius: Juozas Baužys.

Redakcijos talkininkai: Česlovas Grincevičius ir dr. Kazys Ambrozaitis.

Administratorius: Jonas Prakapas

Redakcijos adresas: J. Baužys
9240 Cliffside Ln., Orland Park, IL
60462, USA

Administracijos adresas: J. Prakapas,
14 Thelma Dr., Bakersfield, CA
93305, USA.

Metinė prenumerata: JAV, Kanadoje ir Australijoje — 10 JAV dolerių, Europoje ir P. Amerikoje — 7 JAV doleriai.

Garbės prenumerata: 20 JAV dolerių.

Spausdina „Draugo" spaustuvė:
4545 W. 63rd St., Chicago, IL 60629.

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM) — a Lithuanian magazine of politics and cultural life published three times a year by Lietuvių Fronto Bičiuliai.
Editor: Juozas Baužys. Business and circulation manager: Jonas Prakapas.

LAISVĖ

NR. 109 (146)
1990 RUDUO

REZISTENCINĖS MINTIES IR POLITIKOS ŽURNALAS

TURINYS

Vedamieji 2
Ar ir vėl vienų vieni?
Vardan Lietuvos
Edita Nazaraitė, Kultūros vizijos nepriklausomai Lietuvai 4
Skaitytojų žodis 6
Marcelijus Martinaitis, Tiesos angelo globoje 9
Viktoras Makoveckas, Politinė diferenciacija ir politinė kultūra Lietuvoje 18
Vytautas Volertas, Aloyzas Baronas: rašto gausa ir sėkmė 24
Aloyzas Baronas, ištrauka iš romano „Mirti visada suspėsi" 33
Viktoras Nakas, Tiesa tave išlaisvins 34
Julija Švabaitė, Sibiro kūdikis (poezija) 46
Arūnas E. Gudaitis, Lietuvos valstybingumas teisės atžvilgiu 48
Zenonas Prūsas, Mūsų kaimynai gudai — sąjungininkai ar priešai? 53
Vytautas Skuodis, Dar kartą apie Lietuvos pogrindį ir Molotovo-Ribbentropo slaptuosius dokumentus 60
Juozas Šaltinis, Lietuvos valstybės ekonominis atkūrimas 62
Lietuviškųjų studijų savaitė Dainavoje 68
Jonas Pabedinskas, Pilnutinė demokratija, socialinis teisingumas ir ekonominis progresas 70
Indrė Šemogienė, Lietuvos pramonės išvystymo galimybės 74
Ofelija Baršketytė, Žingsniai į tarptautinę prekybą 77
Apžvalgos ir nauji leidiniai 79

Autoriaus pavarde ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai nebūtinai atstovauja leidėjų ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakeičiant autoriaus minties, straipsniai gali būti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuožiūra • Redakcijai siunčiami laiškai ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavardėmis.

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

VEDAMIEJI

AR IR VĖL VIENŲ VIENI?

Žavimės lietuvių tautos pabudimu ir Kovo 11-tosios rezultatais. Šiuo nuostabiu žygiu ir drąsa trumpai žavėjosi ir visas laisvas pasaulis. Aplinkybės leido tą gerą žinią paskleisti pasauliui. Daugelis pirmą kartą sužinojo, kur yra Lietuva. Dabar vėl tyla. Kas bus toliau?

Nors skirtingais metodais ir aplinkybėmis, lietuvių tauta stebėtinai panašiai pasipriešino pavergėjams ir 1941 metais ir paskelbė nepriklausomybę. Tada Vakarai paliko mus vienus, be pagalbos, be komplimentų ir net be užuojautos.

Ką šiuo kritišku momentu turėtume daryti? Yra pavojaus, kad tautos, subėgusios prie alyvos oazės, gali mus vėl palikti užmarštyje prie Baltijos. Nepriklausomybės paskelbimas kovo 11, dar tebesant pilnai okupacijai, buvo tik šauklys į darbą. Kokios gali būti derybos tarp pelės ir katės, jeigu Vakarai neras laiko to žaidimo stebėti? Iš čia kyla pareigos ne tik sukilusiems Lietuvoje, bet ir išeivijai. Ar Lietuva dar ilgai pasiliks tyloje, dalinai priklausys ir nuo išeivijos, priklausys nuo to, kaip garsiai ir atkakliai rėksime, prašydami dėmesio. Juk sunkiais pokariniais laikais išeivijai pavyko pralaužti tylą pasaulio opinijoje ir Lietuvą įtraukti į pavergtų tautų sąrašą. Ir dabar energingai raginkime tarptautinės politikos draugus, kad pasisakytų už Lietuvą su tomis pačiomis teisėmis ir privilegijomis, kokias šiuo momentu gauna ir kitos Rytų Europos valstybės, tik ką atgavusios nepriklausomybę.

Mūsų sąjūdžio rezistencinis pobūdis, kol dar eina kova už pilną nepriklausomybę, tebėra būtinas. Esame susirūpinę nelygia kova ir laisvojo pasaulio laikinu nusigręžimu nuo Lietuvos problemų. Civilizuotos valstybės pradžia yra labai komplikuota. Gerai, kad galime pasinaudoti Lietuvos nepriklausomybės patirtimi. Tačiau po 50 metų tenka ne tik pasivyti civilizaciją, bet ir senas klaidas pataisyti. Yra proga padėti pagrindus idealiai Lietuvai su galimai pilnutine demokratija. Ar tai daryti sekasi? Pilnos nepriklausomybės agonija prailginta, parlamentui ir kitiems patriotams įtempti nervai, reikia politikoj užgrūdintų ir aukštos kultūros asmenų, kad nepradėtų piktų tarpusavio ginčų.

Šiuo metu ypač reikia rezistencinės diskrecijos. Laisvė turi ribas, nes turi ir įpareigojimus. Laisvė plepėti, nepatikrinus faktų, skelbti savo įsitikinimus, nerespektuojant kitų, gali tapti tos pačios laisvės išdavimu. Nereiktų politinėmis priemonėmis kovoti prieš skirtingą žmogaus galvojimą. Lietuvoje yra pereinamasis laikotarpis. Nors lietuvio priklausymas kompartijai savaime dar nėra mastas jo tautinei ir valstybinei ištikimybei nustatyti, vis dėlto, kai šiandien kompartijos žmonės mėgina pasisakyti už Lietuvos ateitį, yra suprantamas įtarimas bei nujautimas tų asmenų, kuriuos dar taip neseniai tie patys kompartijos žmonės, stropiai vykdydami Maskvos potvarkius, trėmė į amžino įšalo žemę. Dar per anksti

sveikinti Komunistų partiją, nors ir atsiskyrusią nuo Maskvos, nors ir savo vardą pakeitusią, — kol ji dar neįrodė, ar tikrai nuoširdžiai siekia pilnos nepriklausomybės Lietuvai, ar tik klastingai ruošiasi balsuoti už sovietinę federaciją. Tautinis solidarumas reikalauja atlaidumo, bet lygiai reikalauja ir atsiprašymo už skriaudas ir įrodymo darbais, ne vien žodžiais.

Laikas atliks savo, tik šiuo momentu visiems reikia daugiau kantrybės — Lietuvoje ir išeivijoje. Yra galimybių šiuo kritišku momentu nepasilikti vienų vieniems, bet tos galimybės priklausys nuo kieto darbo ir tautinio solidarumo Lietuvoje bei nuo energingo pagalbos šauksmo ir draugų verbavimo išeivijoje.

k. a.

VARDAN LIETUVOS

Nemažiau negu kantrybės mums šiuo kritišku momentu reikia dar ir broliškos meilės, vienybės, artimesnio ryšio tarp tos pačios tautos brolių ir seserų. Tiek Lietuvoje, tiek ir išeivijoje.

Neseniai Lietuvą aplankiusi viena ponia pasakojo, kad jos viešnagės metu jai tekęs atlikti nepaprastai sunkus uždavinys: suvesti draugėn ir įkalbėti paduoti rankas per 30 metų nesusitikusius ir nesikalbėjusius gimines, nors ir gyvenančius gretimuose kaimuose. Visa tai dėl to, kad vieni buvę ,,komunistai'', o kiti — ,,šventakupriai''.

Arba — kiek pykčio ir vienų kitiems pagiežos žodžių skaitome iš Lietuvos ateinančioje spaudoje. Jais persunkti laikraščių straipsniai, redaktorių pasisakymai, skaitytojų laiškai. Atrodo, kad Lietuvoje taip ir nebėra nieko gero ar teigiamo, apie ką būtų galima rašyti.

Ne ką geriau ir iš Lietuvos į Vakarus pasukus. Net ir iš Šveicarijos idiliškose Alpėse praeitą vasarą susirinkusių Lietuvos ir išeivijos įtakingų asmenų ne visiškai taikingu ir melodingu aidu atskambėjo pikti žodžiai. Gal jie ir teisingi, bet ar teisūs? Ne teisybės reikia ieškoti, kaip šiame numery rašo ten pat Šveicarijoje dalyvavęs rašytojas Martinaitis, bet Tiesos.

O ir išeivijos gyvenime, kad ir po daugelio bereikalingos savitarpio trinties ir kovos metų, tos dvasinės vienybės taip pat dar neatsiranda. Tuščios ambicijos ir ,,įsivaizduotos valdžios'' troškimas visada iššaukia kitų panašių asmenų reakciją. Užsiimant labiau vaidais, vienų kitiems kaltinimais, nebelieka laiko pozityviam darbui. Tai atbaido plačiąją visuomenę nuo paramos veiksniams ar institucijoms. Spontaniškai kyla privačios iniciatyvos grupės, kartais taip pat tarpusavy nesutariančios. Daina be galo.

Nebūtinai gi turime būti vieningi savo nuomonėse, bet turime būti vieningi savo dvasioje ir kalbėtis vieni su kitais, kaip vienos tautos vaikai. Argi po tiek fizinės ir dvasinės priespaudos metų prašvitusi laisvės, tad ir Tiesos, įgyvendinimo viltis neturėtų kuo greičiausiai atnaujinti net ir labiausiai užkietėjusias mūsų širdis? Juk esame vienos tautos broliai ir seserys vardan Lietuvos!

j. b.

Komentaras

EDITA NAZARAITĖ

KULTŪROS VIZIJOS NEPRIKLAUSOMAI LIETUVAI

Socialinių sukrėtimų ir politinių suiručių laikais paprastai iš naujo žvelgiama į praeitį. Lietuvos kultūra peržiūrima taip pat: skaičiuojami nuostoliai, pasiguodžiama tuo, kas išsaugota, mėginama nuspėti ateities kryptį. Lietuvos spaudoje ta tema yra gausybė įvairiausių išsisakymų. Krenta į akis didelis noras atsispirti į praeitį, į teigiamus jos momentus. Ką gi, tai logiškas žingsnis, nes projektuojant į tuštumą reikalinga konkreti atrama. Tačiau kaip tik čia kyla nemažas pavojus kurti surogatinę kultūrą, kuomet tie atsparos taškai neatsakingai mitologizuojami.

Dar ir po šitiek amžių žavimės Atėnų civilizacija, kuri davė pasauliui kultūros ir demokratijos užuomazgą. Bet tik užuomazgą, kuri istorijos eigoje kitų buvo slopinama arba vystoma toliau.

Tad kiek keistokai dabar atrodo tarp kai kurių Lietuvos intelektualų paplitęs mitas apie lietuvišką ,,šiaurės Atėnų'' kūrimą. Vargu, bau, ar reikia taip giliai atgal bristi į istorijos ūkus naują kultūrą kurti pasiryžusiai Lietuvai. Kokia bebūtų patraukli atėniškoji vizija, šiais laikais nederėtų pamiršti, kad garbieji atėniečiai naudojo vergų darbą, o moters statusas toje demokratijos užuomazgoje, deja, prilygo vergo statusui, nes moteris neturėjo jokių pilietinių teisių. To nereikėtų primiršti, orientuojantis į demokratiškos kultūros kūrimą. Reikiamos pataisos buvo atliktos istorijos eigoje, daug pasidarbavo šiuolaikinės Vakarų valstybės, tad į jų patyrimą — pasiekimus ir klaidas — orientuotis būtų kur kas protingiau, juo labiau, kad jos savo patirtimi yra linkusios pasidalinti.

Po nelemtos okupacijos visos intelektualinės pajėgos buvo sutelktos į identiteto gynybą. Tačiau dabartinėmis sąlygomis dėmesio verta yra ,,atvirų durų'' politika, nes dvasiškai praturtėti informacijos ženklu pažymėtoje epochoje galima tik imant ir duodant, t.y. mainantis. Šitokio ,,mainikavimo'' arba ,,kultūrinės rinkos'' grėsmė lietuvybei tėra tik iliuzinė.

Nemažai karštų diskusijų sukėlė klausimas, liečiantis valstybinę paramą profesionaliems kūrėjams. Dėl naujo biudžeto projektų menininkai išliejo nemažai nuostabos ir pasipiktinimo. Tokios emocijos suprantamos, tačiau ekonomiškai nustekenta Lietuva, kad ir atgavusi

laisvę, vargu ar taip greitai pralobs kaip kad svajojasi. Todėl didelės finansinės paramos menams tikrai labai sunku tikėtis, mat gerų norų maža — reikia pinigų.

Žvelgiant į meno istoriją, nejučia smelkiasi įspūdis, kad smarkiai menus rėmė visgi turtingos valstybės, o atsitiktinės išimtys tik patvirtina tą taisyklę. Nes visa dvasinė kūryba, kaip ten befilosofuotum, turi materializuotis, o tam vėlgi reikia pinigų ir jų reikia daug.

Beje, Jungtinės Valstijos, kurios yra viena turtingiausių pasaulio šalių, meno subsidijoms skiria maždaug tiek, kiek ir karinių orkestrų išlaikymui. Tai menka suma, kuri kelia amerikiečių menininkų pasipiktinimą. Be to, yra ir antra medalio pusė: valstybė, viena ranka duodama, visada be jokių skrupulų ima kita ranka. Paskutiniu metu JAV meno pasaulyje kilo daug triukšmo dėl meno kūrinių cenzūravimo, ir kai muziejaus kuratorius už ekscentriškos parodos suorganizavimą (homoseksualistinės nuotraukos) pateko į teismą.

Nepulsime aiškintis, kur daugiau tolerancijos — Lietuvoje ar Amerikoje — tačiau nereikia tikėtis, kad lietuviškos subsidijos duos nekontroliuojamą laisvę profesionalams, kad nebus korupcijos ir cenzūros. Svajonės visada yra rožinės spalvos.

Greičiausiai lietuvių menininkams reikės patiems, kaip tiems girių paukšteliams, rankioti trupinėlius, kovojant už savo ir savo kūrinių egzistenciją, o ne čirkšti kaip kanarėlėms, laukiant, kad valdžia grūdą vėl įmestų. Nebus lengva kurti nepriklausomos Lietuvos kultūrą, bet pagrindinis laisvės komponentas ir yra rizika. Jos daug kas bijosi.

NUO REDAKTORIAUS STALO

Ne taip jau lengva sutelkti žurnalo numeriui straipsnius, kurie papildytų vienas kitą ir kurie liestų pačius aktualiausius klausimus. Ir redaktorius nepajėgia, ir bendradarbių trūkumas pradeda rimtai jaustis. Kažkaip šiame numeryje netikėtai susiklostė dvi vyraujančios temos. Viena labiau filosofinė, bet savo pritaikymu ir praktinė, būtent, tiesos ieškojimas ir jos skleidimas. Kita — grynai gyvenimiška: ekoniminiai klausimai.

Apie tiesos (nors ir tarp eilučių užslėptos) subtilų perteikimą ir jos ieškojimą, vykusį dar taip neseniai Lietuvoje, kalba rašytojas Marcelijus Martinaitis. Šiapus Atlanto mums nereikia skaityti to, kas neparašyta tarp eilučių, bet reikia tik mokėti atsirinkti teisingą informaciją. Apie ją ir konkrečiai apie Lietuvių informacijos centro darbą rašo Viktoras Nakas.

Ekonominių klausimų temos Lietuvoje po entuziastiško dvasinio pakilimo vis daugiau randa dėmesio. Norėdami padėti Lietuvai, ekonomines jos galimybes svarstome ir išeivijoje. Apie jas savo straipsniais prisideda autoriai: Jonas Pabedinskas, Ofelija Baršketytė, Indrė Šemogienė ir Juozas Šaltinis.

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Į laisvę Lietuvoje

Gavome nepaprastai brangią dovaną — atsiųstą žurnalo *Į laisvę* 107 numerį. Išreikšdami dėkingumą už šią siuntą, pranešame Jums, kad Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos fonduose iki šiol neturėjome nė vieno šio periodinio leidinio numerio.

Didžiausias mūsų rūpestis dabar surinkti pilną išeivijos lietuvių knygų ir periodinių leidinių komplektą. Tai yra nepaprastai svarbu todėl, kad šios knygos ir žurnalai yra visai nežinomi skaitytojams, kurie nepaprastai domisi ankstesniais metais nuo jų slėpta ir visokiausiais būdais drausta literatūra.

Silvija Vėlavičienė,
M. Mažvydo bibliotekos Vilniuje
Lituanistikos skyriaus vedėja

... ir Suvalkų trikampyje

Dėkojame Jums už įdomų *Į laisvę*. Labai nudžiugome, kad suradote vietos ir mūsų reikalams ir maloniai užtarėte, o mūsų padėtis tikrai sunki. Labai svarbu mums išeiti į pasaulį, informuoti tautiečius apie mūsų padėtį. Iš keliolikos skaitytojų vistiek vienas kitas atsiliepia... Pamažu įsigyjame kompiuterinę techniką, kuri pilnai sukomplektuota palengvins *Aušros* leidimą. Kol kas *Aušrą* ruošiame trijose vietose. Tas užima labai daug laiko ir reikalauja daug lėšų.

Alicija Sitarskienė,
Aušros redaktorė, Punskas

Ašaras traukia iš akių

Į laisvę 108 nr. išspausdintas H. Nagio eilėraštis „Vilniaus baladė" ašaras traukia iš akių. Tai gilus, poetinis dabartinės Lietuvos būklės komentaras. Gaila, kad jis nustumtas kažkur į „antrą vietą" tarp aktualių ir įdomių straipsnių. Būtų labai tikęs tuoj po oficialių Lietuvos Respublikos AT dokumentų.

Poezija labai prisidėjo prie tautinės sąmonės sužadinimo (Maironis). Palaiko šią sąmonę ir šiandien. Siūlyčiau įvesti poezijos skiltį, bent poros ar trijų puslapių, kur kiekvienam numeriui būtų kviečiamas vis kitas išeivijos ar Lietuvos poetas. Tai labai praturtintų žurnalą. (Jau gana seniai tai ir daroma. Red.)

A. Radžius,
Baltimore, MD

Prenumeruoti 3 egzempliorius

Tamstos redaguojamas žurnalas yra puikus; atlikai tai, ko šiuo metu taip reikėjo: sąmoningo, rezistencinio spausdinto žodžio, šiuo ypatingu istoriniu momentu. Rūpi vienok, kad tas žodis paplistų ir po visą Lietuvą. Mano nuomone, kiekvienas skaitytojas turi **užsiprenumeruoti po tris egzempliorius: vieną sau, o du tesiunčia į Lietuvą.** Pažinčių, adresų jau turbūt visi turime. Tas pakeltų žurnalo tiražą tris kartus, ir mūsų žodis Lietuvai būtų dar geriau žinomas.

Be abejonės, dar galima žurnalą tobulinti. Norėčiau matyti parengtą mūsų ekonomistų ekonominį planą Lietuvai atstatyti (projektą), kurį būtų galima ten ir čia diskutuoti. Mūsų architektai galėtų parengti gyvenviečių planus, turizmo pramonės, žemės ūkio kooperatyvų planus ir t.t. *Į laisvę* galėtų tapti tas patariamasis balsas, kuriuo lietuvis tėvynėje galėtų susidomėti.

A. Sabalis,
Woodhaven, NY

Kokia nauda iš neįvykdomų nutarimų?

Į laisvę 108 nr. surinkta daug įdomios medžiagos. Ypač Truskos ir Garmutės straipsniai verti dėmesio. Taipgi gerai, kad žurnale nėra jokio erzlumo. O kad ką ,,išeivija turėtų'' daryti — išvadose visas puslapis bendrybių, tik čia ne redaktoriaus kaltė. Gerai dar, kad išvadų komisija liko anoniminė, nes tokios rūšies ,,pasiraginimai'' lieka tik popiery. Patyriau, kad, jei prie ,,nutarimo'' ar ,,išvados'' nėra pavardės ir telefono numerio to asmens, kas tai įvykdys, — nėra prasmės apie tai kalbėti...

Arvydas Barzdukas,
Falls Church, VA

Laiko veidrodis

Nežinau, Juozai, kiek tau reikėjo darbo ir pastangų įdėti į medžiagos ,,sužvejojimą'' šiam *Į laisvę*, 108 nr., bet jis yra tikrai šio laiko veidrodis: visi straipsniai ir pasikalbėjimai yra dabartinės mūsų temos, viltys ir lūkesčiai. Vedamajame gal reikėjo daugiau tiesos apie veiksnių konferencijos rezultatus.

Jonas Vasaris,
Barberton, OH

Visiems dirbti išvien

Labai džiaugiuosi Lietuvių Fronto bičiulių veikla ir sėkminga bei išradinga *Į laisvę* žurnalo redaktoriaus iniciatyva. Žurnalas aktualus, bendradarbių kadras auga. Dėl to žurnalą ir užsiprenumeravau 20-čiai metų. Lietuvių Fronto bičiuliai, vykdydami prof. A. Maceinos, J. Brazaičio idėjas, stengiasi iš politinių grupių varžybų išimti religijos, Bažnyčios klausimą, kaip tai yra JAV-se. Su prof. Maceina ir Brazaičiu išvien dirbau, kai leidome *XX Amžių*. Tai nuostabaus idealizmo žmonės, ir garbė būti jų idėjų įgyvendintojais.

Tik dabarties laisvės kovos laikotarpyje svarbu visoms patriotinėms grupėms dirbti išvien, nesigrumiant tarp savęs ir nedžiuginant Maskvos savitarpiais baksnojimais. Krikščionys demokratai irgi verti pagarbos, jų įnašas buvo didelis atkuriant Nepriklausomą Lietuvą, pravedant socialines reformas, žemės reformą. O dabar jie ir kitos partijos gali paremti Lietuvos laisvės reikalus per savo įtakingas partijas Europoj, Pietų ir Centro Amerikoj. Visų įnašas svarbus ir reikalingas.

Prel. Juozas Prunskis,
Chicago, IL

Atsakant Juozui Žemaičiui

Gyvenimo dienos buvo tokios svarbios, kad jos įtraukė mus kaip pavasarį patvinusi upė. Taip galima būtų aiškinti ir paskutiniųjų *Į laisvę* numerių vedamuosius. Jeigu, anot J. Žemaičio laiško *ĮL* 108 nr., lietuvių visuomenė nuolat ,,gnaibo'' Vliką, gal priežasčių reiktų paieškoti tame pačiame Vlike. Pvz., paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, Vlikas nebegali vadintis ,,Vyriausiuoju''. Jis galėtų gauti naują vardą iš Lietuvos

Prenumeruokime po tris egzempliorius Į LAISVĘ žurnalo: vieną sau, o kitus du pasiųskime į Lietuvą. Tai p. A. Sabalio mintis. Būtų gera, kad bent dalis žurnalo skaitytojų šį pasiūlymą įgyvendintų.

prezidento ir AT, jeigu jis to paprašytų. O gal jis turėtų pasivadinti, pvz., USA tautininkų valdyba? Dabar gi Vlikas vis dar laužiasi pro atviras duris. Dėl vienybės J. Žemaičio sąžinė neturėtų graužti. Blokada mus sucementavo stipriai.

Dr. A. Šmulkštys,
Gibbstown, NJ

Bendro darbo vis dar trūksta

Į laisvę 107 nr. trys vedamieji buvo labai geri ir pačiu laiku paskelbti. Tai buvo raginimas visiems veiksniams, kurie nesugebėjo susiorientuoti, kokios pagalbos Lietuvai reikėjo. Politinės pagalbos ir iki šiol veiksniai neparūpino, nors buvo susirinkę ir specialiai konferencijai. Lietuviški laikraščiai nieko nerašė, tad neaišku, kaip veiksniai pasidalino atliktinų darbų tvarką. O jos atrodo nebuvo, ir dabar dar nematyti. Tik visi veiksniai, lyg metę savo darbus, pradėjo rinkti pinigus, išsiuntinėjo ,,jausmingus laiškus'', prašydami ,,milžiniškos sumos''. Šiuo kritišku Lietuvai metu tokia veiksnių betvarkė yra nusikaltimas.

Vladas Palubinskas,
Cleveland, OH

Atsiliepimai apie *JL* 108 nr.

... Puslapius sklaidydami, randame redaktoriaus priminimą: tarp 19 šio numerio autorių tik 8 gyvena Vakaruose. Ką tai reiškia? Katastrofišką raštingų Lietuvių Frontui artimų kultūrininkų bei politikų išsekimą? Ar redaktoriaus žvejojimą ten, kur lengviausiai ir daugiausia pagaunama?... Vaizdą susidarysime iš kelių ateities numerių...

... Vieno puslapio vedamasis taiklus, daug pasakantis: veiksniams kas sau posėdžiaujant ir nieko konkretaus nepadarant, Lietuvą gelbsti paskiros draugijos bei institucijos, paskiri žmonės...

Alfonsas Nakas,
Tėviškės žiburiuose, Nr. 28, 1990.VII.10

Esu labai dėkingas Jums už mano straipsnelio išspausdinimą Jūsų žurnale. Ateityje su didžiausiu malonumu drįsiu siūlyti Jūsų redaguojamam leidiniui savo darbelius.

Aurimas M. Juozaitis,
Vilnius

Nuoširdžiausiai ačiū už informacinį, įdomų *Į laisvę* žurnalą. Pridedu auką savo mirusių brolių Edvardo ir Vytauto atminimui.

Valerija Jarienė,
Chicago, IL

Į laisvę 108 nr. man labai patiko Editos Nazaraitės straispnis apie žiurkes, sliekus ir Lietuvą. Taip pat prof. Bronio Kazlo, L. Truskos, N. Sadūnaitės, A. Garmutės ir kt. dalykiški ir įdomūs straipsniai. Gyvuokit ilgai.

B. Balys,
Willow Springs, IL

Skirtingumai buvo ir bus

JL 108 numery, šalia kitų šių dienų klausimais rašinių, ypatingai sveikintinas ir vertingas yra gausus (net 11 autorių), rašančių iš Tėvynės dalyvavimas. Kone visos jų mintys yra bešališkos.

Dėmesingi straipsniai apie skirtingumus (diferenciaciją). Skirtingumai buvo, yra ir bus ateityje, norime to ar ne. Pagal besikeičiantį laiką, tik įvairuoja jų pobūdis. Bendruosius reikalus teks spręsti ne pasaulėžiūriniu pagrindu, nes viena pasaulėžiūra nebuvo, nėra ir nebus visiems priimtina.

Antanas Valiuškis

TIESOS ANGELO GLOBOJE

Mintys apie lietuvių literatūrą ir tautinį atgimimą

MARCELIJUS MARTINAITIS

ČESLOVAS MILOŠAS vienoj savo paskaitoje kalbėjo, kad jo gimtojoje Lietuvoje literatūra skaitoma kiek kitaip nei jam žinomuose Vakarų kraštuose. Ir iš tiesų, neatitikimas tarp to, kas populiaru Vakaruose ir Lietuvoje, kartais gana didelis. Tai nėra mūsų išskirtinumas ar sau patiems suteikta privilegija, bet ir ne ribotumas. Visų pirma, literatūra čia kuriama ir skaitoma kiek kitaip dėl istorinių bei vidinių aplinkybių, vis pasikartojančios politinės bei tautinės priespaudos, technologinio krašto atsilikimo, kas neleidžia jai atitrūkti nuo tradicijų bei etninės kultūros, kuri sunkiais laikais, suvaržius politines institucijas ir mokslo raštiją, lieka vieninteliu legaliu žmogaus reiškimosi būdu, — iš esmės tuo, kas Vakarų žmogui yra parlamentas, laikraščiai, draugijos, partijos, teisės, auklėjimas, bažnyčia. Todėl literatūra būna tampriai susijusi su etnine kultūra, kuri kaip tik turi jau išplėtojusi tam tikras bendruomeninio elgesio taisykles. Tokiais laikotarpiais tradicinė kultūra stiprinama rašytojų, menininkų kūryba, kuri kartais yra ne vien literatūra ir menas, bet ir laikysena, orientuota į kolektyvinę sąmonę. Žmogus įsitvirtindamas archetipinėje sąmonėje, atkuria diachroninę komunikaciją kaip tam tikrą neužrašytą genties patirtį. Kada nors, kai imsime ramiai vertinti šį tautos atgimimo laikotarpį, grįšime ir prie lietuviškos raštijos, vieną kartą jau suvaidinusios savo vaidmenį XIX a. antroje pusėje.

Dažnai kalbame apie laiką ir sustabdytus laikrodžius. Tai galima palyginti su dvasia ir kultūra, nesulaikomu laiko tekėjimu ir jo matavimo technologija. Mūsų patirtis moko, kad kultūra gali būti išardoma, sustabdoma, pasukama atgal, tačiau jaučiame, kad per mus teka srovė, kurios kryptis visada ta pati ir tada, kai rodyklės pasukamos atgal, arba keičiama laiko matavimo technologija.

Lietuviai, skirtingai nuo kitų Europos tautų, yra *priversti gyventi dviejuose laikuose.* Kaip ir visos tautos mes turime istorinį laiką, matuojamą laikrodžiais. Jį žymi istoriniai įvykiai, valstybingumo ženklai,

37-joje Europos lietuvių studijų savaitėje, įvykusioje 1990.VIII.5-12 dienomis Einsiedeln vietovėje, Šveicarijoje, su paskaitomis ir pranešimais dalyvavo Lietuvos ir išeivijos atstovai. Spausdiname ten skaitytą rašytojo Marcelijaus Martinaičio paskaitą, specialiai jo papildytą ir pritaikintą *Į laisvę* žurnalui. Esame už tai labai dėkingi.

MARCELIJUS MARTINAITIS (g. 1936) — poetas, literatūros kritikas, dramaturgas, pedagogas, išleidęs daug savo poezijos knygų, vienas žinomiausių Lietuvos poetų, Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros docentas.

miestų kilimas, asmenybės, raštijos raida, pinigai. Antrasis laikas yra vidinis — archetipinis arba uždaras, kuris neturi vienos krypties ir kurį sudaro nuolatinių grįžimų serijos prie tam tikrų vaizdų, įsijautimų, nuolat atkuriamų dabartyje, mažai ką keičiant. Lietuvių istorinis laikas neretai sustabdomas žiauriausiu būdu, suniokojami jo ženklai: įvairios institucijos, raštija, politinis bei savarankiškas ekonominis gyvenimas. 50 metų buvo areštuotas tautos laikas, propaganda stengėsi iš atminties išdeginti to laiko istoriškumo supratimą, iškleistą iš praeities į ateitį. Čia lietuvių nuostoliai didžiuliai, nors patirti ne vien bolševikmečiu: istorinio tęstinumo samprata trūkinėjo ne vieną kartą ir to priežastimi buvo dinastijos, miestai, paveldo perdavimo būdai, aukštuomenė, davusi kraujo kitų šalių valdovų dinastijoms. Bajorijai sulenkėjus, į istorinį laiką įžengė valstiečiai su savo dar sveika ir stipria etnine kultūra, išėjo tarsi iš po žemės, nes Europa lietuvių tautą arba jau buvo palaidojusi, arba laikė išmirštančia. Lietuvių pasirodymas tada, o taip pat ir dabar, yra toks netikėtas kaip ir Vytauto raitelių, priešams lygioje vietoje pasirodančių lyg iš po žemės. Tokia iš esmės buvo valstiečių atkovota pirmoji Nepriklausoma Lietuva, tokia ir dabar ji iškyla iš nebūties.

NUTOLOME nuo temos apie literatūrą, tačiau jos negalėtume suprasti be viso istorinio komplekso, be jos slaptų įkrovų ir specialios laikysenos. Literatūra pasako, ar kas nors yra ten, kur, mums rodosi, nieko nėra, kur viskas juoda ir laukia žiemos, panašiai, kaip yra juodas rudenį žiemkenčiais apsėtas laukas, ir tik kaimietis žino, kad tas laukas gyvas, kad jame susikabinę šaknys su šaknimis. Gali taip atrodyti, kad ir Lietuvoje nieko nevyko, o kas vyko, kas buvo matoma, buvo tik iš Eurazijos plotų užklydę raudonos spalvos miražai, kuriuos atgimimo vėjai nupūs.

Tą dirvą, apie kurią čia kalbu, buvo sunkiausia sovietizuoti, gal dėl to *vienas ryškiausių lietuvių poezijos vaizdinių pastaraisiais dešimtmečiais buvo žemė*, pirma — „žemininkų" poezijoje, o vėliau — Lietuvoje. Gal niekas kitas tiek daug nepasako apie mūsų gebėjimą išlikti ir atgimti toj vietoj, kur viskas buvo sumalta

ir užšaldytas laikas, kaip tai pasako žemės vaizdinys. Mus okupavo, jie mus turėjo, bet mes niekada nebuvome jų. Jie nejveikė tos mūsų vidinės komunikacijos, nors pastangos buvo didžiulės. Suprantama, kodėl su tokiu įnirtingumu buvo okupanto niokojama inteligentija ir kaimas — protas ir intuicija, tam tikra specifinė lietuvių kultūros komunikacija, jau pradėjusi atsiskleisti Nepriklausomos Lietuvos literatūroje, filosofijoje, gyvensenoje. Kaimo išardymas buvo vienas skaudžiausių lietuvių literatūroje pergyvenamų dalykų, suprantamas kaip degradacija, demoralizacija, šeimos žlugimas, ryšių nutrūkimas tarp kartų, o tuo pačiu tautiškumo praradimas, jeigu tautą suprasime kaip motyvuotą sutartį tarp kelių kartų, išreiškiamą moraliniais įsipareigojimais, šeimyninėmis ar žemdirbystės šventėmis bei apeigomis. Iš namų, iš šeimos išeinantis žmogus suvokiamas dramatiškai, sakysim, J. Apučio apsakymuose arba R. Granausko apysakoje ,,Gyvenimas po klevu''. Jų kūryboje matome, kaip žmogus, pradėjęs gyventi vien pagal technologiją ir pagal laikrodžius yra degraduojamas ir sugyvulėja. Perėjęs iš etninio laiko, technologiniame laike jis nesuranda elgesio kriterijų, nutrūksta komunikacija su dvasia ir kultūra. Ši technologijomis valdoma lietuvių erdvė tebėra nepaprastai tuščia, labiausiai sovietizuota. Ten nenumatyta vietos šeimai, namams, susikaupimui, nėra dorovinių ribų.

Daug kalbama ekonomikos, teisės, ūkio klausimais, tačiau virš viso to jaučiame, kad iš esmės keičiasi kultūros orientacija, iš uždaro laiko pereinant į tiesioginį, žmones siejantį dabartyje. Naujos technologijos žmonių elgesį ims keisti greičiau ir labiau, nei taip neseniai tai galėjo daryti menas, literatūra ar tikėjimas. Prisiminkime, kaip Donelaičio poemoje žmogus savo elgesį nustato pagal metų laikus, o šiuolaikinėje poezijoje atsidūręs gamtoje jis daro išpažintį, atgailauja arba patiria Dievo buvimą. Toks poetas laiko save paskutiniu nueinančios pasaulinės ir ilgaamžės valstiečių civilizacijos atstovu, kuri kitose šalyse savaime užleido vietą, o mūsų krašte patyrė negirdėtą kruviną prievartą. Valstiečiai mūsų tautai atidavė viską, labiausiai nukraujavo rezistencijoje, mus paskutinius iš namų išleido perduoti jų kultūros genetinę idėją, pratęsti valstiečių dinastiją kitose laiko erdvėse.

Lietuvoje kuriama literatūra ir menas buvo atgręžtas atgal į memorialinę sąmonę, tarsi einant iš mirties arba į mirtį kaip B. Reškevičiaus ,,Apyaušrio vieškeliuos'', kur puslapis po puslapio kraupiai artėjama prie paties autoriaus savižudybės. Iš namų einama į kapines, — į demokratiškiausią mirusiųjų parlamentą. Niekas dabar taip gerai Lietuvoje neprižiūrima kaip kapinės, o atsiradus daugiau laisvių, pirmiausiai pradėta statyti antkapiai ir atstatyti paminklai, o ne ūkiai, šeimų ryšiai, užnuodyta gamta. Kartais atrodo, kad bus labai sunku peržengti šią gyvenimo ir mirties ribą, ties

kuria ilgai gyveno tauta, veikti su tuo susijusį neryžtingumą, meno, etninės kultūros dėka pasirinktą savanorišką nelaisvę nelaisvėje. Fizinę nelaisvę buvo mėginama įveikti tam tikra motyvuota elgesio nelaisve, nes režimas naudojosi kiekvienu neatsargiu žingsniu, prasitarimu.

GERAI patyrėme, ką tai reiškia, kai mūsų žmogus tarsi turėjo kur išeiti, pralaukti tautai sunkius laikus, bet išeiti jis galėjo tik į praeitį. Per tą laiką jis smarkiai atsiliko, atsivertė į pagonybę, o po to vijosi, grįžo prie Dievo... Todėl ir mūsų raštija buvo stipriai etnizuojama, sunkiai atsivėrė pasaulio skvarbai. Trumpais laisvės atokvėpiais buvo bandoma įveikti asmeninį uždarumą, kaimietišką drovumą, bet laisvos, nepriklausomos raidos lietuvių literatūra beveik nepažino, išskyrus per porą Nepriklausomos Lietuvos dešimtmečių bei išeivijos rašytojus, kuriuos intelektualinė tremtis padarė pasaulio žmonėmis, išvedė lietuvišką žodį iš namų.

Visa tai vertė lietuvių kultūrą, literatūrą susitelkti savyje, kaupti tautos moralinę galią, iš kurios ne pirmą kartą kyla tautos atgimimas. Sąjūdžio veiklos pradžioje dažnai buvo sakoma, kad politikoje jėgos yra tiek, kiek joje esama moralės. Tokia pradinė Sąjūdžio nuostata buvo įmanoma ten, kur politika visų pirma kyla iš dvasinių, moralinių įkrovų, kas nėra politika, bet kas ją programuoja kaip genetinis kodas gyvybės pasikartojimą. Tam tikrais laikotarpiais daugumos dėmesys sutelkiamas ne į politiką, ekonomiką, prekybą, o į raštiją ir skaitymą. Nesirūpinant tikrąja literatūros verte, mėginama pasisakyti ją skaitant. Skaitymas tampa kompensacija to, kas negalima gyvenime. Juk apskritai daugiausia skaitoma nelaisvėje, kalėjime, ligos patale. Taip ir dabar buvo ieškoma laisvės ir jos randama galbūt pačioje nelaisviausioje literatūroje. Sunkiausiom sąlygom ji atliko tai, ko negalėjo mokykla, spauda, slopinama Bažnyčia. Toje literatūroje galbūt mažiausiai buvo ieškoma literatūros, dėl ko ją skaito laisvos ir demokratinės visuomenės. Todėl ir norėčiau daryti skirtumą tarp literatūros ir jos skaitymo. Mūsų kultūros patirtis moko, kad būna istorinių laikotarpių, kai skaitymas yra stipresnis, gal net gilesnis už tuo metu kuriamą literatūrą. XIX a. pabaigoje mūsų tautą išgelbėjo skaitymas, kuris savo įtikėjimu viršijo negausią to meto grožinę raštiją. O dabar, ir vėl tautos žmonės atmintyje saugojo uždraustus tekstus, su jais atėjo į Sąjūdį, į mitingus, į politiką.

Sunku pasakyti, kas pastaruoju laiku mūsų grožinėje raštijoje buvo literatūra, o kas ne. Rodos, pirmiausiai reiktų kalbėti apie deformuotą literatūrą, atsiriboti nuo to, kas joje primesta, išprievartauta. Dažnai klausiama, kodėl dabar ji tarsi tyli, dabar, kada neliko jokių išorinių varžtų, kai nuo jos nuimtas socialistinio realizmo apinasris, kai atvirai dainuojama ir skelbiama par-

Kryžių kalnas Dainavoje 1990 metais. Nuotr. K. Ambrozaičio.

tizanų bei tremtinių poezija, už kurią Kazys Jakubėnas buvo žiauriai enkavedistų nužudytas, o Kostas Kubilinskas išsipirko kruvina išdavyste; kai Lietuvoje leidžiamos ir skaitomos išeivių knygos, neseniai dar buvusios įkalčiais teismo bylose, kai buvę Sibiro kankiniai pateikia tokių kraupių vaizdų, kokių nesugalvojo joks modernus lietuviško absurdo rašytojas, taigi — kodėl patys rašytojai ima kalbėti apie sunkumą rašyti, neskuba pasakyti, ką taip neseniai buvo užgniaužęs režimas? Pasirodo, ir stalčiai buvo apytuščiai, ir daugumos gyventa ne taip jau blogai, ir stiprių atsimetėlių, išsižadėjusių valdžios nepagailimų privilegijų, nebuvo, kaip rusų ukrainiečių, čekų ir lenkų literatūroje.

Nesiryžčiau aiškinti šio keisčiausio literatūros fenomeno, t.y., kaip apribota arba ribota literatūra sugebėjo šį tą reikšti, o kartais būti suprasta kaip pasipriešinimas tautos sovietizacijai. Prieš keletą metų skaityta literatūra bus perskaityta dar kartą, ir iš jos išsiskirs tikroji grožinė lietuvių raštija, kuri suvienys visa, kas parašyta tėvynėje, sibirinėje bei intelektualinėje užjūrio tremtyje. Tokiam vertinimui dar laikas neatėjo, šiomis temomis mažai kalbame ir kalbėti dar sunku.

Tariamas dabartinės literatūros sutrikimas yra gal kaip tik jos pasveikimo, apsivalymo požymis, o visuomenės kritiškumas jos atžvil-

Žinome nukentėjusių rašytojų vardus, bet dar niekas nesuskaičiavo skaitymo kankinių.

giu ar nereiškia, kad atsimetama nuo netikrų vertybių, nuo melagingų dalykų? Keičiasi tai, ką pavadinau skaitymu. Nuo literatūros atsiskiria publicistika, pedagogika, politika, tiesos sakymo misija. Dabar neįmanoma nieko parašyti, sueiliuoti, kas sušauktų minias klausytojų, tokias kaip ateina į mitingus. Dar taip neseniai buvo klausomasi vos parašytų eilėraščių, be galo ilgų romanų ištraukų ir dažnai buvo stengtasi suprasti ne tai, kas parašyta, o ką autorius norėjo pasakyti ir arba negalėjo, arba bijojo. Buvo klausomasi ir melagingos arba pusiau su melu parašytos literatūros, nes rašytojo autoritetas buvo didelis, literatūra vienaip ar kitaip prablaivindavo režimo skverbimąsi į žmogaus dvasią, — net ir ta, kuri jam atvirai tarnavo. Tai dėl to, kad ji buvo kuriama ties cenzūros barjeru, ar tuoj už jo, ir vis dėlto turėdavo ką nors pasakyti, o ilgainiui — dar daugiau išmoko. Buvo įsiklausoma į menkiausius pasikeitimus kalboje, stiliuje, intonacijoje, meninėse priemonėse, ir tai buvo suvokiama kaip signalai iš dvasios pogrindžio, kaip slaptos žinių agentūros šifruotos telegramos. Toks kalbėjimas ties riba neretai atrodė drąsus, rizikingas, ir todėl rašytojas paskui save galėjo vesti skaitytojų divizijas. Ypatinga dirbtine raštijos kalba buvo galima pasakoti apie dalykus, neminimus laikraščiuose, enciklopedijose, paskaitose. Jaunesnė karta apie tautos kovą prieš bolševizmą galėjo sužinoti iš literatūros, nes kūrinio veikėjas dar turėjo teisę gyventi ir pasakyti tai, ko negalėjo pats rašytojas ir ką jis čia pat turėjo smerkti. Neigiamai pavaizduotos situacijos neretai buvo suvokiamos kaip noras pasakyti tiesą. Todėl literatūra buvo ir melaginga, ir išradinga, ir gudri.

Literatūros dėka, nors ir sunkiai, nenutrūko komunikacija su Nepriklausomos Lietuvos tradicija, ji tarsi ruošė žmones skaityti visa, kas buvo rašoma ir suprasti slaptumo ir baimės antspaudus. Atgimimas dešifravo literatūrą, jos kaikurias temas, užuominas, pusiau su melu ar pusiau su tiesa pasakytus žodžius. Tačiau ji suteikė balsą visiems, kurie dabar kalba, išsipasakoja, prisimena, pati šiek tiek pritildama ir įsiklausydama. Lietuvių literatūra, prievarta apvilkta socialistinio realizmo uniforma, sugebėjo kurį laiką atlikti ryšininko vaidmenį tautoje. Būdinga, kad rašytojai pirmieji atėjo į Sąjūdį, vėliau tik užleisdami vietą teisininkams, politikams, parlamentarams...

SUNKU būtų pasakyti, kas buvo labiau sovietizuojama: kūryba ar skaitymas. Į kur buvo nukreiptas stipriausias smūgis? Valdyti ne vien kūrybą, bet ir jos suvokimą, buvo viena iš didžiausių režimo ambicijų, kuriai nebuvo gailima nei lėšų, nei

pastangų. Ne tik rašytojo kūryba, bet ir skaitytojas buvo pririštas prie trumpo socialistinio realizmo pavadėlio, atidžiai ganomas. Vos pramokęs skaityti vaikas buvo pratinamas ieškoti literatūros kūrinyje klasių kovos, buržuazinės sąmonės recidyvų, įvairių ,,bruožų'' veikėjus skirstyti į teigiamus ir neigiamus pagal kilmę, profesiją, pažiūras. Žinome nukentėjusių rašytojų vardus, bet dar *niekas nesuskaičiavo skaitymo kankinių:* kiek žmonių nuteista, ištremta, pašalinta iš darbo ir iš mokyklos, uždrausta dirbti savo profesijoje vien už literatūros knygų skaitymą. Sovietizacija prasidėjo sunaikinant tautos smegenis. Jeigu tie smegenys dar išliko sveiki, reikia džiaugtis lietuvių tautos atsparumu. Knygų skaitymas įgijo pogrindžio kovos bruožų: konspiracija, nusirašinėjimas, dauginimas... Galima sakyti: iš dvasios pogrindžio lietuviai *išėjo su knyga*, kaip pirmieji krikščionys — su Evangelija...

Daugeliui rašytojų dabar Lietuvoje jų padėties pasikeitimas kultūroje ir visuomenėje yra kiek netikėtas, kai kam net sunkiai pergyvenamas. Vieni praranda sistemos teiktas privilegijas, kiti — skaitytojus, o dar kiti — baimę, kuri buvo virtusi kūrybos ir gyenimo būdu arba stiliumi. Kartais atrodo, ar vienas — kitas rašytojas nesiilgi cenzūros, kuri kaip tik juos ir išugdė, jų kūrybai suteikė specifinio įdomumo: tie gudravimai ir pergudravimai buvo savotiška detektyvinė intriga. Pastarųjų metų įvykiai tarsi dešifravo tokią literatūrą, atskleidė

Iš dvasios pogrindžio lietuviai išėjo su knyga, kaip pirmieji krikščionys — su Evangelija.

jos silpnumą, dirbtinumą. Dabar matyti, kad buvo sukurta daug bevaisės literatūros, kuri mėtosi kaip tušti maišai po sėjos.

Daug kam būti rašytoju buvo ne tik prestižiška, bet ir labai patogu, nes populiarumą lėmė ne tiek talentas, kiek sugebėjimas įvaldyti įvairius oficialius apribojimus, paliepimus, juos tarsi apeiti. Tai lyg ir nebuvo melas, bet ir nebuvo tiesa. Labiausiai išsitreniravę rašytojai, kaip kokie sporto meistrai, susilaukdavo odiozinio oficialaus pripažinimo, kas jų kūrybą apsaugodavo nuo kritikos bei konkurencijos. Viskas, kas parašoma, buvo gera ir talentinga. Jie tuoj pasirodydavo chrestomatijose, buvo leidžiami jų raštai, o literatūrinės tarnybos Maskvoje ir Lietuvoje parūpindavo vertimus, kartais tiesiog iš rankraščio, ir jie tapdavo vadinamo lagerio (soc.) rašytojais. Maždaug 6-8 rašytojai Lietuvoje, esant nuolatiniams spaudos nepritekliams, surydavo popieriaus tiek, kiek visi kiti likę 200 rašytojų, — ir dar klasikų raštų lankus. Praktiškai pora dešimtmečių beveik nebuvo leidžiami klasikų raštai, bent tiek, kiek jų reikėtų mokymosi bei mokslo reikmėms. Gyvieji rašytojai ėmė išstumti mirusius. Tai greitai demoralizuodavo ir gerus rašytojus. Įvairiais būdais

jiems buvo bandoma įvaryti baimės, įtarumo, nepasitikėjimo bei šizofrenišką persekiojimo kompleksą. Taip buvo elgiamasi ir su ta literatūrine karta, kuriai priklausė T. Venclova, J. Juškaitis, J. Vaičiūnaitė, S. Geda, V. Bložė, J. Aputis. Nuo jų tarsi buvo nenuleidžiamas žvilgsnis, sudaromi sąrašai, ką spausdinti, o ką — ne. Vieną rytą visose redakcijose gauti jų kūriniai staiga pasidarydavo negeri. Sakysim, T. Venclova buvo varyte varomas iš literatūros, o netrukus — ir iš Lietuvos. Šių suminėtų rašytojų garbei turiu pasakyti, kad tai buvo pirmoji literatūros karta, nepalūžusi ir nepasidavusi kūrybinei demoralizacijai, tad jų laikysena visuomenėje turėjo ne vien literatūrinės, bet ir dorovinės reikšmės.

Viena žinoma rusų poetė sakosi nežinanti, kaip dabar jai rašyti, gyventi, elgtis viešumoje, kai jos pavardė jau neįrašoma draudžiamų spausdinti literatų sąrašuose, kai necenzūruojami kūriniai ir gali ką nori skaityti. Vakariečiams galbūt nesuprantama, kaip sunku skirtis su baime ir persekiojimo kompleksu, su kuriuo susiję įpročiai, kūrybos temos, drąsos supratimas, specifinė, konspiracinė bendravimo kalba ir šimtai mažų džiaugsmų, aplenkiant režimo pastatytas kilpas. Kartais mes, vyresnieji, pasvarstome, ar jau sugebėsime būti laisvi, ar antrojo gyvenimo pusėj sugebėsime *kurti laisvesnę literatūrą jau laisviems žmonėms?* Kartais esi žmogus, panašus į kiaunę, kuri bėga vilkdama nutrauktus spąstus: laisva, bet su skausmu.

Paskui mus ateina visai jauna, nežinoma karta, kartais bauginanti dėl to, kad ji baimės. Ateina pirmoji tikra miesto karta, išaugusi mažuose mūsų butuose, vaikų darželiuose, suirusiose ar prasigėrusiose šeimose. Jie atėjo mūsų saugoti į pirmuosius Sąjūdžio mitingus ir šimtai jų, paskelbus Kovo 11 dienos aktą, plūdo užsiregistruoti savanoriais. Jie turbūt bus ir tikraisiais kultūros ir literatūros savanoriais. Bet jų kalba bus kita. Jie galbūt įveiks ir mūsų vidinį uždarumo kompleksą, jeigu tautai nekils vėl kokia nors nauja grėsmė.

KEIČIASI šiuo metu lietuvių literatūros prasmė ir jos vieta tautoje dar ir dėl to, kad prasidėjo jos *susivienijimas*. Grįžtanti išeivijos kūryba keičia Lietuvoje sukurtų kūrinių vietą ir vertę, užpildo tas tuštumas, kurias paliko režimas. Kas nebuvo galima padaryti tėvynėje, galėjo išeivija. Tai, ką ji sukūrė tremtyje 1945-1960 metais, vadinčiau didvyrišku žygiu. Galbūt su krauju iš lietuvio trykšta ir poezija? Nerasime kito tokio trumpo laikotarpio, kurio metu būtų sukurta tokios aukšto lygio poezijos, su kokia tada pasirodė Nyka-Niliūnas, Bradūnas, Nagys, Liūnė Sutema, Mackus, Radauskas ir jau klasikai — Brazdžionis ir Aistis. Be išeivijos pokario literatūros nebūtų buvę tokios literatūros ir Lietuvoje. Kaikas išeiviją vadina Mažąja Lietuva. Ir tikrai, laisvos raštijos istorijoje ji atliko panašų vaidmenį, kaip ir ta Lietu-

vos dalis, kadaise vadinta Mažąja.

Susitinka trys broliai lietuviai: vienas — išblokštas į pasaulį, antras — grįžtąs iš Sibiro, trečias — namų brolis. Jie vienas nuo kito buvo atitverti sienomis, spygliuota viela, geležine uždanga, šiek tiek pasikeitė jų kalba, būdas, bet jie vis tiek — broliai. Negerai būtų, jeigu imtume ieškoti, kuris iš jų pirmas, kuris iš jų trečias, ypač kai einame ieškoti *teisybės ir tiesos*. Yra tokia trumpa pasaka apie lietuvišką teisybę. Išvarė du broliai trečiąjį jos ieškoti. Apvaikščiojo jis dvarus, apvaikščiojo karalystes, kol jam kažkas pasakė, kad teisybė gyvenanti mažam kaimely, jo pakrašty. Ir tikrai, parodė jam suklypusią pirkelę, sakydami, kad ten ir yra lietuviška teisybė. Išeina senutė, negraži, sukumpusi ir sako: „Tai aš esu teisybė". Brolis baisiausiai nusiminė: „Tai kaip aš dabar papasakosiu, kokia tu esi?.." Teisybė jam ir sako: „O tu, ponuli, pameluok!" O ar ir mes nešsigandome, atradę savo tautos tiesą, ar nenorime pameluoti, kad ji nėra tokia jauna ir graži, kaip norėjome.

Mus lydi Teisybės angelas ir Tiesos angelas. Teisybės angelas puola iškeltu kardu ir su pykčio putomis lūpose. Tiesos angelas stovi nuleistu kardu ir žvelgia geromis akimis, tik jo žvilsnio tiesą patiria ne visi. Su putomis lūpose laimina vien teisybė, kuri neretai pikta, trumpa kaip ir gyvenimas. Tik tiesa — ilga, kantri ir yra visada, net ir tada, kai nėra teisybės. Bet ji pasitraukia nuo tų, kurių lūpose atsiranda pykčio putos.

Sąjūdis buvo ta reta, gal vienintelė tautos valanda, kada Tiesos angelo žvilgsnį patyrė visi: tikintys ir netikintys, teisūs ir nusikaltę, išteisintieji ir kankiniai. Mes tada supratome, kad Lietuva gyveno ir išgyveno neteisybėje turėdama tiesą, nes nuo jos niekad akių nenuleido Tiesos angelas.

Į LAISVĘ FONDAS PRAŠO,

gal kas iš savo bibliotekų galėtų perleisti Į Laisvę Fondui jo anksčiau išleistas knygas, kurių laidos jau išsibaigusios ir kurios labai pageidaujamos Lietuvoje:

J. Girnius — Tauta ir tautinė ištikimybė
J. Girnius — Žmogus be Dievo
N. E. Sūduvis — Vienų vieni
J. Keliuotis — Dangus nusidažo raudonai

Knygas pasiųsti arba dėl susitarimo rašyti šiuo adresu: Į Laisvę Fondas, A. Pargauskas, 8908 W. Butterfield Ln., Orland Park, IL 60462.

VIKTORAS MAKOVECKAS

POLITINĖ DIFERENCIACIJA IR POLITINĖ KULTŪRA LIETUVOJE

*VIKTORAS MAKOVECKAS (g. 1959) — baigęs filosofijos mokslus, vienas iš jauniausių Lietuvos filosofų, Lietuvos Respublikos parlamento užsienio reikalų komisijos narys, **Žaltvykslės** — politinio, kultūrinio žurnalo redaktoriaus pavaduotojas. Šią paskaitą V. Makoveckas skaitė Lietuviškų studijų savaitėje Dainavoje. (Nuotr. V. Maželio)*

Istorikams, tyrinėjantiems ir tyrinėsiantiems Lietuvos naujausiąją istoriją, neturėtų iškilti didesnių problemų dėl periodizacijos: 1918.02.16–1940.07.21 — Lietuvos Respublika, 1940.07.21–1990.03.11 — Sovietų Sąjungos kolonija, nuo 1990.03.11 — Lietuvos Respublika. Bet kas gi slypi ir slypės už šių datų? Kuo užpildomi šie laiko intervalai? Erdvė kaip buvo, taip lyg ir liko ta pati — šviečė ir šviečia ta pati saulė (tiesa, šviečė ir „radioaktyvioji" — Stalino), gyvenome ir gyvename ant tos pačios žemės. Tačiau gimė ir mirė žmonės, nuveikdami didelius ir mažus darbus, tie žmonės turėjo savo troškimus ir siekius, tikslus, vieni — juos pasiekdami, kiti — palūždami pusiaukelėje.

Daugiausia nepasiektų tikslų, neįgyvendintų svajonių — Sovietų okupacijos metais. Žymi dalis visam pasauliui savaime suprantamų veiklos sričių mums, lietuviams, buvo neprieinamos. O jei, kurios ir buvo prieinamos, tai jose galima buvo reikštis labai deformuotai, iškreiptai. Nebuvo laisvės nei rinktis, nei galimybių realizuoti save pasirinkus.

Viena iš labiausiai nualintų žmonių raiškos sferų Lietuvoje — politika (graikų k. politike — valstybės valdymo menas). Kaip teigia tarptautinių žodžių žodynai, politika — 1. valstybinių reikalų tvarkymo teorija ir praktika, 2. visuome-

Viktoras Makoveckas. Nuotr. V. Maželio.

ninė veikla, išreiškianti tam tikrų visuomenės sluoksnių interesus.

Drįsčiau teigti, kad pirmąja prasme tokios veiklos okupuotoje Lietuvoje nebuvo, nes nebuvo valstybės, taigi ir valstybinių reikalų. Antrąja prasme šis tas vyko (šis tas, sakau, neturėdamas omeny ginkluotos rezistencijos, nors tai irgi politika): egzistavo įvairios pogrindinės grupės, Lietuvos Helsinkio grupė, Katalikų Bažnyčios kronika, pagaliau Lietuvos Laisvės Lyga, tebeveikianti ligi šiol. Bet tai buvo greičiau nacionalinio pasipriešinimo judėjimas, o ne pozityvi, kurianti politika. Tokios paprasčiausiai negalėjo būti.

Nebuvo politikos tikrąja to žodžio prasme Lietuvoje ir pastaruosius dvejus metus, kai visi mes buvome Sąjūdyje ir Sąjūdis buvo mumyse. Daugumos jo lyderių, o ir mūsų visų širdyse ir protuose buvo viena — Nepriklausomybė.

Tikros politikos metas atėjo kartu su Kovo 11-ąja. Atėjo metas kurti valstybę. Savo jėgomis. Nes niekas už mus šio darbo nepadarys. Tačiau paaiškėjo, ir labai greitai, kad tai labai sunkus darbas. Net ne darbas, o menas. Čia reikia ir gabumų, ir išmanymo. Tačiau ar mes turime teisę dabar užsipulti parlamentą, kad jis ne toks, koks turėtų būti, kad jis daro daug klaidų? Juk patys išsirinkome. O rinkome, pridėję prie širdies ranką turime pasakyti, visų pirma tam, kad būtų de jure atstatyta Lietuvos valstybė. Apie visa kita mažai tegalvojome. O jei, sakysime, perrinktume dabar parlamentą — ar geresnį išsirinktume? Kokie esame, tokie esame.

Todėl toliau, rašydamas apie dabartinės Lietuvos politines jėgas, galvosiu daugiau apie ateitį (pasiremdamas dabartimi ir praeitimi), apie būsimą parlamentą ir galimą politinių jėgų lauko susidarymą.

* * *

Dabartinėje Aukščiausioje Taryboje daugiau kaip pusė deputatų nepriklauso jokiai partijai. Lyginant su normaliu demokratinės valstybės parlamentu, tai — nonsensas. Tiesa, daugumas iš jų atėjo į AT su Sąjūdžio vėliava, bet juk visų politinių jėgų, išėjusių į rinkimus, tos vėliavos buvo labai panašios, ryškiausias užrašas jose — Nepriklausomybė. Ši padėtis negalėjo ilgai tęstis — paskelbus nepriklausomos valstybės pradžią, reikia pradėti kurti tą valstybę. Iškyla klausimas: *kaip?* Štai būtent šioje vietoje ir

susidaro sąlygos tikrai politinei diferenciacijai. O tos diferenciacijos pirmas ženklas — Centro frakcijos atsiradimas Lietuvos Aukščiausioje Taryboje. Kadangi parlamentas — tai ne ,,karo visų prieš visus'' arena, o parlamentinių frakcijų, atstovaujančių partijoms, ir jų koalicijų veiklos vieta. Čia mes tikriausiai nieko naujo neatrasime — tiesiog reikės perimti jau šiek tiek ilgiau demokratijos sąlygomis gyvenančių tautų ir jų parlamentų patirtį. Manau, kad, laikui bėgant, nepartinių deputatų Lietuvos AT turėtų gerokai sumažėti. O žvilgtelėjus kiek tolėliau, galbūt į Steigiamojo Seimo rinkimus, galima prognozuoti, kad dabartinis mūsų išrinktas parlamentas paruoš žymiai geresnį rinkimų įstatymą — panaudojant proporcinę rinkimų sistemą, daugiamandates apygardas. Toks įstatymas neišvengiamai reikalautų, kad asmuo, norintis būti išrinktas į parlamentą, būtų partijos ar kokios kitos visuomeninės organizacijos narys. Tada išties išrinktume ne asmenybes — individualistus, o asmenybes — visuomenininkus, iškiliausius tų organizacijų atstovus, tikrai išreiškiančius tai organizacijai priklausančių bei jos programą remiančių žmonių, o ne visos tautos (kas yra neįmanoma), interesus. Tokiu atveju rinkiminėje kovoje konkuruotų programos. Visą tautą gali atstovauti tik parlamentas ar visuotinai išrinktas prezidentas. O parlamento esmė ir pagrindinė priedermė yra ta, kad jis, derindamas įvairių sluoksnių, grupių, partijų, organizacijų (į kurias natūraliai, esant ekonominio ir dvasinio gyvenimo įvairovei, jungiasi žmonės) interesus, per jų atstovus reprezentuoja įvairialypę, kūrybingą mūsų tautą.

Mūsų bėda, kad politinės struktūros vystosi žymiai greičiau nei ekonominės. Juk, objektyviai žiūrint, politinės partijos, kaip minėjau, paprastai atstovauja tam tikrų visuomenės sluoksnių interesus. Dabar aiškiai nesireiškia nei visuomenės sluoksniai, nei jų interesai (bent jau tie, kuriems galėtų atstovauti politinės partijos). Todėl ir atsiranda politinės jėgos, ketinančios atstovauti visiems, kurie ,,palaiko Lietuvos valstybingumą'' (Kovo 11-osios partija). Antra vertus, gal tai ir gerai — bet tik su ta sąlyga, kad jau pasiskelbusios politinės partijos paruoštų ir pateiktų parlamentui alternatyvinius pagrindinių įstatymų projektus — galbūt tas padėtų išjudinti iš mirties taško mūsų ekonomikos, žemės ūkio reformą, tuo pačiu pagreitinant žmonių interesų diferenciaciją.

* * *

Daugiapartinė sistema Lietuvoje formavosi beveik trisdešimt metų (1896-1924). Šis laikotarpis turėjo pogrindinį ir legalųjį tarpsnį.

Idėjinės beveik visų Lietuvos politinių partijų ištakos — *Varpo* žurnalas ir varpininkų idėjos. Net ir Vincą Kapsuką galima laikyti Vinco Kudirkos mokiniu, tiesa, ne pačiu geriausiu. Aplink *Varpą* susibūrusi lietuvių inteligentų grupuotė,

pasivadinusi varpininkais, kritikavo okupacinės caro valdžios nacionalinio engimo politiką, siekė apriboti dvarininkų žemėvaldą, smerkė bajoriją ir kunigų sulenkėjimą, rūpinosi tautinės savimonės, lietuvių tautinės kultūros augimu. Pamažu kristalizavosi Lietuvos valstybės idėja. Varpininkai kėlė bendriausius nacionalinio atgimimo uždavinius, kurie būdingi visų tautų nacionalinio judėjimo pradiniam etapui. Pirmieji nuo varpininkų atskilo socialdemokratai, kurie 1896 m. įkūrė Lietuvos socialdemokratų partiją. O pagrindinė varpininkų dalis 1902 metais įkūrė Lietuvos demokratų partiją, kurios pagrindiniai veikėjai, savo ruožtu, vėliau davė pradžią krikščionių-demokratų ir tautininkų politinėms srovėms.

Nors istorinės analogijos — ne pats geriausias argumentas politinės struktūros persigrupavimams prognozuoti, tačiau kol kas, bent jau formaliai, viskas vyksta labai panašiai.

Sąjūdis, pakėlęs į lemiamą kovą lietuvių tautą, po rinkimų ir Kovo 11 Akto tapo, bent jau politinėje erdvėje, nereikalingas. Tą, beje, patvirtino ir Kovo 11-osios partijos įkūrimas.

Vėl klostosi, kaip ir nacionalinio atgimimo laikotarpiu bei prieškario Respublikos laikais, trinarė politinių srovių sistema: kairė — centras — dešinė. Ir klostysis ji, aišku, taip pat gana ilgai ir sunkiai, kaip ir anksčiau.

Pavyzdžio dėlei prisiminkime, kaip atsirado Lietuvoje Tautininkų sąjunga. Keletas būsimųjų šios krypties aktyvistų dalyvavo varpininkų veikloje, bendradarbiavo *Varpe*. Paskui — veikla Lietuvos demokratų partijoje (1902 m. vienu iš programos autorių buvo A. Smetona). 1907 m. pradedamas leisti *Vilties* laikraštis, kur jau formuojasi tautinė ideologija, nors čia bendradarbiauja ir krikščionys demokratai. 1914 m. tautininkai iš laikraščio pasitraukia ir pradeda leisti žurnalą *Vairas*, kur susispiečia jau visas būsimųjų sąjungos steigėjų „žiedas" — A. Smetona, M. Yčas, J. Kubilius, L. Noreika, A. Voldemaras, J. Tumas. 1917 m. Rusijoje įkuriama Tautos pažangos partija (J. Tumas, L. Noreika, J. Kubilius). 1919 m. M. Krupavičius įkuria Lietuvos žemdirbių sąjungą, 1922 m. įsikuria studentų organizacija „Neo-Lithuania". Ir pagaliau Šiauliuose 1924 metais šios srovės įvairių organizacijų atstovai įkuria Lietuvių tautininkų sąjungą. Taigi, jei skaičiuosime nuo 1907 m., *Vilties* pasirodymo, — 17 metų. Todėl drįstu teigti, kad ir dabar politinių struktūrų formavimosi Lietuvoje procesas vyks banguotai ir gana skausmingai.

Ypač audringa politinė diferenciacija Lietuvoje vyko 1918-1919 metais, t.y. po 1918 m. Vasario 16 d. Akto paskelbimo. Atrodo, kad dabar taip pat šis procesas įgauna ypatingą pagreitį: per birželio mėnesio dvi savaites paskelbtas Lietuvos liberalų sąjungos manifestas, Kovo 11-sios partijos iniciatorių kreipimasis, parlamente sukurta pirmoji — Centro — frakcija. Iki Kovo 11-osios

Sunkiai išskaitomu vardu viršelyje pasipuošusi, vėjo atpūsta per Atlantą, atklydo pas mus ŽALTVYKSLĖ — Lietuvos pelkių žiburėlis. Tai naujas politikos ir kultūros žurnalas. Gavome jau du numerius. Įspūdis iš šių pirmųjų numerių labai geras. Žurnale propaguojamos demokratijos idėjos ir jų vystymasis, nuosaikiai rašoma aktualiais Lietuvos gyvenimo klausimais, ypač daug vietos skiriama Lietuvos laisvės kovų sąjūdžiui, partizanų poezijai. Lietuvos skaitytojas supažindinamas su pasauline literatūra. Žurnalą redaguoja Juozas Krivas ir redakcinė kolegija. Vienas iš redaktorių yra pas mus šią vasarą viešėjęs Viktoras Makoveckas. Štai kelios jo mintys iš Žaltvykslės nr. 2, kurios yra lyg ir šio naujo sambūrio credo:

„Taip, mes visi labai PAVARGOME. Nuo emocijų, mitingų, demonstracijų... Spektaklis, užtrukęs bemaž pora metų, baigėsi iškilmingu AKTO akordu. Nebeliko nei artistų, nei žiūrovų. Dabar visi privalome tapti piliečiais ir pradėti GYVENTI... Mūsų kelrodė žvaigždė yra europietiško liberaliojo humanizmo ir laisvės patirtis... ŽALTVYKSLĖ išves iš totalinio nuovargio. Kaip kad dažnai ji padėdavo mūsų seneliams ir tėvams, ėjusiems sunkiu ir klaidžiu Rezistencijos keliu..."

Akto susikūrusios Demokratų partija, Tautininkų sąjunga bei kitos panašios organizacijos, kurios vienijo ar kitaip dubliavo Lietuvos Laisvės Lygos veiklą, savo uždavinį jau atliko — jos tikriausiai susilies su Kovo 11-osios partija.

Nuosekliausiai, sakyčiau, plečiasi krikščionių demokratų veikla. Akivaizdu, kad jie remiasi prieškarine savo patirtimi: atsikuria įvairios organizacijos (ateitininkai, karitietės, Katalikiškoji Mokslų Akademija, Vytauto Didžiojo Universiteto teologijos fakultetas). Nuolat stiprėja Bažnyčios įtaka visuomenės gyvenime.

Tautininkų srovei, bent jau artimiausiu metu, atstovaus Kovo 11-osios partija. Tai, kaip regis iš Kreipimosi, bus respublikoniško tipo partija, sutelkianti dėmesį daugiau į respubliką (nepriklausomybę) nei į demokratijos — plėtojimą. Pasinaudodama Sąjūdžio, o taip pat ir žinomų žmonių autoritetu (Motieka, Mikelinskas), ši partija gali išaugti gana greitai, o, esant išori-

niam pavojui nepriklausomybei, gali turėti nemažą įtaką visuomenėje. Tačiau nelabai aišku, kokiems visuomenės sluoksniams ji atstovaus.

Lietuvos demokratų partija, gyvavusi 1902-1920 metais, vėliau neišaugo į europietiškąją liberalų, centro partiją. Nors tai vargiai buvo įmanoma, ypač po 1926 metų perversmo. Dabar pradėjusi kurtis Lietuvos liberalų sąjunga turi labai rimtų ketinimų. Jei ją parems Mokslo Akademija, Mokslininkų sąjunga, periferijos inteligentija, manau, ji atliks pagrindinį stabilizuojantį visuomenę vaidmenį. Liberalizmo idėjos — visiškai naujas reiškinys mūsų iš totalitarizmo sunkiai besivaduojančioje visuomenėje. Aišku, kad šios sąjungos kelias nebus rožėmis klotas. Tačiau akivaizdu, kad didžiausias intelektualinis potencialas artimiausiais 2-3 metais susikaups būtent čia. Asmenybės primato valstybės atžvilgiu idėja, liberalios ūkio politikos doktrinos dabar dominuoja Europoje (beje, ta pati Švedija jau pasuko šiuo keliu), todėl Liberalų sąjunga, pasiūlydama parlamentui modernios konstitucijos projektą, paruošdama pagrindinių ekonomikos įstatymų projektus, manau, bus ta jėga, kuri dar plačiau atvers duris Lietuvai į Europą.

LSDP įtaka gali plėstis, didėjant integracijai su Europa. Tačiau jų pasirinktas ,,švediškojo'' socializmo modelis vargiai bus populiarus parlamente — vis dėlto jis daugiau išsivysčiusioms šalims, o ne pereinamuoju laikotarpiu iš socializmo į rinkos ekonomiką. Jau rudenį šioje, kairiųjų, pusėje galimi dideli persigrupavimai — LKP merdėjimas turėtų baigtis mirtimi. LKP mirs, o ką darys jos lyderiai? Problema.

Naujosios partijos savo veiklą pradėjo socialinių pasikeitimų laikotarpyje. Jei senosios tvarkos reprodukavimui pakanka įprastų būdų, naudotų dešimtmečiais, tai šią tvarką laužant ir kuriant naują, pateikiamos kitos idėjos, kiti visuomenės gydymo receptai. Pereinamosios būsenos paraklizmas — griovimas ir kūryba — iškelia daugybę problemų. Todėl turi atsirasti politinės jėgos, galinčios kurti: pateikti visuomenei naujų įstatymų projektus, ruošti naujos Konstitucijos variantus. Parlamentas turi turėti, iš ko rinktis. Kitaip neišvengiamos didelės klaidos ir netektys. O Aukščiausioji Taryba šiam politinės diferenciacijos procesui gali padėti, kuo greičiau parengdama naują rinkimų įstatymą į Steigiamąjį Seimą. Juk 1995-ieji ne už kalnų. Tik tuomet deputatai galės į mus ramia širdimi kreiptis šv. Pauliaus žodžiais: ,,Mes tik raginame jus, broliai, daryti daugiau pažangos, stengtis gyventi ramiai, atsidėti saviesiems reikalams ir darbuotis savo rankomis, kaip jums esame įsakę. Taip jūs deramai elgsitės pašalinių akyse ir nebūsite nuo kitų priklausomi'' (1 Tes 4, 10-12).

Iš tarpo, iš minties

Slapukiškai praėjo ištisas dešimtmetis, kai tarp gyvųjų nėra Aloyzo Barono (1917.12.12 — 1980.09.7), vieno iš gabiųjų ir produktyviųjų rašytojų. Nėra apie jį kalbų, neskaitant smulkių pranešimėlių apie novelės konkursą, skelbiamą jo vardu. kusijų periodikoje apie naujus leidinius beveik nėra; *Draugas* baigė konkursus, neprivertintus, bet grožinei literatūrai turėjusius daug teigiamos reikšmės; žinios apie literatūrą įsipilietina tik smulkioje kronikoje, nors anksčiau galėjo iškilti iki pirmųjų puslapių; autoriai ignoruojami. Yra pasiaiškinama:

ALOYZAS BARONAS:

rašto gausa ir sėkmė

Jei nepaliečia žvilgsniai, nemini lūpos. Tie mūsų žvilgsniai mėgsta žmogų, bet aplenkia knygą. Skaitančioje visuomenėje rašytojo vardas greitai nedingsta, nes lieka darbai, paimami, pavartomi. Ar esame skaitanti visuomenė? Keli šimtai išeivijos vyresniųjų naujus leidinius įsigyja, perskaito, susidaro savo nuomonę ir sprendžia problemą: kur dabar juos dėti? Namų bibliotekėlėje nei vaikai žvalgysis, nei vaikaičiai ko nors ieškos. Profesionalai grožinės literatūros negraibsto — nesą laiko, o kai jo atsiranda, su pinigais galima triukšmingesnę pramogą rasti.

Šiai aplinkai susikurti — šalia amerikietiškų įpročių — gelbėjo paskatos išnykimas. Recenzijų ir dis-

neverta stengtis, nes ir skaitytojai nesidomi. Tada nevertėtų ir agnostikus pakalbinti, krikščionybę minėti, misijomis rūpintis...

(Čia pasivaidena ,,skrajūnas'' prel. J. Prunskis. *Draugui* kaupdamas medžiagą, savo laiškais jis apskraidydavo visas vietoves, net Europą pasiekdamas. Buvo sėkmingas redaktoriaus ir bendradarbių ryšys. Sėkmingesnis už laukimą ir viltį, kad nenuoramos vistiek ką nors atsiųs. Jis net pasiūlydavo temas.)

Tyla a.a. Baronui netinka, nes jis pats buvo kalbus. Daugelį prajuokino humoru. Straipsniais vienus pykino, kitus skatino mąstyti. Beletristikoje atidengė gausą dilemų, ne asmenų, bet gyvenimo sukurtų. Pora jo knygelių kalbėjo vaikams. Pri-

VYTAUTAS VOLERTAS

vačiuose susitikimuose mokėjo atsiverti, kitų neužslopindamas.

Iš mūsų tarpo jį išsivedė staigi, neatpažįstama, sunki liga, neleidusi pasiekti 63 metų amžiaus. (Spėjama, kad smegenyse įsimetė kažkoks virusas.) Kai gyvenimo patirtis šį gabų, drąsų rašytoją baigė ruošti kūrybai, jis turėjo išeiti, nors žemės kelią mėgo. O juo brido sunkiai.

Aloyzas Baronas gimė Vabalninke, Biržų apskrity (1917.12.12). Tėvų neturtas neleido mokytis įprastu keliu, bet jam pavyko pasiekti Kauną ir įstoti amatų mokyklon, o vėliau pereiti į Suaugusiųjų gimnaziją. Joje vakarais mokydamasis, duoną pelnė darbu Ginklavimo valdybos dirbtuvėse. Šis juodarankis, baigęs gimnaziją, 1941 įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą technikos studijuoti. Tai gal amatų mokyklos ir darbo su metalu įtaka. Tačiau 1942 perėjo į filosofijos fakultetą. Pasitraukęs nuo bolševikų į Vokietiją, 1946–1949 studijas tęsė Frankfurto universitete.

1949 atvyko į JAV, į Čikagą. Čia — fizinis darbas fabrikuose. Tačiau 1955, kai jo talentas jau buvo ryškiai matomas, *Draugo* dienraštis jį pasikvietė dirbti savo redakcijoje, kur liko iki mirties. Sukūrė šeimą su Nijole Narbutaite, vertinusia rašytojo sugebėjimus ir lengvinusia kūrybinį darbą, augino du sūnus, tačiau juos turėjo palikti dar nespėjusius subręsti. Liga atėjo staigiai, ir 1980.09.7 Baronas pasitraukė iš mūsų tarpo.

Atkreipia dėmesį Barono darbų

Aloyzas Baronas ne vieną kartą LFB studijų savaitėse skaitė savo kūrybos. Nuotr. K. Ambrozaičio.

gausa. Ja nusistebint, verta žvilgtelti ir į rašytojo gyvenimą. Nėra jokios spragos, kurios metu šis autorius būtų galėjęs atsikvėpti. Jo kūrybinė galia atsiskleidė jau šiame krašte, kuriame sunkiausiai ir ilgiausiai dirbama, ypač auginant šeimą. Taigi jo aplinkoje negalėjo būti betikslio šlaistymosi, sėdinėjimo, ilgų bendravimų su pažįstamais. Bepigu tų šalių rašytojams, kurie už vieno veikalo honorarą gali ištaigingai pragyventi daugelį metų, arba kurie gauna gal net valstybinę paramą, darbą rengdami. Baronas turėjo labai taupiai naudoti poilsio laiką kūrybai, už tai jokios kompensacijos nesulaukęs.

Savo jaunystės varge jis nebuvo vienintelis. Gal pusė nepriklausomoje Lietuvoje mokslo siekusių ganė karves, vėliau, lankant gimnazijas, šimtai išnešiodavo dienraščius, triūsėsi šeimos darbuose (ūkiuose, prekybose), vertėsi privačiomis pamokomis, kilometrus pėsčiomis žygiuodavo į gimnaziją. Žinoma, pavėluotas mokymasis ir dirbtuvių aplinka jį išskiria iš kitų, vargingai besimokiusių. Tačiau yra ir didesnių priešingumų. Štai Juozas Baltušis (Juozėnas), taip pat gabus komunistinis rašytojas, dabar Lietuvos nepriklausomybės priešas, ,,naktinės partijos'' rėmėjas. Jis Kaune atsirado beveik tokio pačio amžiaus kaip Baronas. Bet mokytis nesistengė, galbūt tai laikydamas buržuazine žyme. Po Lietuvos okupacijos iškilęs, kaltino Lietuvos valstybę, nesudariusią jam progos lavintis, nors tai buvo jo paprasčiausias tingėjimas. Iš Barono skundų negirdėjome.

Darbai

Spaudoje Baronas pradėjo rodytis jau 1937 straipsneliais, eilėraštukais, vaizdeliais. Išeivijoje, mums glaustantis Vokietijos benamių stovyklose, 1948 pasirodė rotatoriumi spausdinta jo knygelė vaikams ,,Kačiukai''. (Vėliau įkalbėta ,,Žirginėlių'' plokštelėje.) Laikraščiuose buvo novelių. Stovykloje Baronas suredagavo humoristinį leidinėlį ,,Ožį''. Garsiau prabilo JAV, 1949 ar 1950 laimėjęs *Draugo* novelės konkursą ir pradėjęs skelbti patrauklaus stiliaus drąsius straipsnius. 1951 išleisti du pirmieji beletristikos darbai, ,,Žvaigždės ir vėjai'' ir ,,Debesys plaukia pažemiu''. Po šių išėjo keliolika knygų, romanų arba pasakojimų ir vienas poezijos rinkinys. Dvi iš jų, ,,Lieptai ir bedugnės'', ,,Trečioji moteris'', pakartotos anglų kalboje (,,Footbridges and Abysses'', ,,The Third Woman''). Į latvių kalbą išversti du romanai ir vienas novelių rinkinys. Paskelbti trys eiliuotos humoristikos rinkiniai (,,Valerijono lašai'', ,,Trejos devynerios'', ,,Alijošiaus lapai'') S. Aliūno slapyvardžiu ir vaikams eiliuota poemėlė ,,Diena prie ežero''. Kelias jo noveles, išverstas į anglų kalbą, paskelbė ,,Selected Lithuanian Short Stories'' (trijose laidose) ir ,,Lithuanian Quartet''. Už romanus ir noveles yra laimėjęs kelias premijas. Be didelės gausos straipsnių

paminėtini du žurnalistikos darbai: „Šviesa ir kelias", prel. I. Albavičiaus biografija, ir „Auksinis jubiliejus", Sv. Antano parapijos (Cicero, IL) istorinis aprašas.

Šis produktingas darbininkas į raštą atėjo palengva. Čia įsipilietinęs, talento neišpylė staiga. Mūsų literatūroje buvo žvaigždžių, užsiplieskusių gera šviesa, bet greitai išdegusių. Buvo malonių žiburėlių, nedaugelio pastebėtų. Kai kada pirmus nagrinėjame žurnaluose ir lituanistinėse katedrose, pradėdami iš pradžios ir iš galo, nepristigdami apie juos kalbos. Antruosius taip pat terpiame, kur tik įtelpa, vis didindami, šilto oro įpūsdami. Šitai tęsiame, suprasdami, kad atranka yra siaura, gal net neobjektyvi. Neapžiūrime derliaus, o aptarinėjame kelis grūdus.

Ką ir kaip savo beletristikoje Baronas rašė?

Nenaudodamas simbolistikos, žmones, daiktus ir situacijas matydamas tikrovės aplinkoje, jis stebėjo šių elementų įvairias grupuotes ir įdomesnes atpasakodavo skaitytojui. Kaip viename pokalby yra išsitaręs, galvoje susigrupuodavo tiek minčių, kad nespėdavo jų popiery išdėstyti. Negalėjo spėti: pilną laiką dirbo, šeimą augino, nors žmona jo talentą vertino ir stengėsi vyro neužgožti smulkiais rūpesčiais.

Yra veidų, kuriuos atpažįstame po dešimtmečių, vienąkart pamatę. Panašiu savitumu žymisi Barono beletristika. Nereikia daug žinių literatūroje, pakanka būti vien netingiu skaitytoju, kad atpažintum Barono raštus. Temų savotiškumas, veikėjų — daugiausia jaunų, mąstančių bet neapsisprendžiančių žmonių — keistumas, problemų gausa, autoriaus ir jo tipų polinkis filosofuoti yra pagrindiniai bruožai. Savo kūrybos vaizdą Baronas davė savo pirmąja knyga („Žvaigždės ir vėjai"). Kas gi tie jo žmonės — keistuoliai?

Pasakojime „Bailys" vyriausias veikėjas net vardo neturi — jis paprastas dvidešimt kelerių metų bailys. Iš jo šaiposi pažįstami, jis tyli. Apgauna valgykloje, be gincho pakyla ir išeina. Kolioja vokiečiai, jis nė žodžio atgal. Bet kai matė žūstančius draugus, šoko ugnin, išgelbėjo bičiulį, netekdamas rankos ir vėl tyli. „Kodėl žmogus bijos žmogaus, bet nebijo likimo?"

Jonas („Valkata") rūpestį ir darbą laikė bereikalingais ir vengtinais apsunkinimais. Kai į Vokietiją vežė kaimyną, vaikų tėvą, Jonas pasisiūlė jo vieton, kad pagelbėtų mažamečiams.

Krautuvės buhalteris Petras („Vagis"), motinos didžiule auka pramokytas, su draugais iššvaistė jos atsiųstus pinigus. Baisi sąžinės graužtis! Norėdamas motinai atsiteisti, iš krautuvės kasos paimtais pinigais nupirko motinai šiltų drabužių ir „rytą jis vėl įėjo į tą pačią policiją ir jautėsi visai gerai, nes vieną blogybę buvo iškeitęs į kitą, mažesnę". Šį kartą nuo daugelio žmonių, nuo kooperatyvo narių, buvo pavogęs tik po truputį.

Lenkas („Pavėlavimas") karo metą praleido Vokietijoje prievarti-

niu darbininku. Sąjungininkų radijas ragino sabotažams, pavienių asmenų likvidavimui, už tai žadėdamas medalius ir dovanas. Vos karui pasibaigus, Lapinski nužudė žiaurumu pasižymėjusį fabriko pareigūną ir buvo nuteistas mirti. ,,O juk jį baudė ne už žmogžudystę, bet už pavėlavimą''.

Panašūs žmonės ir panašios problemos keliauja per visą Barono beletristiką. Štai romane ,,Trečioji moteris'' negalima išspręsti, kas yra tikroji motina: kuri vaiką pagimdė, ar kuri jį išaugino?

Barono žmonės yra iš esmės geri, prasitrynę, turi pakankamai smegenų, tačiau neryžtingi, netvarkingi ir net bevaliai. Jiems stinga pasitikėjimo savimi, gyvenimą leidžia keiksnodamiesi, dažnai apie alų kalbėdami, neturėdami įtakos aplinkai. Jei kuris tampa herojumi, jį pastumia susidariusi padėtis, arba giliai viduje slypintis žmoniškumas, kitiems neparodytas. Akcijai užsidegimo neturi, bet prikalba, primąsto tokių dalykų, kad patys nusigąsta. Pavyzdžiui: ,,Didelis universitetas būti keikiamam ir pačiam mokėti nesikeikti. Mes norėjome gyventi tegu ir velnišką gyvenimą. Braidyti po meilę ir pagiežą, bet sveiki, nesukapoti kulkų ar neparišti po balkiu. Gėles, parjojęs namo, aš numečiau, ir viena jų pasikabino spygliuotoj tvoroj žemyn žiedu. ,Viskas žemyn galva, kaip ir visas gyvenimas', nusišypsojau''.

Stebėdamas gamtą, šalia vaizdo Baronas jungia ir mintį:

,,Viršum stoties kabo dūmai ir didelis garvežių šauksmas. Rugsėjo rytas pilkas, kaip veidas žmogaus, kuris moja ranka, atsisveikindamas didelę eilę metų. Jei jis galėtų, viso krašto žmonėms įsakytų kas vakarą pastovėti po žvaigždėtu dangum. Daugelis dalykų paaiškėtų apie gyvenimo prasmę ir vertę''.

Ar keistus klausimus, beletristikoje iškeltus, Baronas sugeba atsakyti? Gal autorius nenorėjo jų išspręsti, nes problemos paliko atviros. Tačiau jis visur išlieka humanistas ir net moralistas ne savo žodžiais, bet keistų veikėjų poelgiais.

Barono darbus skaityti yra lengva. Jo kalba — žmonių kalba. Tačiau darbų gausa vertė autorių skubėti, stokojant laiko peržiūrai. Todėl vietomis sutinkame susipainiojusių sakinių, maišymosi veiksmažodžių laikuose, įvardžių naudojime, arba bereikalingo kartojimosi.

Rašydamas vaikams, Baronas tokio ryškaus braižo kaip beletristikoje neįsigijo. Šioje srityje ,,pirmūnu'' liko Vytė Nemunėlis, kaip Tarabildaitė kažkada visus lenkė vaikų literatūros iliustracijomis. Tačiau ir pas Baroną atsiranda labai vikrių, skambių posmų: ,,Aš į karą išeinu, / Jums parnešiu dovanų. / Žiurkės odą, žiurkės ausį, / Žiurkės uodegą ilgiausią. / Iš odos, iš tos rudos, / Bus, vaikučiai, daug naudos. / Jums pasiūdinsiu pušnis / Ir pakaustysiu kulnis''. Šitaip kalbėjo senis katinas savo vaikams.

Humoristinius eilėraščius Baronas duodavo spaudai jau Vokietijos stovyklų laikais. Jų nepamiršo ir

Amerikoje, redaguodamas *Draugo* skyrelį „Spygliai ir dygliai". Stovyklose, kitokiuose susibūrimuose jais linksmindavo susirinkusius. Jo humoras griebia įvykius, laiką, nuotaikas, neužkabindamas atpažįstamų žmonių. Jis nejuokauja žodžiu dėl žodžio, kaip meistriškai daro Leonardas Žitkevičius ir retkarčiais A. Gustaitis. Jis gal buvo daugiau panašus į A. Valantiną.

Publicistikoje Baronas daugiausia reiškėsi 1950–1960 laikotarpy. Leisdavo įvairius to meto ir netolimos praeities klausimus, buvo rimtai susirūpinęs jaunos JAV LB likimu. (Baronas buvo pirmasis, kuris iškėlė ir dabartinio Lietuvių Fondo steigimo idėją. —Red.) Lietė nepriklausomos Lietuvos kariuomenės vaidmenį ir vyresniųjų, ypač buvusių karininkų, tapo išvadintas dar nesubrendusiu, kuriam neverta kalbėti apie nepatirtus reikalus. Tada Baronas jau buvo arti ribos savo amžiaus ketvirtosios dešimties, taigi nuomonę reikšti galėjo. Ar ji buvo teisinga ar klaidinga, niekas negali dabar atsakyti, o gal ir niekados neatsakys. Tačiau tuolaikiniai peikinėjimai Barono adresu ir šiandien kalba apie jausnesnės kartos užgožimą vyresniųjų, ypač oficialias pareigas turėjusių, asmenų. Turbūt visi neįvertina ateinančių jaunesnių kartų, jau pasiruošusių gyvenimui. Turbūt dėl to didelis būrys Barono amžiaus žmonių atsistojo mūsų visuomenės pašaly.

Vėliau beletristikoje susikoncentravęs, iš publicistikos beveik pasitraukė. Juk yra sunku skelti mintis pusiau ir abiem rankomis rašyti. Tačiau spaudoje bendradarbiavo daug, ir jo visi straipsniai žymėjosi gyvastingumu, buvo sekami ir sulaukdavo daugiausia teigiamų komentarų.

Asmuo

Prieš kelias dešimtis metų girdėdavome nusiskundimų, kad rašytojas negali pragyventi iš honorarų ir yra priverstas dirbti fabrike. Jaunesnieji, rašte pradėję reikštis išeivijoje, neįsivaizdavo, kad kas nors gali išsiversti be nuolatinio darbo. Brendę dviejose okupacijose, slapstęsi nuo rusų ir vokiečių gaudymų, kūrybą laikė pramoga, kuri jiems padėjo nešti vargą. Čia iškilo skirtumas: vyresnieji kažko laukė iš visuomenės; jaunesnieji atėjo kažką visuomenei duoti.

Baronas buvo iš tų antrųjų. Sunkus gyvenimas nuo vaikystės išmokė nesižvalgyti į kitų rankas. Brendimas šiurkštesnėje darbininkų aplinkoje įpratino nekreipti dėmesio į smulkmenas. Jis naudojosi tikrovišku gyvenimo supratimu, jautėsi savarankus, buvo pakankamai drąsus. Mėgo pasaulį, nuo jo neužsidarė, talentu nesididžiavo. Kiekvieną savo išleistą knygą laikė natūraliu reiškiniu ir jos kitų akyse pats neglostinėjo. Tačiau ir nesigėdijo, perdėtu kuklumu nesidangstė. Jei reikėdavo, savo darbus gindavo.

O pačioje pradžioje taip reikėjo. Baronui pasirodžius literatūros pasauly, žinomi rašto vardai jo lyg nenorėjo priimti. Į tai didelio

Keturi draugai Hanau DP stovyklos rajone 1948 metais: iš k. — Alyzas Baronas, Juozas Baužys, Juozas Rygelis, Vytautas Rastonis.

dėmesio nekreipęs, rankų nenuleido.

Yra tekę ne kartą su Baronu susidurti ir pajausti ryšį. Jį sutikau 1938, jau būdamas aštuntoje gimnazijos klasėje. Vienoje Mariampolės gimnazijoje buvo rengiamas didelis moksleivių literatūros vakaras. Trys alytiečiai buvome apgyvendinti viename kambary su Baronu, kiek paniurusiu piliečiu iš Kauno. Ėmėme jį mėginti, kandesniu žodžiu kalbindami. Jis nenuogąstavo. Aukštas, truputį palinkęs berniokas užkabinėjimus pavertė niekais. Greitai tapome neblogais pažįstamais, kelis kartus pasikeitėme laiškais, dėstydami gimnazistiškas filosofijas. Antrą kartą jį sutikau jau universitete, ,,Grandies'' korporacijos kavutėje, atvykusį mechanikos studijuoti. Iš karto jautėmės, lyg metų metais būtume sueidinėję. Šis studentas nebijojo parodyti savo vidaus, nieko neslėpė ir nieko nedailino.

Praėjo keleri metai. Turiu jau 1945 pabaigoje iš Hanau DP stovyklos rašytą Barono laišką: ,,Jei karas nebūtų supurvinęs, būtume jau ką nors sulipdę geriau. Na, bet mes dar kalnus nuversime, mes dar marias išbraidysim, ypač jei, kaip tu sakai, lietuvišką parugę pamatysim''. Vėlesniame laiške mini: ,,Išrašiau trejetą eilėraščių. Gal ir nėra jie geri, be gal būtų ir gana neblogi, jei nebūtų tematika per šiuos pastaruosius mėnesius pasenusi. Žinai, Vytai, vėl pradėjau reikalo verčiamas vaikams rašyti. Dabar turiu linksmą 64 posmelių (ketureilių) poemėlę, kurią žada visai padoriai spaustuvėj su iliustracijomis iki Velykų išleisti. Žinai, gal kartais ir neišeis. Aš vėliau tau jos rankraštį nusiųsiu paskaityti. Atėjo daug kilnių idėjų į galvą''.

Savo darbų į aukštybes nekelia, bet ir jų neniekina. Nesislapsto, nebijo prisipažinti apie ,,kilnias idėjas''.

Tuo laiku DP nuotaikas slėgė nežinia. Tačiau Baronas neverkavo. Tik vieną kartą parodė kiek skausmo: ,,Šiandien baisiai blogas ūpas'', rašė 1946.02.12, ,,ir bijau, kad laiškas neišeitų kiauliškas. Mano gyvenimas buvo per daug prastas, palyginti pagal kitų draugų. Tu mokeisi normaliom sąlygom, tu matei geriau vieną dalyką, kitą blogiau, o aš esu sulipdytas iš daugelio mokėjimų ir daugelio nemokėjimų, ir jei nežinočiau amato, kuris gal man gyvenime ir bus nereikalingas, manyčiau, kad esu baisus žmo-

gus, kuriam verta tik mėšlą vežti. Gyvenimas vienus glosto, kitus kiaulina, ir aš esu iš pastarųjų tarpo. Pavyzdžiui, mokiausi baisiai nepaprastom sąlygom, o mokytis baisiai norėjau''. Į laiško pabaigą pasiteisino: ,,Dažnai nelaimė kimba tik į tuos, kurie neturi laimės, atseit, kaip ir velnias ateina tik pas tuos, kuriuos Dievo malonė yra apleidusi. Velniai žino, Vytautai, esu negirtas, bet daug laiškų rašiau negirtas Vokietijoje, ir visi buvo ne tik neliūdni, bet juokingi. O šis graudus kaip žaltys išėjo''.

Tai tik viena liūdna Barono gaida, mano girdėta. Nevengdavo užsiminti skurdaus ankstyvos jaunystės laikotarpio, bet apie jį kalbėdavo be skundo, dažniausiai su humoru.

Jau JAV jis man prisiuntė paskaityti dviejų pirmųjų knygų rankraščius, ir nustebau. Grąžindamas rašiau: ,,Mūsų literatūroje esi toks pirmas keistuolis. Puiku! Tik sakinius apdailink ir tuojau pat spausdink''.

Dar labai ankstyvais išeivijos laikais, kai nesupratome taupymo magijos, jį atsikviečiau dalyvauti literatūros vakare Filadelfijoje. Atvyko su žmona. Ją mačiau pirmą kartą, jis — manąją. Pasivedėjęs į šalį, tarė: ,,Labai gerai. Bet jau altas — net griaudžia''.

Viename iš vėliausių laiškų (1968 vasaryje) Baronas sakė: ,,Rašyti jau pradedu tingėti, nes rašymas sunkus darbas, taigi, nebėra nei Jankaus nei Ramono, o ir kiti aptingo. ...kai namie ką nors rašau, ir pamato mano giminės, vis jaučiuosi lyg vagystėje nutvertas, nes atrodo, skriaudžiu šeimą. Kai randa ką nors praktiško darant, tada smagiau''.

Baronas nepavargo. Jis apsiriko tik dėl J. Jankaus.

Barono laiškai jau neateina. Atstumas iš Ten yra nenugalimas. Tačiau iki šiandien Barono veidas liko mano akyse. Niekuo mes vienas kitam nepadėjome, ir tai gal buvo mūsų nesusimazgiusios bičiulystės pagrindas. O gal Barono asmenybė, nenusilenkusi vargui, neieškojusi pagalbos, neverkavusi, drąsi.

ALOYZO BARONO BIBLIOGRAFIJA

Vaikams:

1. Kačiukai; Hanau, 1948 (rotatoriumi atspausta).
2. Mėlyni karveliai, apysakaitės; Chicago, 1958.
3. Diena prie ežero, poemėlė; Chicago, 1969.

Humoristika:

1. Ožys, satyros leidinys; Hanau, 1948 (A. Barono redaguotas).
2. Valerijono lašai, humoristiniai eilėraščiai; Chicago, 1954 (dr. S. Aliūno slapyvardžiu).
3. Trejos devynerios, humoristiniai eilėraščiai; Chicago, 1961 (dr. S. Aliūno slapyvardžiu).
4. Alijošiaus lapai, humoristiniai eilėraščiai; Chicago, 1975 (dr. S. Aliūno slapyvardžiu).

5. Antras pasaulis, humoristinis romanas; ,,Draugo'' atkarpoje 1980. (Dar neišleistas).

Publicistika:

1. Šviesa ir kelias, prel. I. Albavičiaus biografija; Chicago, 1954.
2. Auksinis jubiliejus, Šv. Antano parapijos istorija; Chicago, 1961.

Beletristika ir poezija:

1. Žvaigždės ir vėjai, novelės; Ventos leidinys, Vokietija, 1951.
2. Debesys plaukia pažemiu, novelių romanas; Chicago, 1951.
3. Užgęsęs sniegas, romanas; Toronto, 1953.
4. Antrasis krantas, novelės; Nidos leidinys, London, 1954.
5. Sodas už horizonto, romanas; Chicago, 1955.
6. Mėnesiena, romanas; Chicago, 1957.
7. Valandos ir amžiai, religiniai pasakojimai; Chicago, 1958.
8. Vieniši medžiai, romanas; Brooklyn, 1960.
9. Lieptai ir bedugnės, romanas; Chicago, 1961; premijuotas, išverstas į anglų kalbą.
10. Saulės grįžimas, novelės; Nidos leidinys, London, 1964.
11. Trečioji moteris, romanas; Chicago, 1966; premijuotas, išverstas į anglų kalbą.
12. Pavasario lietus, romanas; Nidos leidinys, London, 1968.
13. Išdžiūvusi lanka, novelės; Chicago, 1970.
14. Vėjas lekia lyguma, romanas; Chicago, 1973; premijuotas.
15. Abraomas ir sūnus, romanas; Chicago, 1973; premijuotas.
16. Šilko tinklai, pasakojimai; Chicago, 1974.
17. Laivai ir uostai, romanas; Chicago, 1979.
18. Mirti visada suspėsi, romanas, Chicago, 1981; pomirtinis leidinys.
19. Trisdešimt istorijų suaugusiems, novelės; Chicago, 1981; pomirtinis leidinys.
20. Daiktai kasdieniniai, poezijos rinkinys; Chicago, 1985; pomirtinis leidinys.

Išversta į anglų kalbą:

1. Three Stories, antalogijoje ,,Lithuanian Quartet'', New York, 1962 ir 1963.
2. Footbridges and Abysses, romanas Lieptai ir bedugnės; Manyland Books, New York, 1965.
3. Third Women, romanas Trečioji moteris; Manyland Books, New York, 1968.
4. (Kelios novelės paskelbtos ,,Selected Lithuanian Short Stories'' leidinyje.)

Išversta į latvių kalbą:

1. Celi un pėdas, novelių rinkinys Keliai ir pėdos; Treji Varti leidinys, Chicago, 1971.
2. Paaudzu mezglas, romanas; Gramatu Draugs leidinys, 1974.
3. Man sieva? Mans dėls? romanas Mėnesiena; Gramatu Draugs leidinys, 1975.

Pastaba:

Smulkūs Aloyzo Barono knygų bibliografiniai daviniai randami 1985 m. išleistoje knygoje ,,Daiktai kasdieniniai''. Čia duotam sąraše nenurodyti viršelių dailininkų vardai, visos leidyklos, puslapių skaičius ir t.t. Šio sąrašo tikslas — tik Barono darbų apimties iliustracija.

IŠTRAUKA IŠ ALOYZO BARONO ROMANO „MIRTI VISADA SUSPĖSI"

Ir tada, kai tave nustoja tardyti, kai užgyja žaizdos ir pradeda mažėti sudaužytų šonkaulių skausmai, tada užkąsdamas tetos atnešto maisto pajunti, kad mintis — mirti dar paspėsi — gali būti prasminga. Viena tik Vytui pasidarė dar aiškiau, kad niekada netikėk komunistu, nes jo pagrindinis tikslas bausti kaltus ar nekaltus. Nieko Vytui nepadėjo jo tegu ir palikto bunkerio išdavimas, pokalbis su Alksniniu. Niekas, niekas. Suimtasis turi būti nubaustas, ir nieko švelninančio, jokio atleidimo. Vytas puikiai atsimena tą minutę, kada teismo salėje teisėjas pasakė:

— Dvidešimt penkeri metai.

Užgirdus tuos žodžius, Vyto krūtine perbėgo džiaugsmo banga, ir vos sulaikė šyptelėjimą. Dvidešimt penkeri metai tai gana ilgas laikas, bet jis turi pabaigą. O galėjo sušaudyti. Ir dabar kameroje besikalbėdamas su kitais devyniais nuteistaisiais po dvidešimt penkerius metus, Vytas pareikšdavo:

— Dvidešimt penkeri metai, joks diktatorius tiek ilgai neišsilaikys. Naujas karas kils, mes išliksime.

— Kažin, ar vertas kam bebūsi po išlikimo, — suabejojo buvęs teismo sekretorius Vilius.

— Kas nors išliks net ir miške, taip negalės visą laiką būti, — kalbėjo visada linksmas samdinys Pilypas, kuris kartu išėjo į mišką su savo bendraamžiu šeimininku. Šis žuvo, Pilypas pateko į nelaisvę po Biržų kalėjimo puolimo. — Vyrai, — linksmai pasakojo vaikinas, — tai uždavėm Biržuose. Šimtą metų atmins.

— Gal ir geriau viena diena laisvės, negu šimtas kalėjimo, — kalbėjo pesimistas sekretorius, — bet šiaip ar taip, ir tie miške ilgai nebeišsilaikys.

— Mes tie, kuriuos pagavo gyvus, juos išdavėm, — ištarė buvęs mokytojas, — o juk buvom prisiekę nepasiduoti. Nors, žinoma, ne visada pasiseka, — lyg pasiteisino. — Jie į mūsų slėptuvę prileido dujų, ir mes apsvaigom.

Bėgo mėnuo ir antras, artėja pavasaris, kur nors už langų, kur nors laukuose linksmai sušvilpia rytmečio saulės nušviestas varnėnas, pavasario gausmo pagauti pasiunta čirkšti žvirbliai, kur nors kalno atokaitoj bando sprogti karklai, ir jauni kačiukai, medum kvepėdami, virpa pavasario vėjuje.

TIESA TAVE IŠLAISVINS

VIKTORAS NAKAS

Devyniolikto šimtmečio britų politikas bei autorius Benjamin Disraeli kartą šitaip prasitarė: ,,Kuo daugiau žmogus žino, kas buvo padaryta, tuo didesnis bus jo pajėgumas žinoti kas darytina''. Amerikoje populiarus aforizmas išreiškia maždaug tą pačią mintį: ,,Knowledge is power''. Mokslas arba žinojimas tolygus galiai. Viena prasme, lietuvių pokario išeivija šią sąvoką yra puikiai įsisavinusi: tremtiniai, atvykę į šį kraštą, buvo pasiruošę begalo daug pasiaukoti. Ir kai kuriems teko tikrai daug atsižadėti, kad jų vaikai baigtų aukštuosius mokslus.

Tačiau informacija nėra vien tik priemonė pasiekti specifinius asmeninius, profesinius, bendruomeninius ar valstybinius tikslus. Jinai nėra tik ginklas įrodyti savo pranašumą ar nugalėti savo oponentus. Informacija pati savaime yra tikslas, nes jinai yra dalis tos *Tiesos*, su didžiąja raide ,,T'', be kurios protaujančiam žmogui sunku gyventi. ,,Tiesa tave išlaisvins'', — teigia kitas aforizmas. Tačiau Tiesa nevisada yra tik priemonė fizinei laisvei ar gerovei pasiekti, jinai gali būti tolygi dvasinei laisvei. Kuo daugiau jos turime, kuo geriau ją pažįstame, tuo esame arčiau dvasinės laisvės ir tobulybės. Todėl mūsų tikėjime Kristus sutapatinamas su Tiesa.

Vieniems tos informacijos, kuri yra tikslas savyje, daugiau reikia negu kitiems. Kai kuriems informacija be specifinio tikslo, informacija, kuri nėra naudojama kaip priemonė, mažai prasmės teturi. Užtat iš kai kurių taip mąstančių žmonių lūpų pasigirsta skundai prieš dykaduonius profesorius, kurie naudingo darbo neva nedirba, tik skaito knygas ir svajoja. Tokių antiintelektualinių protrūkių dažniau girdime plačiojoje Amerikos visuomenėje negu išeivijoje, kuri daugiau gerbia mokslą. Išeivijos lietuvius kartais slegia kitokia problema: mums informacija tampa ginklu, priemone, įgauna tokią didelę reikšmę, kad jinai priešpastatoma objektyvumui ir nuvertina informaciją kaip tikslą savyje, kaip tiesą. Informacija ir jos teikimas, sąmoningai ar nesąmoningai, sutapatinami su propagandos darbu. Nustatoma ,,teisinga'' linija ir nuo jos draudžiama nukrypti net vienu milimetru.

Normaliomis sąlygomis gyvenant, spaudimas informaciją pajungti politiniams ar ideologiniams

VIKTORAS NAKAS, baigęs istorijos ir politinius mokslus, visu nuoširdumu įsijungė į labiausiai šiuo metu Lietuvos reikalams naudingų informacijos darbą. Vadovauja Lietuvių Informacijos Centro Washingtono skyriui. Čia spausdinama Viktoro Nako paskaita buvo skaityta Lietuviškųjų studijų savaitėje, Dainavoje. Nuotr. V. Maželio.

Nuotr. V. Maželio.

tikslams nebūtų toks didelis. Tačiau, mūsų išeivijos visuomenė jau pusę šimtmečio dalyvauja džihade, šventame kare. Kas tas priešas, mums visiems aišku — okupantas, iš kurio melo arsenalo per 70 metų dalinami ginklai savo gausiems būriams. Dabar to priešo melo arsenalas pradeda ištuštėti, kovos lauke jis priverstas žingsnis po žingsnio atsitraukti. Bet gudruolis taupė geriausius ginklus iki galo ir dabar juos panaudoja. Batus į stalą daužančius grubius melagius pakeitė besišypsančiais amerikologais, kurie, puikiai valdydami anglų kalbą ir dar geriau suprasdami Vakarų galvoseną, stengiasi kuo daugiau tiesos pasakyti ir pridengti esminį melą. Nors okupantas silpsta, vis vien nepasiduoda ir lieka pavojingas, ypač mažoms Pabaltijo šalims.

Užtat tokio psichologinio karo stovio sąlygose, kai kas daro spaudimą informacijos rinkėjams bei skleidėjams nesidomėti, nerinkti ir neskleisti tai, kas neigiama, nemalonu ar kontroversiška lietuvių tautoje ar valstybėje, nes tai, girdi, gali pakenkti Lietuvai. Šitaip manančių yra dvi grupės. Pirmiesiems atrodo, kad tegul tos neigiamos žinios būna skleidžiamos mūsų, tai yra, išeivių tarpe, bet reikėtų drausti jas perduoti nelietuviškai publikai. Antriesiems atrodo, kad bent kai kurių neigia-

Tiesos nutylėjimas ar bandymas žinias suspausti į tam tikrus ideologinius rėmus yra tolygus intelektualiniam nesąžiningumui, nuo kurio kelias į atvirą melą yra tiesus ir trumpas.

mų žinių perdavimas net ir išeivijos tarpe esąs neleistinas. Tos grupės šalininkai reikalauja, kad žinioms būtų suteiktas ideologinis turinys. Tai reiškia, kad jeigu žinia nušviečia jų palaikomą grupę — ar tai būtų Laisvės Lygą, ar turbūt dabar net nepriklausomą Lietuvos Komunistų partiją — netokioj šviesoj, kurios jų šalininkai pageidautų, tai tokią žinią reikia keisti arba iš viso jos neskelbti.

Lietuvių Informacijos Centras (toliau: LIC) atsisako pasiduoti tokiam spaudimui ir už tai yra sulaukęs priekaištų ne tik iš konservatyvių sluoksnių mūsų visuomenėje, bet net ir iš tokių, kurie save vadina liberalais. Kodėl tai atsisakome daryti? Turbūt pirmoj vietoj — savigarbos klausimas. *Tiesos nutylėjimas ar bandymas žinias suspausti į tam tikrus ideologinius rėmus yra tolygus intelektualiniam nesąžiningumui, nuo kurio kelias į atvirą melą yra tiesus ir trumpas.*

Antra — filosofinis nusistatymas. Visi pilnu etatu dirbantys Religinei Šalpai bei jos sukurtam LIC gimė ir augo Jungtinėse Amerikos Valstijose. Augdami Amerikos demokratinėje visuomenėje, buvome mokomi griežtai atskirti faktus ir žinias nuo nuomonių ir nusistatymų. Be to, gyvenimo patirtis atviroje, laisvoje šalyje lyg ir patvirtino skelbiamą šūkį, kad *„tiesa tave išlaisvins"*. Esame laisvi — dvasiškai ir fiziškai laisvi, nes sakome tiesą. Tuo principu patikėję, stengėmės jį giliau įprasminti, tiesiogiai jį pritaikydami Lietuvai, kurią slėgė triuškinanti melo našta ir kurios dalelytę patys pajutome, kai išėjome į dvikovą su imperijos apologetais.

Trečia priežastis, kodėl siekiame objektyvumo ir atvirumo žinių skleidime, susijusi su pragmatizmu, konkrečiai su dviem pragmatiškais apskaičiavimais. Pirma, objektyviai pažvelgus į Lietuvos istoriją, įskaitant Mindaugo-Gediminio-Vytauto laikus, Basanavičiaus-Kudirkos-Valančiaus tautinį atgimimą, kovas už nepriklausomybės atstatymą bei tos nepriklausomybės du dešimtmečius, nacių ir sovietų okupacijas ir dabartinę Lietuvos būklę, summa sumarum galime ja didžiuotis ir linkėti, kad apie ją visa tiesa būtų pasakyta. Jeigu pasaulis tą visumą suprastų — ne tik Lietuvos trūkumus bei veiksmus, dėl kurių mes patys gėdinamės ar bent nesididžiuojame, bet ir jos laimėjimus, jos didžiulius išbandymus, jos ištvermę ir orumą, tai jis vis dėlto pasisakytų už laisvą Lietuvą, ne prieš ją. Kodėl? Ogi todėl, kad suprastų, jog Lietuva ne tik turi teisę į nepriklausomybę, bet ir yra pilnai jos verta. Šių metų

įvykiai tai tik patvirtina. Pasak Tomo Venclovos, „Lietuva virto viena iš esminių laisvės simbolių visiems laikams".

Kai kam šitoks atvirumas bei optimizmas gali atrodyti naivus. Taip, jeigu netiki į tautą, jos perspektyvas, tai nuogas atvirumas tikrai gali atrodyti naivus. Jeigu jauti reikalą slėpti tam tikrus faktus apie Lietuvos praeitį ir dabartį, įrodai, kad pats abejoji tautos verte, ne visai tiki į tautos ateitį. Ir vienu ir kitu atveju, sprendimai apie atvirumą daromi pragmatizmo pagrindu. Skiriasi tik prielaida apie tautos kokybę.

Antras praktiškas apskaičiavimas grindžiamas darbo patirtimi. Jeigu LIC pavyko sukurti lietuvių žinių skleidimo agentūrą, turinčią Vakarų spaudos pasitikėjimą, tai įvyko kaip tik dėl to, kad apsieita be sąmoningo faktų iškraipymo ar nutylėjimo, pamokslavimų, pamokymų ir okupanto vanojimų bei kitokių ideologizuotų pasisakymų. Todėl Vakarų spauda pradėjo naudoti mūsų žinias, mūsų skleidžiamus dokumentus, į mus kreiptis dėl papildomų informacijų bei platesnės analizės. Esu tikras, kad jei būtume bandę pamokyti spaudą, jai išdėstyti ne tik faktus, bet ir įsakmiai pabrėžti, kokias išvadas jinai iš tų faktų turi susidaryti, LIC būtų žymiai mažiau ilgalaikės įtakos turėjęs.

Kai kas gali pamanyti, kad žurnalistai turėtų tik dėkoti, kad kas nors jiems suteikia ne tik faktus, bet ir visas reikalingas išvadas. Juk tai palengvina jų darbą. Tačiau, žurnalistai, net ir didžiausi tinginiai jų tarpe, už darbo palengvinimą, už viską aukščiau stato savo profesinę nepriklausomybę. Jie atmeta visa tai, kas gali sukompromituoti tą savarankiškumo vaizdą, kurį jie patys apie save yra sukūrę. Gal dėl to dažnas jų yra toks jautrus kritikai: joje jie įžiūri bandymą juos suvaržyti, jiems primesti kito mintį, kito pasaulėžiūrą.

Kaip keista bebūtų, dėl tos pačios priežasties žurnalistus gali neigiamai paveikti ir pagyrimas, jeigu jie tai supras kaip bandymą jiems pataikauti, juos nuginkluoti, kad rašytų tiktai pozityvius straipsnius. Į aukščiau minėtą džihadą prieš Sovietų imperiją Lietuvos vadai visai atvirai vilioja Vakarų spaudą tapti Lietuvos nepriklausomybės sąjungininke. Jie gyrė ir dėkojo žurnalistams, kad garsina Lietuvos nepriklausomybės kovą, prašė, kad ir toliau ne tik į Lietuvą kreiptų dėmesį, bet jai rodytų ir palankumą.

Subtilus spaudos viliojimas, jeigu jis lieka fone ir potekstėje, yra visai nebloga taktika, galinti duoti apčiuopiamų vaisių be didelės rizikos. Tačiau atviras ir pakartotinas dėkojimas bei angažavimas turbūt ilgainiui duos visiškai atvirkščius rezultatus. Pataikavimas spaudai beveik užgarantuoja, kad žurnalistai pasistengs į Lietuvą ir lietuvius iš naujo mesti kritišką, gal net ir negailestingą, žvilgsnį. Šių dienų Vakarų žurnalistas maždaug šitaip samprotauja: „Jeigu jie mane labai giria, labai man dėkoja, tai reiškia, kad aš paviršutiniškai ar tendencingai į reikalus žiūriu". Dar blogiau juos ra-

ginti, kad jie palaikytų tam tikrą politinę liniją, nes tai prieštarauja kiekvieno save gerbiančio žurnalisto bešališkumo ir savarankiškumo principams. Deja, Lietuvoje, kur vyksta taikingas karas dėl nepriklausomybės, politikams turbūt sunku priimti, kad Vakarų žurnalistai turi likti tik neutralūs stebėtojai.

Kalbant apie pozityvios įtakos darymą spaudai ir apie pataikymą į jų vakarietišką galvoseną, gerą pavyzdį teko matyti, kuomet Lietuvos ministrė pirmininkė kalbėjo Nacionaliniame spaudos klube Washingtone gegužės mėnesio pradžioje. Susirinkusiems spaudos atstovams jinai aiškino, kad suprantanti, kodėl jie leidosi būti sovietų išvaromi iš Lietuvos. Su nekalta šypsena jinai pasakė, kad spauda pasitraukusi, nes nenorėjusi prieštarauti Amerikos politikai, kuri (jinai davė suprasti) irgi pataikavo Maskvai. Šis mandagus pasakymas turėjo būti smūgis kiekvienam tame kambaryje sėdinčiam žurnalistui, nes juo spaudos atstovai buvo apkaltinami dvigubu jų pačių svarbiausio principo — nepriklausomumo — pažeidimu. Jie nusileido ne tik Kremliaus valiai, kas įprasta, bet ir Baltųjų Rūmų valiai, kas žymiai rečiau pasitaiko. Toks premjerės pasisakymas turėjo žurnalistus priversti šiek tiek susimastyti, perprasti, jog spauda vis dėlto nelabai drąsiai gynė savo profesijos interesus Lietuvoje. Manau, kad tokios pastabos Lietuvai davė daugiau naudos, negu kitais atvejais dešimt kartų tarti padėkos žodžiai už spaudos dėmesį bei paramą.

Prie šio klausimo apie Lietuvos vadų santykius su Vakarų spauda sustojau ne todėl, kad jis man atrodo tik šiaip įdomus. Šis pavyzdys šį tą pasako apie mūsų Informacijos Centre dirbančiųjų su spauda požiūrį į ją. Taip pat jis yra vienas iš daugelio pavyzdžių, kaip mes, išeiviai, turėdami ryšius su dviem kultūrom ir dviem visuomenėm — Amerikos ir Lietuvos, — galime būti tiltu, kuris jas sujungia ir per kurį keliauja įvairi ir įvairaus lygio informacija.

* * *

Tiltų statymas tarp Lietuvos ir pasaulio kaip tik yra vienas iš aktualiausių išeivijos uždavinių. Tokios statybos potenciali apimtis begalo didelė. Informacijos srityje LIC per dešimtį metų pastatė ir išlaikė du tiltus. Pirmas savo svarbumu buvo tiltas tarp Lietuvos ir plačiojo pasaulio. Kai tik sąlygos Lietuvoje keitėsi, tą tiltą remontavome, tobulinome, nepasidavėme sentimentalizmui, kuris sako, kad nereikia nieko keisti, o tik gėrėtis tuo, kas buvo pastatyta. LIC įsisteigus vadinamos brežnevinės stagnacijos laikais, dėl žinių reikėjo pasikliauti Lietuvos pogrindžio spauda bei turistų, grįžtančių iš Lietuvos, pasakojimais. Dėl to mūsų skelbiamos žinios Vakarų spaudai dažnai būdavo savaičių ar net mėnesių senumo.

Mikhailui Gorbačiovui perėmus valdžią, Lietuvoje sąlygos pasikeitė, varžtai buvo šiek tiek atleisti.

Greitosios akcijos simpoziumas Liet. studijų savaitėje, Dainavoje. Iš k. — moderatorė Ingrida Bublienė, Justinas Riškus (išdalinęs klausytojams medžiagą), Jurgis Riškus, Danguolė Kviklytė ir Viktoras Nakas. Nuotr. K. A.

Užtat buvo įmanoma karts nuo karto telefonu susisiekti su disidentais, dažniausiai buvusiais politiniais kaliniais, ir iš jų rinkti žinias. Tai buvo 1988-tais metais. Iš jų surinkę žinias ir jas išvertę į anglų kalbą, tuoj pat teleksu siųsdavome Vakarų spaudos korespondentams Maskvoje bei telefaksu pagrindinei spaudai Šiaurės Amerikoje. Tokiu būdu skleidžiamos žinios buvo nebe kelių mėnesių ar savaičių senumo, o vos kelių valandų. Žinių siuntimas Maskvon labai brangiai kainavo. Tačiau išlaidos buvo pilnai pateisinamos, žinant, kad laisvės daigai pradėjo dygti tokiu pavojingu metu, kada valstybinis aparatas juos vis dar bandė kapoti. Prisiminkime tik 1988 metų vasario 16-tosios ir rugsėjo 28-osios dienų įvykius. Tuo tarpu Vakarų spauda Maskvoje tiktai protarpiais dėmesį atkreipdavo į Lietuvą. LIC pagrindinis tikslas tuomet buvo sužadinti tos spaudos dėmesį, neleisti jai pamiršti apie tai, kas Lietuvoje vyko.

Ringaudui Songailai ir kitiems vadinamiems stagnatoriams praradus savo vietas Lietuvos Komunistų partijos vadovybėje ir Sąjūdžiui įsitvirtinus 88-tų metų gale — 89 metų pradžioje, LIC vėl pakeitė savo informacijos teikimo planą. Sąjūdžio įsteigta informacijos agentūra Vilniuje užmezgė tiesioginius ry-

šius su korespondentais Maskvoje. Užtat Centrui atkrito didelė finansinė našta. Su Sąjūdžio informacijos agentūra (arba SIA) neformaliai pasidalinta darbais. SIA-ai teko informuoti spaudą Rytų Europoje ir Sovietų Sąjungoje, o LIC pasiėmė vadinamąjį Vakarų pasaulį. Nuolatinis ryšys tarp SIA ir LIC palaikomas telefaksu ir teleksu.

Sąjūdžio blokui 1990 vasario 24 d. laimėjus rinkimus ir perėmus Lietuvos parlamentą bei vyriausybę, LIC analogiškus ryšius įsteigė ir su Aukščiausiosios Tarybos informacijos biuru. Kaip tik su tuo biuru šiandien LIC ir palaiko glaudžiausius ryšius. Porą kartų į savaitę susisiekiama telefaksu, pagal reikalą pasikeičiama teleksais.

Informacija tarp New Yorko ir Vilniaus nekeliauja tik viena kryptim — iš Lietuvos čionai. Mes ne tik sužinome iš jų, kas darosi Lietuvoje, bet jiems taip pat suteikiame informaciją, kuri juos domina, pavyzdžiui, žinias apie Amerikos Kongreso žygius Lietuvai padėti, apie knygų bei vaistų siuntas į Lietuvą, svarbiausias Amerikos spaudos iškarpas apie Lietuvą. LIC tarpininkauja tarp spaudos ar organizacijų Vakaruose iš vienos pusės, ir Lietuvos iš kitos pusės. Štai pora tokių uždavinių pavyzdžių, kurie šiuo metu atliekami paskutinėmis dienomis. *National Geographic* žurnalas ruošia išsamų straipsnį apie Pabaltijo šalis, kuris turėtų pasirodyti lapkričio mėnesį. Prieš vykstant į Lietuvą, jų korespondentas kreipėsi į LIC, prašydamas įvairios informacijos, įskaitant Lietuvos vadų adresus bei telefono numerius. Korespondentui sugrįžus ir redakcijai pradėjus apipavidalinti jo straipsnį, *National Geographic* vėl kreipėsi į LIC, prašydamas patikrinti, ar straipsnyje nėra kokių faktinių klaidų. Į faktų tikrinimą LIC įjungė ir Aukščiausiosios Tarybos informacijos biurą.

Antras pavyzdys: JAV mūrininkų profsąjunga kreipėsi į LIC prašydama padėti jai susisiekti su buvusiu Lietuvos Darbininkų Sąjungos pirmininku Kazimieru Uoka, kurį profsąjunga nori atsikviesti į savo suvažiavimą. LIC koordinavo kvietimo pateikimą ir atsakymo perdavimą bei suvedė profsąjungos atstovus su išeivijos lietuviais, kurie parūpins Uokai vertėją.

Anksčiau minėjau, kad LIC pastatė ne vieną, o du tiltus. Antras tiltas buvo tasai, kuris jungia išeiviją su Lietuvą. Tą informaciją, kurią gauname iš Lietuvos, perduodame ne tik Vakarų spaudai, bet ir išeivijai. Žinias lietuvių kalba iš mūsų gauna 15 spaudos ir visuomeninių organizacijų. Per *Draugą*, *Darbininką*, *Dirvą*, *Tėviškės Žiburius*, Margučio radiją ir kitus pasiekiame tūkstančius išeivijos lietuvių. Dvigubai daugiau lietuviškų organizacijų prenumeruoja mūsų žinias anglų kalba. Šios žinios atlieka dvi funkcijas. Pirma, padeda išeivijai suprasti, kokios permainos vyksta Lietuvoje. Jos atsako į mūsų prigimtą žingeidumą, į tiesos ieškojimą, diasporos troškimą žinoti, kas

darosi tėvų žemėje. Antra tų žinių funkcija — būti akstinu visokiai Lietuvą paremiančiai veiklai ir kelrodžiu jau įsisiūbavusiai veiklai. Užtat visai natūralu, kad žinių prenumeratorių tarpe yra greitosios politinės akcijos organizacijos bei jų atstovai Kalifornijoje, Čikagoje, Bostone ir kitur.

Šiame išeivijos informavimo darbe LIC vaidmuo yra unikalus. Tai vienintelė išeivijos organizacija veikianti kaip žinių agentūra ir bandanti akimirksniu perduoti žinias iš Lietuvos tai pačiai išeivijai. Tiesa, turime vieną konkurentą, bet jisai Lietuvoje: tai Vilniaus radijas užsieniui. Kai Vakarų spauda savo dėmesį sukoncentruoja į Lietuvą, tai LIC tiltas tarp išeivijos ir Lietuvos nebėra toks kritiškai svarbus. Tačiau, kaip pastebime paskutiniuoju laiku, Vakarų spaudos dėmesys Lietuvai yra protarpinis. Krizei Vidurio Rytuose įsiliepsnojus, Lietuva bei visa Sovietų Sąjunga gali būti ilgam laikui nustumtos į šalį. Tokiu atveju mūsų rolė įgauna didesnę svarbą.

Neseniai (rugpjūčio 10 d.) mokslininkas Alfredas Erichas Sennas iš Madisono universiteto nusiskundė *Lietuvos Aide*, kad ,,naujienos apie Lietuvą ateina į Ameriką tik epizodiškai''. Su juo reikia sutikti. Net ir sudėjus LIC žinias kartu su Vilniaus radijo laidomis išeivijoje gyvenančiam lietuviui lieka daug neatsakytų klausimų, daug informacinių spragų. Mes ir nepretenduojame, kad mūsų pateikiamos žinios esančios išsamios. Spragų užpildymas, kaip ir galima atspėti, yra resursų klausimas, tokių resursų, apie kuriuos galima tik pasvajoti. Kad žinios išeivijon plauktų neepizodiškai, o pastoviai, ir ne srovele, o kaip reikiant srove, reiktų poros pilno etato korespondentų Lietuvoje. Žinoma, srovės, ne srovelės, tekėjimas iš Vilniaus į New Yorką ir iš New Yorko į visas kitas vietas keletą kartų padidintų žinių paruošimo bei skleidimo išlaidas.

Nesakau, kad LIC ruoštųsi tai realizuoti ir jam prašytų finansinės paramos. Atkreipiu dėmesį tik, kad visiems būtų aišku, kaip toli nuo tobulybės dar esame informacijos srityje. Žinoma, kai kurias spragas galima užkaišioti prenumeruojant Lietuvos spaudą. Bet atidžiai sekti penkis ar daugiau laikraščius ir žurnalus turbūt laiko teturi pensininkai ir politologai.

* * *

Žinių trūkumas gali turėti neigiamų pasekmių tiek išeivijai, tiek ir Lietuvai. Nepilnai orientuodamasi Lietuvos įvykiais, jos raida, išeivija gali pasielgti ne taip kaip ji turėtų, jeigu būtų daugiau žinių. Paimkime, pvz., Algirdo Brazausko viešnagę Amerikoje. Apie tai būtų galima daug rašyti, ypač apie tuos jo garbintojus čionai, kurie kadaise užstojo asmenis, svaidančius akmenis į svečius iš Lietuvos. Oficialiai išeivija Algirdą Brazauską priėmė kaip Lietuvos ministrės pirmininkės pavaduotoją. Tačiau, negaliu įsivaizduoti, kad Romualdas Ozolas,

kitas premjerės pavaduotojas, būtų susilaukęs tokio šilto sutikimo. Atrodo, kad ponui Brazauskui buvo rodomas toks didelis palankumas kaip tik dėl jo vaidmens, vadovaujant Lietuvos Komunistų partijai.

Toks jo priėmimas Amerikoje vyko lygiai tuo pačiu metu, kai Lietuvoje grumiasi dvi svarbiausios politinės jėgos — nepriklausomi komunistai ir antikomunistai. Ta kova yra rimta ir intensyvi. Jos pavyzdžių galima rasti daug. Štai *Tiesos* rugpjūčio 11 d. numeryje atspausdintas ir per Laisvosios Europos radiją perduotas Kęstučio Girniaus reportažas apie Europos studijų savaitę Šveicarijoje. Tenai, pasak Girniaus, kilo audringos diskusijos, išgirdus Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojo Kazimiero Motiekos nepriklausomai Lietuvos Komunistų partijai mestą kaltinimą, kad pastaroji iš tiesų nesiekia nepriklausomos Lietuvos atstatymo.

Nesmerkiu Algirdo Brazausko, nesmerkiu ir nepriklausomos Lietuvos Komunistų partijos, pasisakančios, kad jinai netrukus pavirs socialdemokratų partija. Manau, kad derėjo išeivijos visuomenei susitikti su Algirdu Brazausku. Tačiau, negaliu užmerkti akių prieš faktą, kad kompartija buvo tolygi partokratijai, kad Lietuvos komunistai valdė ir tebevaldo galingą aparatą, kad Brazauskas, lygiai kaip ir Gorbačiovas, buvo demokratinio judėjimo iš apačios priverstas daryti nuolaidas, vykdyti reformas. Ar Brazauskas tikrai tiki į demokratiją ir į nepriklausomybę, ar jo partija tikrai išsižadės savo privilegijų ir neapykantą bei smurtą puoselėjančios ideologijos, parodys tiktai ateitis. *Dabartiniai įvykiai Lietuvoje iš mūsų reikalauja tam tikro santūrumo.* Lygiai, kaip mes piktinamės dėl šalimais mūsų gyvenančių nelietuvių kaimynų ,,gorbomanijos'', galima suprasti, kodėl kai kurios grupės Lietuvoje, būtent tos, kurios dominuoja dabartinį demokratiškai išrinktą Lietuvos parlamentą, buvo nusivylusios išeivijos ,,brazauskomanija''.

Vieni išeivijos didelį palankumą, parodytą Algirdui Brazauskui, supras kaip mūsų politinės kultūros stoką. Galbūt. Man bent atrodo, kad didesnė šios problemos dalis slypi tame, kad čia nesiorientuojama kas tenai, Lietuvoje, darosi. Užtat mums, kaip visuomenei, reikia pagal išgales stiprinti informacijos teikimo procesą, o individualiai ir patys turime kruopščiau rinkti žinias bei jas permąstyti.

* * *

Modernių susižinojimo priemonių ir nuolatinių ryšių su New Yorku dėka Washingtono skyrius yra pilnai integruotas į Lietuvių Informacijos Centro žinių rinkimo, paruošimo ir teikimo procesą. Kompiuteriais bei telefaksu dalinamės informacija bei darbais. Pavyzdžiui, visai natūralu, kad ir Washingtonas ir New Yorkas savo ruožtu prisidėjo prie *National Geographic* straipsnio patikrinimo bei Kazimiero Uokos

atsikvietimo. Tačiau dėl darbo aplinkos New Yorko ir Washingtono uždaviniai skiriasi. Washingtono skyrius 1987 metais specialiai buvo įsteigtas plėsti ryšius su sostinės spauda bei įvairiom valdinėm ir nevaldinėm organizacijom.

Darbą su sostinės spauda galima padalinti į dvi pagrindines dalis. Pirmoji, tai pastovus ryšys perduodant žinias teleksu arba telefaksu. Kai pasidaro Lietuvoje ,,karšta'', su kai kuriais sostinės žurnalistais palaikomas ryšys ir telefonu: mes juos informuojame apie vėliausius įvykius Lietuvoje, o kai kurie iš jų mus informuoja apie Baltųjų rūmų ar Kongreso nuotaikas Lietuvos atžvilgiu. Antroji veiklos dalis — tai svečių iš Lietuvos suvedimas su spaudos atstovais. Per paskutiniuosius porą metų, pvz., teko suvesti spaudos žmones su Arūnu Degučiu, Baliu Gajausku, Sigitu Geda, Arvydu Juozaičiu, Broniu Kuzmicku, Vytautu Landsbergiu, Alvydu Medalinsku, Albina Pajarskaite, Vytautu Radžvilu, Nijole Sadūnaite, Kaziu Saja, kun. Alfonsu Svarinsku, vyskupu Antanu Vaičium, Zigmu Vaišvila. Kitų iniciatyva suruoštuose pokalbiuose teko būti dar ir kitų svečių vertėju.

Svečiai iš Lietuvos nebūtinai susitinka tik su spaudos atstovais. Tenka kai kuriuos supažindinti ir su nevaldinių organizacijų atstovais, pvz., Katalikų Episkopato, Etikos ir politikos centro, Demokratijos puoselėjimo fondo ir panašiai. Dažnai su jais aplankomos kongresmenų įstaigos bei Valstybės departamentas.

Ryšių palaikymas su nevaldinėmis organizacijomis naudingas ir tuo, kad per jas karts nuo karto užmezgami ryšiai su ligi tol nepažįstamais žurnalistais. Tokiu būdu ryšių tinklas pamažu plečiasi.

Lietuvai paskelbus nepriklausomybės atstatymą, paruošimas ir skleidimas žinių apie įvykius pačiam Washingtone įgavo naują reikšmę. Nors prioritetą vis dar atiduodame žinių apie įvykius Lietuvoje paskleidimui, tačiau Washingtono skyrius stengiasi kiek gali rinkti Lietuvą liečiančias žinias ir pačioje sostinėje. Įvairūs Kongreso pasisakymai, rezoliucijos, įstatymai bei Baltųjų Rūmų nuotaikos ir nusistatymai ne tik svarbūs Lietuvai, bet ir įvairioms greitosios akcijos grupėms, bandančioms Lietuvą paremti politine veikla.

Gana dažnai lietuviai klausia: kuo LIC skyrius Washingtone skiriasi nuo Vliko ir Bendruomenės įstaigų? Kai LIC įsteigė skyrių Washingtone, Bendruomenė neturėjo nei savo būstinės, nei pilno etato darbuotojos. Tuomet Vliko dėmesio centre irgi nebuvo darbas su Kongresu. Tiktai vien Altos remiamas Jungtinis pabaltiečių komitetas (JBANC), kurios įstaigai vienu metu sumaniai vadovavo Ginta Palubinskaitė-Meilienė, pastoviai su Kongresu dirbo. JBANC jokiu būdu negalint vienam atlikti visą politinį darbą su Kongresu, kartais tekdavo ir mums į tą veiklą įsijungti. Tačiau Vlikui ir Bendruomenei pradėjus kaip reikiant skirti resursus darbui

su Kongresu, LIC paliko jiems politinės veiklos barus ir sukoncentravo dėmesį į informacinį darbą. Šiandien Bendruomenė ir Vlikas daro politinį spaudimą Kongresui, o LIC vaidmuo yra iš Kongreso rinkti Lietuvai bei išeivijai reikalingas žinias ir, pagal pageidavimą, informuoti Kongresą apie Lietuvą ir išeiviją.

* * *

Su pagrindu savo pateiktoje temoje neijungiau televizijos ar radijo kaip grynos informacijos priemonės. Darbas eterio bangomis skiriasi nuo mums įprasto darbo su spauda. Pagrindinė mūsų darbo dalis su spauda yra nuogų faktų perdavimas, kaip amerikiečiai vadina ,,cold, hard facts''. Prie konkrečių faktų reikia pridėti tik tiek aiškinimų, kiek reikia, kad faktų prasmė būtų teisingai suprasta. Pavyzdžiui, šiais metais davėme pranešimą amerikiečių spaudai apie Sąjūdžio rengiamą Europos savaitę rugpjūčio 23 d. Jame be abejo pora sakinių buvo ir apie praeitų metų Baltijos kelio įvykius bei apie patį 1939 metų paktą.

Išėjus į eterį, televizijos bei radijo korespondentų nebedomina vien tiktai sausi faktai. Jie nori žinoti, kaip Lietuva ar išeivija vertina tuos faktus. Pavyzdžiui, kokia mūsų nuomonė apie Hitlerio-Stalino paktą? Tokiu atveju LIC atstovai, kalbėdami televizijoje, tampa tiek išeivijos, tiek Lietuvos atstovais. Atsakydami į klausimus, jaučiame ne tik atsakomybę prieš save, bet ir prieš lietuvių tautą. Tada reikia pasistengti, kad dudami pareiškimai ne tik atspindėtų asmeniškus įsitikinimus, bet ir tautos nuotaikas. Kalbant su laikraščių korespondentais, galima išsiaiškinti plonybes, yra vietos ne tik juodom bei baltom spalvom, bet ir pilkom. Dalyvaujant televizijos laidose, ypač kai oponentais būna Kremliaus atstovai, o diskusijos virsta debatais, sąlygos išsakyti pilkai nuspalvintus faktus dažnai dingsta.

Per trejus metus nesu radęs jokių magiškų receptų darbui su spauda bei televizija. Pastovus darbas, nuoseklumas, kruopštumas, intelektualinis sąžiningumas ir užsiangažavimas ne dienai, ne savaitei, o metams, dviems, trims yra tos savybės, kurios ilgainiui duos vaisių. Nemanau, kad yra tuščias pasigyrimas sakyti, jog iš visų organizacijų lietuvių išeivijoje bene vienintelė, kuri buvo pasiruošusi taikiai Lietuvos revoliucijai, buvo Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa bei jos Informacijos Centras. Ir ne dėl to, kad jinai būtų tokias permainas išpranašavusi, o todėl, kad mūsų techninė infrastruktūra ir mūsų organizacinė psichologija buvo nustatytos ilgalaikei veiklai, ilgos distancijos bėgimui. Mūsų organizacijos laimėjimus ir pasisekimus, kokie jie bebūtų, nustatė patys įvykiai Lietuvoje, mūsų štabo profesinis pasiruošimas ir išeivijos finansinė parama mūsų darbui.

Lietuvių katalikų religinės šalpos darbuotojai. Pirmoj eilėj, iš k. — Gintė Damušytė, LIC vedėja; vysk. Paulius Baltakis, tarybos pirm.; Rasa Razgaitienė, specialūs projektai. Antroj eilėj — kun. Kazimieras Pugevičius, reikalų vedėjas; Marijona Skabeikienė, tėdininkė; Viktoras Nakas, Washingtono LIC vedėjas.

LIETUVIŲ KATALIKŲ RELIGINĖ ŠALPA, vadovaujama kun. Kazimiero Pugevičiaus, atlieka stebėtinai didelius darbus: • Padeda statyti ir atstatyti Lietuvos bažnyčias; • Remia Lietuvos Caritas labdaringą veiklą; • Organizuoja amerikiečių tarpe finansinę ir moralinę pagalbą Lietuvai; • Siunčia didelėmis siuntomis į Lietuvą knygas, vaistus ir rūbus; • Per Lietuvių Informacijos Centrą ir jo skyrių Washingtone atlieka politinės informacijos ir ryšių sudarymo darbą.

Individualios aukos LKR Šalpai siunčiamos šiuo adresu: **Lithuanian Catholic Religious Aid, 351 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207.**

Lietuvių Fronto bičiuliai yra specialiai įsipareigoję remti ir išlaikyti LIC Washingtono skyriaus darbą. Tam reikalui skiriamas aukas ir čekius prašoma siųsti per Lietuviškų studijų centrą šiuo adresu: **Center for Lithuanian Studies, Inc., Mr. K. Dočkus, 1901 South 49th Ct., Cicero, IL 60650.**

SIBIRO KŪDIKIS

1.

Bėga bėga maža širdelė
paskui motinos mirštantį
angelą,
džiovintos duonos riekelę
nešdama Vėlinių
stalui — — —

Bėga bėga maža širdelė
į niekada neregėtą
šalį,
sapnuodama kvepiantį obuolį
šiltoje senelio
trobelėje — — —

Ilgas ilgas tremtinio
kelias,
tirpsta angelo kojų
vaškas,
tirpsta duona,

Dievuliau, Dievuliau,
tirpsta mėlyna Vėlinių
žvakė — — — — — —

2.

Dar šilta vaiko širdukė
po motinos kūno
ledu,
dar šilta duona
kumštuky,

neužrašyta,
nepasverta,
neperžegnota,
nepadalinta — — —

Du eilėraščiai iš poetės Julijos Švabaitės dar teberuošiamo penktojo poezijos rinkinio, iš jo sibirinio ciklo. Tuo tarpu ketvirtoji jos poezijos knyga „Užuojautos namai" jau paruošta spaudai. Poetės nuotr. V. Maželio.

Dar neužšąlęs vanduo —
lašas ant mėlstančių
lūpų,
dar kažkas šaukia vardu,
melsdamas Dievo
stebuklo . . .

Gal dabar,
o gal jau dabar,
prie grįžtančio tėviškėn
karsto,
sunkios durys širdžių
atsivers
meilės pirmąjį žodį
ištarti — — — — — —

Julija Švabaitė

LIETUVOS VALSTYBINGUMAS TEISĖS ATŽVILGIU

ARŪNAS E. GUDAITIS

I

Lietuvos Aukščiausioji Taryba kovo 11 paskelbtu Nepriklausomybės atstatymo aktu, kurį tarptautinė teisė pavadintų ,,vienpusiška nepriklausomybės deklaracija'', pranešė pasauliui apie teisinės pozicijos Lietuvoje pasikeitimą ir apie revoliucijos pradžią. Ne ginkluotos, bet teisinės revoliucijos. AT prezidentas Vytautas Landsbergis, kovo 24 rašydamas Sovietų Sąjungos prezidentui Gorbačiovui, aiškiai pasakė: ,,Kaip jūs žinote, mūsų vienintelis ir svarbiausias ginklas yra tikėjimas į mūsų teisėtumą, į laisvės vertybę ir demokratiją''[1]. Žodžiu, Lietuvos revoliucija yra pilnai ir išimtinai pagrįsta teise.

Todėl mums darosi nejauku, matant, kad Lietuva gana aiškiai pralaimi ir praranda Vakarų viešosios nuomonės palankumą — ir kaip tik teisės klausimu; kad amerikiečiai nesupranta ir nepripažįsta to, kas mums savaime aišku: kad nelegaliai okupuota ir aneksuota valstybė, patyrusi pusę šimtmečio įvairiausių tautinių ir žmogaus teisių skriaudų, turi pilną teisę atstatyti nepriklausomybę ir yra užsipelniusi viso laisvojo pasaulio paramos. Daugeliui nesuprantama, kodėl lietuviai, kalbėdami apie teisėtumą ir teisinę valstybę, primena 1940 birželio įvykius. Jie labiau supranta Gorbačiovo kovo 31 dienos kreipimąsi į lietuvių tautą, kuriame jis ją kaltina, kad Lietuvos vyriausybė perdedanti vadinamas ,,tamsiąsias mūsų bendro gyvenimo puses'' ir teigia, jog dabartinė perestroikos politika nediskriminuojanti paskirų tautų[2].

Vakarų noras tikėti Gorbačiovu ir pritarti, kad derybos vyktų vien dabarties kontekste, rodo, kad rafinuoti sovietiniai komentatoriai yra sugebėję pasiekti vakariečių visuomenę, nustatyti net formą ir ribas, kurios būtų vartojamos politinių ir teisinių Lietuvos klausimų debatuose. Jie daugelį yra įtikinę, kad Gorbačiovas kuria teisinę valstybę, kad Lietuvos nepriklausomybė esanti vien sovietinės konstitucijos ir procedūros klausimas.

Susidarant tokiai padėčiai, turime patys pasisavinti naujausius faktus, suprasti teisinius bei politinius argumentus, kuriuos galėtume panaudoti ir paveikiant įtakingus asmenis bei spaudą. Dažnai gerai su-

ARŪNAS GUDAITIS, New Yorko universitete baigiąs studijuoti teisę, gilinasi tarptautinės teisės skrityje, yra NYU tarptautinės teisės žurnalo vyr. redaktorius, aktyvus ir lietuviškoje veikloje.

---

formuluota ir paruošta informacija turi daugiau įtakos politiniams pasisakymams ir sprendimams negu paties reikalo svarba. Tokiam geresniam teisinių ir politinių argumentų supratimui labai yra naudinga neseniai išleista adv. Povilo Žumbakio redaguota knyga **„Lithuanian Independence: the Re-establishment of the Rule of Law"** (Lietuvos nepriklausomybė: teisinės valdžios atkūrimas).

Ši knyga gali būti ginklu mūsų kovoje veikiant viešąją nuomonę ir politinį Vakarų nusistatymą. Ekspertų analize ir plačiais dokumentiniais įrodymais ši knyga efektingai atsako į „teisinius" sovietų argumentus prieš Lietuvos nepriklausomybę. Svarbiausia, ji aiškiai parodo, kad tikrasis teisinės valstybės kūrimo darbas vyksta Vilniuje, o ne Maskvoje.

Knyga turi dvi dalis. Pirmąją sudaro amerikiečių teisininkų analizės bei komentarai — paskaitos, skaitytos Čikagos universiteto klube. Lowry Wyman, Harvardo u-to Rusiškųjų studijų centro sovietinės teisės ekspertė, nagrinėja SS Kongreso priimtą įstatymą, reguliuojantį respublikų išstojimą. William Hough, tarptautinės teisės žinovas, supažindina su tarptautine doktrina, liečiančia neteisėtai pagrobtas teritorijas. Gabrielius Gedvila atremia argumentus, kad pagalba Gorbačiovui esanti svarbesnė negu Lietuvos neprikalusomybė. Antroje dalyje pateikiami 54 dokumentai: Lietuvos AT bei vyriausybės rezoliucijos, įstatymai ir pareiškimai, taip pat ir SS atsakymai Lietuvos valdžiai. Visa tai sudaro stiprią dokumentacinę istoriją pirmojo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo etapo — nuo pačios Deklaracijos iki ekonominės blokados įvedimo.

II

Pažvelkime atidžiau į šį dokumentų rinkinį. Ką jie mums sako ir kuo jie svarbūs? Nors esame dabar pradėję naują etapą, būtent kompromiso ir derybų, tačiau tiek Lietuvos, tiek ir SS pagrindinės teisinės pozicijos buvo suformuotos laike pirmojo mėnesio po Kovo 11 dienos. Šios originalios pozicijos lieka išeities taškais bet kuriam tolimesniam jų vystymuisi nors ir besikeičiančiame politinės ir strateginės padėties kontekste. Jų įtaka priklausys nuo to, kaip jos bus vertinamos

---

Lithuanian Independence: The Re-establishment of the rule of Law, *redagavo S. Paul Žumbakis. Išleido 1990 metais Ethnic Community Services, Chicago, IL. Knyga anglų kalba, didesnio formato, 164 psl. Kaina nepažymėta, gaunama už $15.00, rašant Ethnic Community Services, 7 S. Dearborn St., Chicago, IL 60603, arba pas knygų platintojus.*

Sovietų Sąjungoje ir Vakarų pasaulyje.

Iš dokumentų matyti, kaip atsargiai Lietuva skelbia ir užtikrina savo poziciją: pirmiausia — pagal tarptautinę teisę, o tada — net ir pagal sovietinę konstituciją. Ten pat matome, kaip sovietai visiškai ignoruoja visus tarptautinius nuostatus ir taip iškraipo savo pačių konstituciją, kad jų reikalavimai lietuviams laikytis konstitucinės eigos pasidaro ciniški ir melagingi. Aiškiai matosi, kad ne Lietuva, bet Sovietų Sąjunga sudarko teisines normas.

Lietuva remiasi *de jure* tęstinumu prieškarinės Lietuvos respublikos, kuri niekad nenustojo egzistavusi po 1940 nelegalios Sovietų okupacijos ir aneksijos Molotovo-Ribbentropo pakto pasekmėje. Ši pozicija net buvo sustiprinta 1989 gruodžio mėnesį, kai SS Liaudies deputatų kongresas pats pripažino, kad Molotovo-Ribbentropo paktas buvo nelegalus ir paneigė visas jo pasekmes. Ji dar sustiprinta ir faktu, kad daugumas Vakarų valstybių niekad nėra pripažinusios sovietinės aneksijos. Užtat aišku, kad pagal tarptautinės teisės principus jokie sovietiniai įstatymai Lietuvos nesaisto ir Kovo 11 aktas yra pilnai galiojantis.

Visuose savo aktuose ir pareiškimuose Lietuvos AT deda ypatingas pastangas savo veiksmus pagrįsti respublikos tęstinumo pagrindu — pagal visas Lietuvos respublikos tarpvalstybines sutartis ir taip pat pagal modernias tarptautines normas, garantuojančias tautų apsisprendimo teisę. Ji, paskelbusi Lietuvos respublikos atstatymą, net sugrąžino ir 1938 metų Lietuvos konstituciją, kaip visų savo veiksmų pagrindą, prieš pakeisdama ją laikinu įstatymu. Toks atsargumas teisiniu atžvilgiu matosi visuose šio laikotarpio dokumentuose.

Visišku kontrastu atsistoja kovo 15 dienos SS kongreso rezoliucija, išreiškianti Sovietų Sąjungos poziciją prieš Lietuvos nepriklausomybę[3]. Pagal ją — Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktas esąs priešingas Sovietų konstitucijai, todėl negaliojantis ir turįs tuč tuojau būti atšauktas, kartu su visais iš jo išplaukiančiais įstatymais. Tik deputatai nepaaiškina, kodėl šiuo atveju tarptautinė teisė neskaitoma aukštesniu autoritetu negu valstybės konstitucija. Juk visame pasaulyje seniai priimta, kad valstybiniai įstatymai negali anuliuoti tarptautinės teisės normų. Tačiau deputatai visiškai ignoruoja Lietuvos iškeltus tarptautinės teisės argumentus ir net nepaaiškina, kodėl ir kuriuo būdu Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktas prieštarauja sovietinei konstitucijai, kurios 72-ras straipsnis kaip tik suteikia respublikoms teisę nuo Sovietų Sąjungos atsiskirti. Jų vienintelis argumentas gali būti tai, kad Lietuvos padarytas veiksmas atliktas ne pagal *procedūrą*. Tačiau reikia atsiminti, kad kovo 11 ir dar net kovo 15 Sovietų Sąjungos įstatymuose jokia atsiskyrimo procedūra neegzistavo. Deja, ši detalė nesustabdo teisės žinovų

Maskvoje. Jie stačiai skelbia, kad respublikos negalinčios atsiskirti iki nebus nustatyta atitinkama procedūra. Žodžiu, šia sovietų rezoliucija buvo *suspenduota* viena iš pagrindinių jų valstybės konstitucinių teisių; ir tik toks teisininkas kaip Mikhailas Gorbačiovas gali stebėtis, kodėl Lietuva šią rezoliuciją ignoruoja. Vien to dar neužteko. Nepasitenkindami vien 72-jo konstitucijos straipsnio suspendavimu, liaudies deputatai balandžio 6 dieną paskelbė įstatymą apie respublikų atsiskyrimą iš Sovietų Sąjungos[4].

Ne tik sovietinė valdžia, bet nemaža ir Amerikos piliečių, o taip pat ir *New York Times* dienraštis galvoja, kad šis įstatymas Lietuvai pasitraukti iš Sovietų Sąjungos yra priimtinas. Iš tikrųjų tačiau tai yra ne atsiskyrimo įstatymas, bet *priverstinos vienybės* įstatymas, taip parašytas, kad juo pasiremiant jokiai respublikai neįmanoma būtų iš Sovietų Sąjungos išstoti. Štai keletas pačių aštriausių šio įstatymo nuostatų:

Atsiskyrimo procedūra prasideda respublikiniu referendumu. Tai nebūtų taip blogai, bet įstatymas prideda apsunkinančias sąlygas: pirma, du trečdaliai turinčių teisę balsuoti gyventojų (ne balsavusių, bet turinčių teisę balsuoti) turi pasisakyti už atsiskyrimą. Niekada nėra šimtaprocentinio balsuotojų dalyvavimo, tad balsavime reikėtų surinkti žymiai daugiau negu 2/3 balsų. Dar blogiau, trečiasis įstatymo straipsnis sako, kad tirštai vienos kurios etninės grupės apgyventos vietovės turi skelbti atskirą referendumą ir turi teisę pasirinkti, ar atsiskirti kartu su visa respublika, ar pasilikti Sovietų Sąjungoje. Tokiu atveju Lietuvos respublika greičiausiai atrodytų, kaip šveicariškas sūris, pilnas Sovietų Sąjungai priklausančių skylučių, jų tarpe ir gana didelių, kaip pvz., Vilniaus kraštas.

Ir tai dar ne viskas, nes pagal įstatymo 7-tą straipsnį Sovietų Sąjungos AT dar turės teisę nuspręsti, ar referendumas atliktas laikantis įstatymų. Nėra nustatyta jokių legalumo normų, todėl Aukščiausiajai Tarybai duota pilna laisvė užblokuoti bet kokius referendumo rezultatus. Referendumą patvirtinus, prasidės 5 metų pereinamasis periodas, kurio metu sprendžiami finansiniai klausimai tarp SS ir išeinančios respublikos. Jam pasibaigus, numatytas antrasis referendumas ir vėl su 2/3 gyventojų dauguma. o šiam nepraėjus, sekantis atsiskyrimo bandymas gali būti pradėtas tik po 10 metų.

Lowry Wyman savo analizėje teigia, kad šis įstatymas yra pagrindinai neteisėtas: jis prieštarauja pačiai sovietinei konstitucijai, o jo provizijos yra pernelyg neaiškios ir *ex post facto* pritaikytos sukliudyti Lietuvos paskelbtųjų aktų įgyvendinimą. Įrodant tokio ciniško įstatymo neteisėtumą ir pašalinant suktus sovietų argumentus, ši adv. Žumbakio redaguota knyga padeda atmesti ir neteisingas sovietų pretenzijas į Lietuvą. Tarptautine teise pagrįstas kelias Lietuvai duoda žymiai stipresnį pagrindą siekti

Liet. studijų savaitėje — diskusijos tebesitęsia. Iš k. — V. Naudžius, dr. K. Ambrozaitis, dr. P. Kisielius. Nuotr. V. Maželio.

pilnos nepriklausomybės. Prasidėjus deryboms su Sovietų Sąjunga, šie visi klausimai vėl iškils į viešumą ir bus plačiai diskutuojami ir Vakarų pasaulyje. Reikės susipažinusių su faktais žmonių, galinčių atremti puolimus ir šaltai atsakyti į sovietų, o taip pat ir Vakarų skeptikų, argumentus. Tad naudokimės šia knyga patys ir supažindinkime su ja tuos, kurie galėtų Lietuvai padėti.

Išnašos

1 Vytauto Landsbergio telegrama Mikhailui Gorbačiovui, 1990.III.24, perspausdinta S. P. Žumbakis (red) knygoje *Lithuanian Independence: the Reestablishment of the Rule of Law*, p. 83.

2. Gorbačiovo kreipimasis į lietuvių tautą, 1990.III.31, perspausdintas id., p. 100.

3. Sovietų Sąjungos Liaudies deputatų trečiojo kongreso ypatingos sesijos rezoliucija, liečianti 1990 kovo 10-12 Lietuvos AT sprendimus, 1990.III.15, perspausdinta id., p. 70.

4. Sovietų Sąjungos įstatymas, liečiąs sąjunginių respublikų atsiskyrimo iš Sovietų Sąjungos procedūrą, 1990.IV.6, perspausdintas id., p. 127-133.

MŪSŲ KAIMYNAI GUDAI —

sąjungininkai ar priešai

ZENONAS PRŪSAS

Per daugelį šimtmečių gudai (dabar juos Lietuvoje vadina baltarusiais) yra buvę mūsų artimiausi kaimynai. Daugiau negu kaimynai. Beveik 600 metų dalinomės bendrais namais: Didžiąja Lietuvos Kunigaikštija. Tik po paskutinio Lietuvos-Lenkijos valstybės padalinimo 1795 metais likimas mus išskyrė. Yra natūralu skyrybose ar dalybose, kad kiekvienas buvęs partneris skirtingai prisimena praeitį. Ne kitaip yra ir mums su gudais. Pavyzdžiui, daugelis gudų istorikų ir intelektualų tvirtina, kad Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos oficialioji kalba yra buvusi gudų kalba. Šią nuomonę jiems pavyko įpiršti daugeliui Vakarų pasaulio enciklopedijų ir į pagrindinę literatūrą apie Gudiją. Tai tvirtinama ir naujausioje knygoje apie Sovietų Sąjungos tautybes, išleistoje šiais metais [5], kurią gal daug kas naudos kaip vadovėlį universitetuose. O Encyclopedia Americana apie Gudiją rašoma, kad Didžioji Lietuvos Kunigaikštija yra buvusi „Russian-Lithuanian state". Prie ko čia rusai? Kai kurie gudai eina dar toliau. Pavyzdžiui, po karo man gyvenant Muenchene vienas gudų istorikas studijiniam susirinkime aiškino, kad ir Lietuvos didieji kunigaikščiai (Gediminas, Algirdas ir kiti) buvę ne lietuviai, bet gudai, nes naudoję ne lietuvių, bet gudų kalbą kanceliarijoj, įstatymuose ir kitur, gal net namuose. Todėl ir pati valstybė buvusi tikrumoje ne lietuvių, o gudų. Mes aiškiname, kad kanceliarinė DLK kalba buvo ne gudų, bet senoji bažnytinė slavoninė kalba, kuri yra ir gudų, ir rusų, ir ukrainiečių kalbų prokalbė ir kurią viduramžiais naudojo Rytų Europos kanceliarijose, panašiai kaip Vakarų Europoje naudojo lotynų kalbą.

Kai kurie gudai skirtingai galvoja ir apie Vilniaus krašto gyventojų tautybę. Mes sakome, kad didžioji dalis Vilniaus krašto gyventojų yra sulenkėję lietuviai, bet kai kurie gudai laiko Vilnijos lenkus sulenkėjusiais gudais. Todėl Vilniaus kraštas turįs priklausyti jiems, o ne Lietuvai. Žodžiu, su gudais turime ginčytinų klausimų ir dėl istorijos, ir dėl dabarties. Svarbu su jais šiuos klausimus išsiaiškinti. Gudija yra

mums svarbi dėl dviejų pagrindinių priežasčių:

1. Sunku tikėtis Lietuvai pilnos nepriklausomybės, jei Sovietų Sąjunga išsilaikys kaip kolonijalinė imperija. Gudija yra viena iš didesniųjų S. S-gos respublikų (ketvirtoji gyventojų skaičiumi) ir ji galėtų suvaidinti svarbią rolę sovietinės imperijos subyrėjime. Iki šiol Gudija buvo viena iš paklusnesniųjų respublikų ir mums nebuvo palanki. Kai Gorbačiovas užkrovė blokadą Lietuvai, Gudija mums nepadėjo. Daug draugiškesni buvo ukrainiečiai, moldavai, gruzinai ir net patys rusai. Ar galima tikėtis palankesnių pasikeitimų Gudijoje artimoje ateityje? Ar ir jie pasidarys mūsų sąjungininkais ir pradės daryti spaudimą Maskvai?

2. Gorbačiovas grasina atiduoti Vilnių ir visą Vilniaus kraštą Gudijai, jei Lietuva norės būti nepriklausoma. Kokios reakcijos galime tikėtis iš Gudijos pusės?

Geografiniai daviniai

Gudijos SSR užima 207,600 kilometrų plotą, taigi yra truputį daugiau negu tris kartus didesnė už Lietuvą. Pagal 1989 metų gyventojų surašymą Gudijos SSR ribose gyvena 10,200,000 gyventojų, taigi beveik tris kartus daugiau, negu Lietuvoje. Gudais užsirašė 80%, bet iš jų 20% namuose naudoja rusų kalbą. Sostinė yra Minskas su 1,589,000 gyventojų. Kiti miestai yra daug mažesni. Sekantys didumu yra Gomelis (324,000 gyv.), Vitebskas (265,000) ir Mogilevas (244,000). Pusė Gudijos gyventojų yra kaimuose ir mažuose miesteliuose. Gudija yra tęsinys Rytų Europos lygumų: kalnų kaip ir nėra, tik kalvos.

Paskutiniu laiku atrasta, kad Gudija turi nemažai gamtos turtų. Apie 1965 metus buvo rasti nemaži nevalytos naftos rezervai; 1967 metais buvo eksploatuota milijonas tonų naftos, o 1970 jau 43 milijonai. Rasta ir natūralių dujų, kurių užtenka ne tik vietiniam pareikalavimui, bet ir eksportui. Žodžiu, Gudija blokados atveju neturėtų bėdos. Iš kitos pusės, tai suteikia vilčių ir mums, lietuviams. Jei šių turtų yra kaimyninėj Gudijoj, gal jų yra ir Lietuvos teritorijoj? Tarp 1965 ir 1975 metų Gudijoj buvo rasti dideli kalio druskų klodai, tinkami kalio trašų gamybai, taip pat valgomosios druskos ir fosfatų rezervai. Pietinėj Gudijos dalyje yra ir dideli anglies rezervai, kurie irgi galėtų būti eksploatuojami. Žodžiu, visi šie atradimai labai prisidėjo prie Gudijos išsivystymo į pramoninę respubliką. Tas pristabdė vietinių gyventojų išsikėlimą į kitas respublikas, kur buvo daugiau galimybių rasti darbo pramonėje. Svarbiausi Gudijos pramonės gaminiai yra traktoriai, automobilių dalys, trąšos, motociklai, dviračiai, sintetinis pluoštas, tekstilės gaminiai, laikrodžiai, televizijos aparatai ir kiti. Tarp žemės ūkio produktų žymią vietą užima lino pluoštas — virš 20% visos S. S-gos gamybos. Taigi, per praėjusius 25

metus Gudija išsivystė iš vienos iš neturtingesniųjų respublikų į vieną labiau pasiturinčių. Tvirtinama, kad tai padėjo ir gudų savigarbos bei tautinio atgimimo išsivystymui.

Tautinė sąmonė

Palyginus su daugeliu S. S-gos ribose gyvenančių tautų, atrodo, kad gudų tautinės sąmonės išsivystymas per praėjusius 50 metų lyg ir vėlavo. Pavyzdžiui, gudai giriasi, kad apie 2 milijonai jų tautiečių gyvena už S. S-gos ribų[3], bet apie jų veiklą mažai girdėti. Ir po 1917 m. Rusijos revoliucijos gudai neparodė didesnių pastangų atsiskirti nuo Rusijos. Tiesa, 1918 metais kovo 25 dieną jie paskelbė nepriklausomybę, bet ji nebuvo realizuota. Gudai komunistai lyg tai glaudėsi prie mūsų Kapsuko, norėdami sukurti bendrą lietuvių-gudų respubliką S. S-gos ribose. Atkritus Lietuvai, Leninas pradžioje nenorėjo Gudijai duoti netgi respublikos statuso. Norėjo priskirti ją prie Rusijos respublikos.

Kaip vienas iš vėlavimo reiškinių yra tai, kad pirmoji moderniosios gudų kalbos gramatika pasirodė tik 1918 metais. Atseit, kalba, kuri neva tai buvo naudota Lietuvos DLK kanceliarijoje jau 13-tame amžiuje, neturėjo gramatikos net 700 metų! Žymesnieji gudų rašytojai yra Janka Kupola (1882–1942), Jakub Kolas (1882–1958) ir Vasil Bykau, visi rašę 20-tame amžiuje. Bet gal patys didžiausi gudų kultūros turtai yra sukaupti folklore — liaudies kūryboje, laikomi vieni iš gausiausių Rytų Europoje. Labai svarbų vaidmenį gudų kultūros išsivystyme suvaidino Gudijos Mokslų Akademija, įkurta Minske 1928 metais. Intensyvus gudų kalbos ir kultūros puoselėjimas pasidarė vienu iš jos pagrindinių uždavinių. Deja, tai nepatiko Stalinui, ir vos po keleto metų po jos įkūrimo ši Akademija buvo nusiaubta, atleidžiant ir areštuojant daugumą tautiškai nusiteikusių gudų darbuotojų. Rusų kalba pradėta naudoti daugiau ir Akademija pasidarė rusinimo įrankiu. Brežnevo laikais čia labai sustiprėjo antilietuviškos nuotaikos.

Prasidėjo persekiojimai Gudijos pusėje likusių Vilniaus krašto lietuvių. Kai kas galvoja, kad tai dalinai buvo daroma kaip priedanga gudų nacionalizmui stiprinti. Negalėdami burnoti prieš rusus, jie puolė lietuvius ir tuo ugdė savo nacionalizmą[1]. Viena iš gudų tautos problemų buvo ir tai, kad jų jaunimas palyginti mažiau veržėsi į mokslus, negu kitų tautų jaunimas. Pavyzdžiui, 1971 metais Gudijos aukštosiose mokyklose gudai studentai sudarė tik 63.5%, kai tuo metu gudų procentas respublikoje buvo virš 80%. Be abejo, tai prisidėjo prie to, kad mokslinėse ir inteligentinėse profesijose 1969 metais gudai sudarė tik 48%. Gal tai buvo dalinai dėl to, kad tuo laiku Gudijoje vyravo žemdirbystė ir buvo mažiau miestų. Iš kolchozų buvo sunkiau ištrūkti ir stoti į universitetus. Reikalai pagerėjo kuriantis pramonei.

Laikotarpis tarp 1925 ir 1935 metų buvo lyg ir gudų tautinio atgimimo

periodas. Gudų kalba pradėjo įsitvirtinti mokyklose, įstaigose, spaudoje ir knygų leidyklose. Nepatiko Stalinui. Prasidėjo represijos. 1935 ir 1836 metais daugiau negu pusė Gudijos Kompartijos narių buvo išmesti dėl tariamo ,,buržuazinio nacionalizmo''. Nikola Haladzed, Liaudies Komisarų Tarybos pirmininkas, 1937 metais buvo apkaltintas nacionalizmu ir sušaudytas. Taip pat buvo sušaudytas ir I partijos sekretorius Hikala. Gudijos prezidentas Aleksandras Čarviakovas, vienas iš senųjų partiečių, apkaltintas nacionalistų inspiratorium, nelaukęs suėmimo, pats nusižudė. Sekė areštai ir daugeliu atvejų egzekucijos beveik visų partijos viršūnių, komisarų ir tūkstančių aukštojo ir vidutinio rango valdžios pareigūnų. Sunaikinus gudų tautybės kadrus buvo lengviau vykdyti rusinimo politiką. Ypač nukentėjo Švietimo komisariatas.

II pas. karas dar labiau išretino tautiškai susipratusių gudų gretas. Daug iš jų atsidūrė Vakaruose ir iš ten po karo nebegrįžo. Gyventojų nuostoliais Gudija daugiau nukentėjo negu Rusija. Prigužėjo rusų, kurie tuoj užėmė vadovaujančius postus. Rusų kalba pakeitė gudų kalbą įstaigose, mokyklose, spaudoje ir knygų leidyklose. Gudai patriotai buvo bejėgiai. Turėjo tylėti, kad neatsidurtų Sibire.

Po Stalino mirties, apie 1957 metus, Gudijoj pasipylė protestų banga dėl gudų kalbos ir kultūros išstūmimo iš mokyklų ir iš viešojo gyvenimo, taip pat ir dėl rusifikacijos. Protestavo daugumoje studentai ir rašytojai. Šie protestai nesustabdė gudų kalbos nykimo; 1968 metais Minske rusų kalba laikraščių tiražas jau buvo 12 kartų didesnis, negu išeinančių gudų kalba. Po 1972 Minske jau nebebuvo nė vienos mokyklos su gudų kaip pagrindine kalba. Panaši situacija buvo ir kituose miestuose. Tik kai kurių kaimų mokyklose gudų kalba išsilaikė pagrindine kalba. Reikalai pradėjo kiek geréti, atėjus į valdžią Gorbačiovui; 1986 metų pabaigoje 28 labiau žinomi gudų kultūrininkai parašė laišką Gorbačiovui, kuriame jį prašė imtis priemonių sulaikyti gudų tautos ,,dvasinį išnykimą'' ir davė sąrašą pasiūlymų, kaip derusifikuoti Gudiją. Gorbačiovas ignoravo šį prašymą. Nežiūrint ,,glasnost'', šis laiškas nebuvo net paminėtas Gudijos spaudoje. Apie jį sužinota tik po trijų mėnesių, kai vienas iš jį pasirašiusiųjų paminėjo vienoje spaudos konferencijoje Vakarų Berlyne. Gudų Kompartija šiuos kultūrininkų reikalavimus atmetė ir kategoriškai pareiškė, kad į tautinius klausimus ir toliau bus žiūrima ,,iš internacionalistinių pozicijų''. Tada gudų rašytojų sąjunga apeliavo į kitas respublikas, ypač į Rusijos rašytojus, prašydami pagalbos kovoje dėl gudų kalbos teisių Gudijoje; 1987 m. birželio 4 d. 134 Gudijos intelektualai, mokslininkai, žurnalistai ir darbininkijos atstovai parašė kitą atvirą laišką Gorbačiovui, kuriame paneigė Gudijos tvirtinimą, kad Gudija esanti dvikalbė. Tai esanti netiesa. Gudų kalba esanti beveik išstumta

iš mokyklų ir iš viešojo gyvenimo. Reikalavo gudų kalbos grąžinimo.

1987 metų pabaigoje pasirodė pirmieji ženklai daug platesnio tautinio atgimimo. Lapkričio 1 keletas neformalių grupių, atstovaujančių daugumoje jaunimą, suorganizavo viešą mitingą Minsko miesto centre. Jie kėlė daugelį Partijai nemalonių klausimų ir reikalavo, kad vardan ,,glasnost'' būtų pasakyta pilna tiesa apie praėjusius 50 metų. Susiorganizavo net 30 patriotinių jaunimo organizacijų, kurios vėl susirinko į dar didesnį mitingą ir demonstraciją 1987 gruodžio mėnesį. Nesulaikysi upės bėgimo! Tempas pagreitėjo. 1989 birželio mėnesį Gudijos Tautinis Frontas norėjo pravesti steigiamąjį kongresą Minske. Vietinė valdžia neleido. Lietuviams leidus, jie tai padarė Vilniuje liepos 1 dieną. 1990 sausio pradžioje stalinistai Gudijos parlamente buvo priversti priimti įstatymą, padarant gudų kalbą valstybine. Vasario mėnesį Minske susirinko jau apie 100,000 į demonstraciją, reikalaudami demokratinių reformų. Per praėjusius Minsko savivaldybės rinkimus demokratai gudai laimėjo nemažai vietų miesto valdomuose organuose. 1990 kovo mėnesį įsisteigė Gudijos Nepriklausomybės Partija. Bet gal didžiausias šuolis buvo padarytas 1990 liepos 27, kada Gudijos parlamentas paskelbė suverenitetą, įteisindamas Gudijos įstatymų pirmumą prieš S. S-gos įstatymus, turėjimą savo kariuomenės ir saugumo policijos ir Gudijos bankų pavaldumą Gudijai. Gudija buvo aštuntoji respublika, paskelbusi suverenitetą. Nors ir kiek pavėluotai, tautinis atgimimas ir čia jau vyksta pilnu tempu.

Gudai ir Vilniaus kraštas

1989 metų gyventojų surašymas Lietuvos ribose rodo, kad gudais užsirašė 63,200, arba 1.7% gyventojų. Dauguma gyvena Vilniaus krašte. Tai palyginti nėra didelis skaičius, bet jis padėties pilnai nepasako. Lenkais užsirašė 258,000, arba 7% Lietuvos gyventojų. Jie irgi daugumoje gyvena Vilniaus krašte. Kai kur sudaro daugumą. Pavyzdžiui, Šalčininkų rajone lenkais užsirašė net 81%. Dalis yra atsikėlę iš Gudijos. Po II pas. karo apie 200,000, arba trečdalis Vilnijos gyventojų, išsikėlė į Lenkiją. Į jų vietą atsikėlė nemažai iš Gudijos. Kada šie dar buvo Gudijos pusėje, tai rašėsi gudais, bet kai persikėlė į Lietuvą, pasidarė lenkais. Todėl gal ir būtų šiek tiek tiesos tvirtinime, kad jie yra sulenkėję gudai. Iš viso, Vilniaus krašte atskirti, kas yra gudas ir kas yra lenkas, nėra lengva.

Dauguma save vadina vietiniais (tuteišais). Tų tuteišų genezė yra gana įdomi. Yra pagrindo tvirtinti, kad daug iš jų yra suslavėję lietuviai. Septynioliktojo šimtmečio antroje pusėje, Jono Kazimiero laikais, pasibaigus karams su švedais, Vilniaus kraštą nusiaubė maro epidemija. Į ištuštėjusius lietuviškus kaimus atsikėlė šiek tiek gudų iš mažiau maro paliestos DLK rytinės dalies. Nors jų nebuvo daug, bet jie

kažkodėl labai prisidėjo prie lietuvių kalbos išnykimo. Vietiniai lietuviai, pradėjo naudoti slaviškai-lietuvišką žargoną. Lietuvių kalbos išnykimas Vilniaus krašte paspartėjo ypač po 1795 metų, kai visa Lietuva atsidūrė carinės Rusijos sudėtyje. Pradėjo brukti rusų kalbą. Tačiau Vilniaus kraštas buvo unikalus ta prasme, kad kaimiečiai, užuot pasisavinę rusų ar lenkų kalbas, pradėjo kalbėti ,,paprastąja'' (,,po prostu'') kalba. Dauguma jos tyrinėtojų tvirtina, kad ji yra gudų kalbos dialektas. Joje yra ne tik rusiško, bet ir lietuviško posluoksnio tiek fonetikoje, tiek ir gramatinėje struktūroje. Jos plitimą skatino ir caro valdžios atstovai, galvodami, kad tai esanti rusų kalbos tarmė, ir lenkai dvarininkai, laikydami ją lenkų kalbos dialektu. Įdomu, kad pagal Gaučą [1] visuose pokario gyventojų surašymuose Lietuvos TSR ribose kalbantieji ,,paprastąja'' kalba užsirašydavo lenkais, gi ta pačia kalba kalbantieji Gudijos pusėje buvo užrašomi kaip kalbą gudiškai. Tik kai šie ,,gudai'' persikeldavo į Lietuvos pusę, jie pasidarydavo lenkais. Suslavėjimui buvo kiek atsparesni Švenčionių, Švenčionėlių ir Trakų rajonai, bet ir ten slavėjimas vyko. Jei 1890 metais Švenčionių rajone lietuviškai kalbėjo 72%, tai 1979 metais lietuviais užsirašė tik 47.8%. Po karo į Lenkiją persikėlus daugeliui Vilnijos gyventojų, gerokai ištuštėjo miestai, ypač Vilnius. Tuo dalinai pasinaudojo lietuviai, bet ypač rusai, atsikeldami čia gyventi. Rusai turėjo pirmenybių ir kūrėsi pačiame Vilniaus mieste. Lietuviams, ypač grįžusiems iš Sibiro ir nebenorintiems grįžti į savo gimtines, kur jų gyvenvietės buvo arba nusavintos, arba sugriautos, pačiame Vilniuje įsipilietinti buvo sunkiau. Todėl kūrėsi Vilniaus priemiesčiuose ir dalinai Trakų rajone. Vis dėlto ir pačiame Vilniuje daug įsikūrė, kur lietuviai dabar sudaro nedidelę daugumą (50.5%). Trakuose lietuviai irgi sudaro 50%, o Trakų rajone 54%. Gudais užsirašiusių yra nedaug nei pačiame Vilniuje, nei rajonuose, esančiuose į vakarus nuo Vilniaus. Pačiame Vilniuje gudai sudaro tik 5.3%. Jie gyvena toliau į rytus nuo Vilniaus miesto.

Tiesiog neįtikėtinas yra nemažas vietinių Vilnijos lietuvių nutautėjimas per praėjusius 40 metų, tuo laiku, kai šis kraštas buvo Lietuvos TSR ribose. Net ir dabar šis procesas tebevyksta. Mirus tėvams lietuviams, daugelis vaikų nueina su slavais. Priežastys: nelietuviška gyventojų dauguma, nebuvimas lietuviškų mokyklų, Maskvos ir vietinių nelietuviškų administracijų spaudimas. Rajonų, apylinkių kolektyvinių ūkių ir mokyklų vietinės vadovybės daugumoje buvo ir tebėra nelietuviai. Kolektyvinių ūkių pirmininkai yra beveik vien slavai. Dažnai jie skriaudžia lietuvius kolūkiečius, neduodami ar karvei pašaro, ar traktoriaus privačiam sklypui suarti. Dėl to daugelis lietuvių atsiriboja nuo savųjų. Nutautėjimas yra dalinai išdava to, kad per praėjusius 40 metų kiekvienas

lietuviškas pasireiškimas buvo laikomas „buržuaziniu nacionalizmu", gi gudiškumas ar lenkiškumas buvo Maskvos ne tik toleruojamas, bet dar ir skatinamas. Galima būtų pakaltinti ir mūsų lietuviškuosius komunistus, kurie permažai darė iš baimės, kad gali būti palaikyti nacionalistais. Viena iš priežasčių gal yra ir tai, kad lietuviai mokytojai vengė vykti į Vilniją mokytojauti. Taip pat atrodo truputį keistoka, kad turbūt daugiau buvo rūpintasi likimu lietuvių, užsilikusių toli nuo Vilniaus esančiose salose, užmirštant, kad yra nutautinami lietuviai čia pat prie Vilniaus.

Iš viso, Vilnijos lietuviškumo problema gal yra permažai keliama ir išeivijoje, ir pačioje Lietuvoje, užmirštant, kad tai yra gyvybinis mūsų tautos klausimas. Spaudoje buvo rašyta, kad Gudijos parlamentas (turbūt su Gorbačiovo spaudimu ar bent paraginimu) reikalauja, kad Vilniaus miestas ir visas Vilniaus kraštas būtų priskirtas prie Gudijos, nes šis rajonas 1939 metais trumpą laiką priklausęs Gudijai. Pats Gorbačiovas to yra irgi reikalavęs, kai pirmą kartą išvardino sąlygas Lietuvos atsiskyrimui nuo S. S-gos. Ateityje šis klausimas gali būti sprendžiamas referendumo keliu. Kad laimėtume, į savo pusę turime patraukti Vilnijos slavus, nes mes vieni daugumos nesudarome. Atrodo, kad tam galimybių yra. Per praėjusius Lietuvos parlamento rinkimus kai kurie lietuviai kandidatai laimėjo rajonuose, kur lietuviai nesudaro daugumos. Taip pat per kovo 11 dienos balsavimą dėl Lietuvos nepriklausomybės iš 9 lenkų atstovų trys balsavo už nepriklausomybę ir šeši susilaikė. Nemaža dalis lietuviškos Vilnijos lenkų yra persikėlę iš Gudijos. Abejotina, kad jie vėl norėtų priklausyti Gudijai. Todėl referendumo atveju turbūt balsuotų už pasilikimą Lietuvoje. Reikia taip pat paveikti vietinius anksčiau ten gyvenusius lenkus ir įtikinti, kad Lietuvoje jiems būtų geriau gyventi. Tai nebūtų sunku padaryti. Gudijoje lenkai neturėjo savų mokyklų ir šiaip buvo diskriminuojami. Gal šiame reikale galėtų mums pagelbėti jų Solidarumas. Taip pat reikėtų pradėti pasitarimus su Gudijos parlamentu ir jį paveikti, kad oficialiai atsisakytų pretenzijų į Vilnių, kaip tai yra padaręs jų demokratinis sąjūdis. Kitaip mes galime netekti didelės Vilnijos dalies, pasilaikydami gal tik Vilnių, Trakus ir siaurą koridorių pagal Vilniaus--Kauno plentą.

Lietuvių-gudų santykiai

Kalbant apie mūsų santykius su gudais, reikia skirti santykius su oficialiąja Gudijos TSR valdžia nuo santykių su demokratiniais gudų judėjimais. Su pastaraisiais bėdų nėra. Pagal *Draugo* 1990 liepos 6 vedamąjį, jų pagrindinio Adradzenie sąjūdžio atstovai jau tarėsi su mūsų Sąjūdžio atstovais ir pareiškė, kad

---

(Nukelta į 76 psl.)

DAR KARTĄ APIE LIETUVOS POGRINDĮ IR MOLOTOVO-RIBBENTROPO SLAPTUOSIUS PROTOKOLUS

VYTAUTAS SKUODIS

Žurnalo *Į laisvę* 1989 spalio mėn. 106(143) numeryje buvo skelbta mano istorinė apžvalga ,,Lietuvos pogrindis ir Molotovo-Ribbentropo slaptieji protokolai''. Autorius rašė: ,,Lietuvoje iki 1975 metų tuos protokolus tikriausiai niekas nežinojo''. Ši 1975 metų data buvo nurodyta tuo pagrindu, kad Lietuvos pogrindžio spaudoje pirmoji žinia apie tuos protokolus pasirodė pirmajame atgaivintame J. Basanavičiaus *Aušros* numeryje, kuris pasirodė 1975 metų rudenį.

Gautieji nauji duomenys rodo, kad tuos protokolus Lietuvos kraštotyrininkai jau buvo ,,atradę'' 1972 metais.

1990 rugpjūčio mėnesį Čikagoje įvyko viena vakaronė, dalyvaujant reto talento Lietuvos etnografinio teatro Rumšiškėse aktorei, autentiško lietuvių liaudies dainų dainavimo atlikėjai Veronikai Povilionienei. Ji dainavo bei komentavo ir lietuvių savanorių, partizanų bei tremtinių dainas. Tarp kitko, V. Povilionienė užsiminė, kad už slaptų Ribbentropo-Molotovo protokolų teksto perrašymą ir išplatinimą Vidmantas Povilionis buvo nuteistas. Tuos tekstus jis ir jo draugai buvo paėmę iš Bostone išleistos ,,Lietuvių enciklopedijos''.

Po tos įspūdingos vakaronės, sekančią dieną peržiūrėjęs Čikagoje kun. Kazimiero Kuzminsko rūpesčiu išleistos ,,LKB Kronikos'' II ir III tomus, vardyne suradau Vidmanto Povilionio pavardę, o pagal ją ir platoką kraštotyrininkų bylos aprašymą.

1973 kovo 27 dieną Vilniuje, Kaune ir Rygoje vienu metu buvo atlikta daug kratų Lietuvos ir Latvijos kraštotyrininkų butuose. Buvo ištardyta apie 100 žmonių. Keturi iš tardomųjų — Šarūnas Žukauskas, Antanas Sakalauskas, Izidorius Rudaitis ir Vidmantas Povilionis — buvo suimti ir po vienerius metus trukusio tardymo nuteisti už ,,antitarybinę veiklą'' kaip ,,ypatingai pavojingi valstybiniai nusikaltėliai''. Jų teismas buvo uždaras.

Antrame pokalbyje Veronika Povilionienė šio straipsnio autoriui patvirtino, kad nuteistieji sugebėjo tuos slaptuosius Molotovo-Ribbentropo protokolus nurašyti iš kažkieno privačiai turimos Bostone išleistos enciklopedijos (,,Lietuvių enciklopedija'', XXV t. 215-217 p. V.Sk.). Teisiamųjų kaltinamojoje išvadoje nebuvo konkrečiai minimi protokolai, tik ,,antitarybiniai tekstai'', kuriuos jie platino. ,,Antitarybiškumą'' nustatė KGB paskirta ekspertė, kuri padarė tokią išvadą: ,,Šiuo metu tų protokolų tekstai yra antitarybiški''.

Nuteistieji slaptų protokolų tekstą buvo gavę maždaug prieš vienerius metus. Tad Lietuvos kraštotyrininkams ir tiems, kurie galėjo susipažinti su jų padaugintu ir išplatintu tekstu, tie Mo-

lotovo-Ribbentropo slaptieji protokolai, apimą SSSR ir Vokietijos pasidalinimą politinių interesų sferomis Rytų Europoje, buvo žinomi 1972 metais.

Minėtieji kraštotyrininkai — Kauno Medicinos instituto VI kurso studentas Š. Žukauskas, Kauno Politechnikos instituto vokiečių kalbos dėstytojas A. Sakalauskas, gydytojas I. Rudaitis ir inžinierius V. Povilionis — visi buvo nuteisti ir už kitus ,,nusikaltimus'', kvalifikuotus kaip ,,antitarybinė veikla''.

Apie Amerikoje leidžiamą ir jau išleistą ,,Lietuvių enciklopediją'' Lietuvoje buvo žinoma seniai. Vakaruose esantys ir saugumui talkinantys žmonės, o gal ir tikri slaptieji KGB agentai, kurių čia netrūksta ir dabar, aprūpindavo kai kurių įstaigų, tame tarpe ir Vilniaus universiteto bei Mokslų Akademijos bibliotekų specialiuosius skyrius visa ta užsienyje išleidžiama literatūra ir spauda, kuri domino KGB ir ideologinį darbą dirbančias institucijas. Į minėtų bibliotekų specialiuosius skyrius ,,paprastam mirtingajam'' patekti, ir skaityti juose ,,kalinamas'' lietuviškas knygas ir spaudą, išleistą prieš II Pasaulinį karą, karo metais ir pokariniu laikotarpiu išeivijos, buvo neįmanoma.

Jeigu mokslinį darbą dirbančiajam reikėjo pasinaudoti Amerikoje išleistos ,,Lietuvių enciklopedijos'' tomais, jis turėjo rašyti pareiškimą universiteto rektoriui arba Mokslų Akademijos prezidentui. Tokiame pareiškime turėjo būti nurodyta kokiose temose prašantysis dirba, koks konkretus klausimas jį domina iš buržuazinės nacionalistinės enciklopedijos, ir kaip jis tas žinias iš tos enciklopedijos panaudos?

Įstaigos vadovas ne savo valia tokį pareiškimą vizuodavo arba atmesdavo. Kažkas jį svarstydavo ir priimdavo sprendimą. Universiteto rektorius arba Mokslų Akademijos prezidentas tiktai pasirašydavo.

Laimingasis, gavęs teisę pasinaudoti minėta enciklopedija, galėjo skaityti tik tuos puslapius, kuriuos jam atversdavo specskyriaus vedėja. Kad jis pats nevartytų kitų puslapių, kol jis skaitydavo, darydavo išrašus arba konspektus, šalia stovėdavo arba sėdėdavo bibliotekos specskyriaus darbuotoja. Išrašus ir konspektus skaitytojas turėjo palikti ekspertizei. Ir tik po to jis juos galėjo arba išsinešti, arba naudotis tik bibliotekos specskyriuje. Už nustatytų taisyklių nesilaikymą tokių specialių skyrių darbuotojams grėsė kalėjimo bausmė.

Vienam kitam kuo nors pasižymėjusiam Lietuvos Komunistų partijos nariui sugrįžtant iš Amerikos buvo leidžiama parsivežti ir įžymiąją, Lietuvoje laikomą legendarine, Bostono ,,Lietuvių enciklopediją''. Savaime suprantama, jie kažkam turėdavo duoti tvirtas garantijas, kad enciklopediją naudos jie patys tarybinio mokslo reikalams. Galbūt kažkas saugumui duotą žodį sulaužė. Gal kuriam nors iš kraštotyrininkų pasisekė reikalingą enciklopedijos tomą slapta pasiskolinti. Galima tikėtis, kad apie tą jų atliktą žygdarbį ,,pavagiant'' pagarsinimui Molotovo-Ribbentropo slaptuosius protokolus, kada nors jie patys papasakos. Deja, Šarūno Žukausko jau nebėra gyvųjų tarpe.

Į laisvę 1989 metais paskelbtame straipsnyje minimas į pogrindį patekęs Molotovo-Ribbentrpoo slaptų protokolų tekstas buvo gautas iš kitų šaltinių. Jis buvo su komentarais ir verstas iš rusų kalbos su nuorodomis į A. Rejaus dokumentų rinkinį. Straipsnyje jis buvo paminėtas kaip pirmasis, supažindinęs Lietuvą su tų protokolų tekstais. Kaip matyti iš šios informacijos, anksčiau tai jau buvo padarę Lietuvos kraštotyrininkai.

LIETUVOS VALSTYBĖS EKONOMINIS ATKŪRIMAS

JUOZAS ŠALTINIS

I DALIS: KAPITALO FORMAVIMAS

Įžangos vietoje

Nors ir su įvairiais trukdymais, Lietuva yra pakelyje į valstybinę nepriklausomybę. Nebetoli toji diena, kai reikės visų mūsų pastangų Lietuvos valstybės ekonomijai atkurti. Šis darbas nebus lengvas, nes jis negali būti atliktas per vieną dieną, bet turės būti vykdomas laipsniškai ir planingai. Šitame planavime bene visi esame truputėlį atsilikę, nes politiniai ir sociologiniai įvykiai mus visus užklupo gana greitai ir neturėjome laiko nei ,,kvapui atgauti''. Gi ekonominio plano mums reikia, nes turime visi, ir šiapus ir anapus Atlanto, gerai išsikalbėti, kad kuo efektingiau prikeltume Lietuvos valstybę, padarydami kuo mažiausiai klaidų. Klaidos čia yra neleistinos, nes ir Lietuvos ir išeivijos resursai yra riboti. Tiesa, turime keletą fondų, paskirtų Lietuvos valstybei atstatyti; esame surinkę ir dar renkame aukas kaipo dovaną Lietuvai, bet to neužteks. Aukos, reikia atsiminti, yra vienkartinis reikalas: įteikus auką, procesas pasibaigia. Po to reikia papildomų aukų, kurios taip pat yra užbaigtinės, t.y., atlikus aukų rinkimą, reikia arba nusiraminti, arba rinkti naujas aukas.

Norint valstybę ekonomiškai pakelti į reikiamą lygį, yra būtinas kiek kitoniškas priėjimas. Valstybės ekonominė jėga prasideda **investavimu**, o ne vien tik aukų rinkimu. Investavimas gi tik tuomet yra efektingas ir pelningas, kuomet sutelkiamas didesnis kapitalas. Vakarų valstybėse kapitalo formavimas yra pats gerbūvio pagrindas. Eilinis pilietis tokio kapitalo neturi. Tačiau, kai daugybė piliečių po truputį sudeda didelius resursus, tuomet statomi fabrikai, modernizuojama technika ir visas kraštas naudojasi naujais vaisiais. Lietuvos valstybės kapitalo formavimas turės būti dvejopas: 1) už Lietuvos ribų ir 2) Lietuvos respublikos rėmuose.

Kapitalo formavimas už Lietuvos ribų

Išeivija šiuo metu turėtų suorganizuoti „Lithuania Development Fund" ar ką nors panašaus. Turėtume surinkti bent 100 milijonų dolerių. Tai atrodo labai daug, bet atsiminkime, kad tai nebus aukos. Šį kapitalą investavus, sakykime, gautume 18% uždarbio. Iš šio uždarbio apie 5% eitų mokesčiams, 7-8% būtų išmokama kaip palūkanos investuotojams ir 5% liktų Lietuvai. Jeigu tai būtų galima padaryti, kasmet Lietuva gautų po 5 milijonus dolerių, su ta sąlyga, kad šie pinigai būtų investuojami moderniai mašinerijai užsienyje pirkti. 18% uždarbis atrodo gana aukštas, bet mes žinome, kad panašūs fondai Amerikoje uždirba 25% ar net 35% gerais metais. Todėl 18% uždarbio vidurkis nėra per aukštas.

Ką Lietuva galėtų padaryti už 5 milijonus kasmet? Tai priklausys pirmiausiai nuo to, kokią pramonę ji pasirinks statyti ar modernizuoti. Naujo fabriko žemę ir pastatus turės pati valstybė parūpinti. Šis fondas tik užpirks mašinas ir aparatūrą. O tai galėtų būti vienam fabrikui per metus. Jeigu kam nors šis skaičius (5 milijonai dolerių) atrodytų permažas, tai atsiminkime, kad tai būtų tas pats, jei padovanotume visą Lietuvių Fondą kasmet.

Bet tai dar neviskas; žmonės ar institucijos, investavę į šį fondą gautų palūkanas, o fondui atlikus savo uždavinį, jis galėtų būti likviduotas, ir fondo nariai atgautų visus savo pinigus. Kol fondas veiks, jis galėtų atlikti ir kitą labai svarbią rolę Lietuvos atstatyme: fondas garantuotų Lietuvos respublikos paskolą Vakaruose. Žinoma, respublika turėtų šią paskolą atmokėti; vienok jai būtų daug lengviau kreiptis į pasaulio bankus, jeigu toks fondas ją paremtų.

Kapitalo formavimas Lietuvos respublikoje

Suburti kapitalą sistemoje, kurioje nėra tam reikalui institucijų, yra beveik neįmanoma. Pagrindinės kapitalo telkimo institucijos Vakaruose yra dvi: bankai ir akcijų biržos. Be jų dar yra ir kitos lygiai efektingos: apdraudos kompanijos, įvairūs fondai ir taupymo bei kredito organizacijos. Visų jų Lietuvai gali ir nereikėti, bet vieną instituciją Lietuva turi susikurti labai greitai: Centrinį Lietuvos Banką, valstybinę instituciją, vyriausybės priežiūroje. Šis bankas yra būtinas kapitalo formavimui. Vėliau galės būti atskirų miestų, rajonų, regijonų (pvz., Žemaitijos bankas) ir net privatūs bankai, kurie visi prisidės prie šio kapitalo telkimo proceso, bet jie galės susikurti ir vėliau.

Bene pirmoji šio Centrinio Banko funkcija būtų **pensijų fondo** administravimas. Vakarų sistemose pensijų fondai veikia šitaip: darbininkai ir darbdaviai įneša dalį darbininko algos ir perduoda pensijų fondui. Jeigu fondas gerai administruojamas, jame yra skirtumas tarp indėlių ir išmokamų pensijų; indėlių yra visada daugiau. Šis skirtumas ir sudaro pensijų fondą, kuris yra

investuojamas. Kai kurie pensijų fondai Vakaruose yra sutelkę milijardus dolerių, kitaip tariant, tarp to laikotarpio, kai darbininkas įmoka, ir tos dienos, kada jis išeina į pensiją, fondas tuos pinigus investuoja. Investuodamas, fondas uždirba daug daugiau, negu darbininkas įnešė, todėl Vakaruose pensijos yra tokios didelės. Amerikoje yra atvejai, kur žmogus, išdirbęs 40 metų, gauna tokią pensiją, kaip jo buvusi alga. Jo „gyvenimo stilius" nepasikeičia medžiagiškai. Tai yra gerai administruojamo pensijų fondo rezultatas. Tačiau valstybei šis fondas turi ir kitą ekonominę reikšmę: jis formuoja kapitalą. Šį kapitalą investuodama, valstybė gali sumodernintі visą eilę savo pramonių.

Pradžia tokiuose dalykuose visuomet yra sunki: darbdavys iš darbininko algos išskaitytų, sakykime, 8%. Pats darbdavys įmokėtų dar 8% darbininko algos. Iš karto darbininko alga sumažėja aštuoniais procentais, o darbdaviui darbininko alga pakyla 8%. Darbdavys atsakingas už šio mokesčio surinkimą ir įdėjimą į centrinį Banką. Gerai administruojamas toks pensijų fondas galėtų pensininkui mokėti pensiją, kuri būtų lygi 70-80% jo vidutinės algos. Be abejo, pensijos matematika pareitų nuo darbininko algos ir išdirbtų metų skaičiaus, bet ne nuo jo statuso partijoje ar respublikoje. Ar šiandieninis Lietuvos žmogus pagal tą sistemą ką nors laimėtų? Reikia manyti, kad taip. Bet svarbiausia — valstybė turėtų kapitalą, kurį galėtų panaudoti fabrikų ir kombinatų modernizavimui, naujos pramonės kūrimui ir pakeltų gyvenimo standartą ten, kur jis turi būti. Lietuvos žmogus to yra užsitarnavęs.

Antras būdas kapitalui formuoti yra žmonių ir įmonių santaupos. Mes žinome, kad Lietuvos žmonės taupo, sutaupo ir turi bankuose indėlius. Bet mums čia Vakaruose susidaro įspūdis, jog žmogus Lietuvoje taupo banke todėl, kad ten saugi vieta; t.y. kad kas nors neapiplėštų ar neapvogtų. Tai rimta priežastis, jeigu taip iš tiesų yra. Tačiau pagrindinis taupymo tikslas yra už savo indėlius uždirbti — gauti palūkanas, ir svarbiausia — prisidėti prie visuomenės ekonominio gerbūvio ir kapitalo formavimo.

Gyventojų taupymą skatinti bankai moka didesnius procentus. Amerikoje taupytojai gauna 5.5-8.5%, Vokietijoje vos 3-4%. Lietuvos palūkanos turės būti vyriausybės nuspręstos pagal tai, kiek santaupų valdžia nori bankuose sutelkti: kuo mažiau žmonės taupo, tuo didesni turėtų būti procentai taupytojams. Iš aukščiau minėto pavyzdžio aiškiai matyti, kad vokiečiai mieliau taupo negu amerikiečiai.

Toks santaupų fondas iš tiesų yra paskola valstybei. Valstybė turi tad labai atsargiai šį fondą naudoti, nes žmonės turi teisę savo santaupas atgal pasiimti.

Trečias būdas sutelkti kapitalą yra valstybės paskola. Valstybė gali skolintis iš savo piliečių ir vidaus organizacijų, arba — iš užsienio.

Šiuo metu abu keliai yra Lietuvai atviri, tačiau užsienio paskola daug palengvėtų, jeigu Lietuvos pinigai būtų paverčiami į užsienio valiutą: dolerius, D-markes, anglų svarus ar šveicarų frankus. Kol Lietuvoje viešpatauja rublis, kuris nėra paverčiamas jokia kita valiuta, tol užsienio paskolos Lietuvai bus sunkiai prieinamos, nors gali būti ir išimčių. Čia ir yra tas užburtas ratas, kodėl Lietuvai taip reikia nepriklausomybės. Sovietai savo rublį nuvertino, paleisti jį į pasaulio rinką bijosi (nes rublis dar nukris!), o Lietuva yra pririšta prie to paties beverčio rublio ir tuo ekonomiškai skandinama kartu su visa bankrutuojančia imperija. Užsienio apyvarta jai sunkiai prieinama, nes visas eksportas į Sovietų Sąjungą yra apmokamas tais pačiais rubliais, už kuriuos Vakaruose nieko negausi. Todėl vidinė paskola iš savų piliečių turbūt šiuo metu yra vienintelė išeitis. Jeigu turėtume išeivijoje dolerių fondą, kuris garantuotų Lietuvai paskolą doleriais, Lietuvos valstybė galėtų lengviau pasiskolinti užsienio valiutos.

Taigi šiuo metu reiktų operuoti doleriais užsienyje, o viduje — rubliais.

Nėra abejonės, kad, Lietuvai tapus visiškai nepriklausomai, atsivers ir kitos kapitalo formavimo galimybės, pvz., pravedus privačios nuosavybės įstatymą, galės būti organizuojamos akcinės bendrovės. Tokios bendrovės **pačios sutelkia kapitalą,** parduodamos akcijas. Tačiau reikia atsiminti, kad tokios bendrovės kapitalą sutelkia **sau,** o ne valstybei. Valstybė ir visuomenė tik tiek laimi, kad tokia bendrovė sukuria kokią nors pramonę ar patarnavimą, sukuria žmonėms darbus ir moka valstybei pelno mokesčius. Pareinant nuo tokios bendrovės pasisekimo ir jos dydžio, valstybė gali gauti nemažai pajamų, o jei tokios bendrovės gaminiai yra galimi eksportuoti, tai ir valstybės gerbūvis kyla aukštyn.

Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė turėtų parengti planą, kurias įmones perduoti į privačias rankas. Ne visų rūšių fabrikai ar kombinatai tiktų privačiam sektoriui. Ta bendroji Vakarų pažiūra, kad viskas veikia blogai, kas suvalstybinta, o viskas, kas privačiai veikia — tai sėkminga ir gerai — netinka visoms valstybėms ir visoms pramonės rūšims. Yra įdomių išimčių: ten kur reikalingas socialinis ir mediciniškas aprūpinimas, valstybė kažkaip sėkmingiau tvarkosi, ypač mažose valstybėse. Amerikos privačios ligoninės net ir milijonierius gali suvaryti į bankrotą. Galbūt tiksliausia suprivatinti būtų senuosius tris sektorius: mėsos, pieno ir javų, būtent, atkurti „Maistą", „Pienocentrą" ir „Lietūkį". Apie tai Lietuvoje jau kalbama. Sekantis sektorius būtų tekstilė ir rūbų pramonė, o po to — televizija, šaldytuvai ir skalbimo mašinos. Bet energetika, dujos, alyva ir mašinos galėtų likti valstybinės. Visi suprivatinti fabrikai turės telkti savo kapitalą, parduodami akcijas. Viena iš privačios pramonės privilegijų, o taip pat ir sunkumų,

ir yra tai, kad ji turi formuoti savo pačios kapitalą.

Po to sektų atbaigiamieji kapitalo formavimo žingsniai: įvairių apdraudų kūrimas. Čia turėtų būti ugnies, gyvybės, nelaimingų atsitikimų, auto ir net gamtos nelaimių draudimai (pvz., potvynio, šalčio ar audros). Ši apdrauda taip pat sutelkia kapitalą, surinkdama iš savo narių metinį mokestį. Jeigu nelaimės neįvyksta, kapitalas lieka nepaliestas. Jis yra investuojamas. Vakarų pasaulyje tokios draudimo organizacijos (valstybinės ir privačios) yra didžiausios kapitalo telkėjos ir investuotojos. Šiame plane jas minime paskiausiai todėl, kad iš pradžių naujoje valstybėje šio sektoriaus turbūt neįveiksime ir teks naudotis užsieniu. Net ir nepriklausomoje Lietuvoje, kuomet buvome pasiekę neblogą gerbūvį, didieji mūsų turto objektai vis dėlto buvo apdrausti Švedijoje, Suomijoje, Anglijoje ir Japonijoje. Taip turbūt reiktų orientuotis ir dabar.

Taigi matome, kad yra daugybė kapitalo telkimo priemonių, kurios pareina nuo to, ką krašte norima pasiekti. Tačiau viena yra aišku, kad bet kokiose sąlygose, net ir su besikeičiančiais prioritetais, kapitalo moderniai valstybei reikia. Nuo šio pagrindinio žingsnio, prasideda ekonominio gerbūvio kūryba.

Šioje vietoje įdomu pastebėti vieną dalyką: visose kapitalo telkimo diskusijose neminėjome kapitalistų, t.y. tų individų, kurie turi kapitalą sutelkę asmeniškai, šį kapitalą investuoja ir tuo taip pat prisideda prie gerbūvio kūrybos visam kraštui. Iš tiesų, modernioje šio meto valstybėje jo gali ir nebūti. Kaip iki šiol matėme, moderni valstybė gali ir be kapitalisto apsieiti. Kapitalą juk mūsų diskusijose gali suformuoti paprasti žmonės ir pati valstybė. Tokiu būdu kiekvienas pilietis darosi kapitalistas ta prasme, kad jis yra kapitalo telkimo dalyvis, ir iš to išplaukiančio gerbūvio dalininkas. Toji pasenusi idėja, kad kapitalas yra kelių individų rankose, kurie „geria darbininkų kraują", išnaudoja darbo žmones ir laiko liaudį prispaustą ekonominiame nepritekliuje, tėra išlikusi tik... Sovietų Sąjungoje. Todėl nereikia stebėtis, kad kai kurie Vakarų politiniai ekonomistai galvoja, jog komunistų sukurtoji sistema yra ne tik ne socialistinė, bet priešingai, — ji yra ne kas kita, kaip praeito šimtmečio gerai užmaskuotas **valstybinis kapitalizmas.**

Toks kapitalizmas yra pati žiauriausia ekonominė sistema, nes kapitalą absoliučiai valdo tiktai valdžia, kuri, tarp kitko, yra nedemokratinė. Demokratinė valstybė nėra vienintelis viešpats, nes be jos dar yra ir piliečiai, įvairiais būdais sutelkią kapitalą. Ta prasme valstybė nėra kapitalo valdytoja, bet savo piliečių partneris. Tokia sistema tampa demokratine ne tik politine, bet ir ekonomine prasme. Piliečių ir valstybės partnerystė sukuria ekonominę demokratiją, kuri taip pat svarbi kaip ir politinė demokratija.

Ar verta taigi į šią partnerystę įtraukti dar vieną partnerį, būtent

individualų kapitalistą? Įsivaizduokime sau, pavyzdžiui, kad atsiras vieną dieną lietuvis milijonierius iš Amerikos, kuris pasisiūlytų pastatyti Lietuvoje automobilių fabriką. Kapitalą jis tam fabrikui jau turi. Ar turėtų Lietuvos respublika jį įsileisti? Atsakymas būtų gana paprastas: Lietuva jį turėtų priimti išskėstomis rankomis ir... su atitinkamomis sąlygomis. Kol toks individas būtų piliečių ir valstybės partneris, o ne padėties viešpats, absoliučiai kontroliuojąs krašto ekonomiją, tol jis būtų reikalingas ir naudingas: jis sukurtų naują pramonę su didele eksporto galimybe, sukurtų daugybę darbų (kurių šiuomet iš viso nėra), ir duotų valstybei pajamas nuo pelno mokamais mokesčiais.

Tokių turtingų individų šiandien yra pilnas Vakarų pasaulis, ir jie yra įtakingi kraštų ekonomijoms. Įtakingi, bet ne dominuojantys. Šie žmonės kelia savo valstybių gerbūvius, moka pelno mokesčius ir įdarbina tūkstančius žmonių. Darbininkui jie nepavojingi, nes darbininkai yra įstatymais apsaugoti. Kaip kapitalo partneriai, šie žmonės atneša gerbūvį visiems piliečiams.

Taigi, matome, kad kapitalo telkime yra visokių variantų: piliečiai ir valstybė; piliečiai, valstybė ir individai, ar dar kitokie, bet visi šie variantai yra tuo įdomūs, kad tai reiškia bendradarbiavimą ir partnerystę. Nei vienas iš šių elementų negali tapti absoliučiu, dominuojančiu veiksniu, nes tai reikštų žingsnį atgal nuo ekonominės demokratijos. Iš tiesų, bet kuris iš tų trijų elementų: piliečių, valstybės ar kapitalisto tapimas absoliučiu ekonomijos valdovu, pašalinant visus kitus elementus, — veda į ekonominį despotizmą. Vakarų demokratijos tai yra gerai supratusios ir atidžiai saugo šių elementų balansą.

Sekančiame numeryje:
II dalis: Kapitalo investavimas.

Į LAISVĘ FONDO DARBAI

Praeitą vasarą *Į laisvę fondas* išleido naują kun. Antano Paškaus knygą ,,Asmenybė ir religija''. Jos gana daug egzempliorių jau pasiekė Lietuvą. Šiuo metu ĮLF ruošia spaudai vėl keletą naujų leidinių. Dr. Adolfo Damušio parašyta anglų kalba knyga ,,Footsteps of Communists and Nazis in Lithuania'' jau atiduota rinkti. Pradėtas ruošti spaudai Juozo Lukšos-Daumanto laiškų rinkinys. Antanas Paškus prisiuntė naujos savo knygos ,,Sąžinės vystymasis'' rankraštį. Nutarta, kad naujos ĮLF leidžiamos lietuviškos knygos pagal galimybes būtų spausdinamos Lietuvoje. Tolimesniuose planuose yra galvojama išleisti dalį Vytauto Vaitiekūno raštų. Atsakingoms leidykloms Lietuvoje leidžiama pagal sutartis persispausdinti anksčiau išleistas ĮLF knygas ir taip pat finansiškai remiamas kai kurių naujų knygų leidimas.

LIETUVIŠKŲJŲ STUDIJŲ SAVAITĖ DAINAVOJE

Rugpjūčio 12-19 dienomis Dainavoje įvyko Lietuviškųjų studijų savaitė, rengiama jau 34-tą kartą Lietuvių Fronto bičiulių. Šių metų pagrindinė studijų savaitės tema buvo „Lietuvos valstybingumo formos ir turinys". Buvo svarstomos ir mūsų išeivijos problemos. Iš viso — 9 paskaitos ir 5 simpoziumai.

V. Volertas, šiltais žodžiais prisiminęs A. Barono 10 metų mirties sukaktį, kalbėjo bendrai apie Lietuvos ir išeivijos problemas. **A. Gudaitis** savo paskaitoje lietė teisinius Lietuvos nepriklausomybės aspektus (paskaitos tekstas spausdinamas šiame numeryje). Lietuvos teisinės koncepcijos klausimais kalbėjo ir teisininkas iš Lietuvos **A. Bartusevičius**. **P. Žumbakis**, kalbėdamas apie privačią iniciatyvą, palietė ir kelias opias išeivijos žaizdas. **Dr. V. Vardys** savo paskaitoje apmąstė Kovo 11 aktą ir iškėlė atsirandančias problemas Lietuvoje ir išeivijoje. **Kun. K. Ramanauskas** nušvietė Bažnyčios padėtį ateistinėje valstybėje. **V. Makovecko** paskaita lietė politinę diferenciaciją ir politinę kultūrą Lietuvoje (paskaita šiame nr.). **B. Nainys** kalbėjo apie kryžkelę, kurioje atsidūrė išeivija po Kovo 11 d. **V. Nakas** nagrinėjo informacijos perteikimo uždavinius ir konkrečiai supažindino su LIC darbu (jo paskaita šiame nr.).

Simpoziume „Lietuvos pažiūra į išeiviją" dalyvavo **A. Bartusevičius, kun. K. Ramanauskas, A. Lukoševičius** ir **J. Keleras**. Išeivijos atstovai — **E. Arbas, V. Maželis** ir **dr. Z. Brinkis** kalbėjo simpoziume „Išeivijos pažiūrą į Lietuvą". 1941 ir 1990 metų vyriausybių paralelės buvo nagrinėjamos pokalbyje **P. Naručio** ir **V. Makovecko**. Įdomus buvo ekonominių klausimų simpoziumas, kuriame buvo nagrinėjamos Lietuvos ūkio, pramonės ir socialinio teisingumo galimybės. Dalyviai — **O. Baršketytė, I. Šemogienė, V. Makoveckas** ir **J. Pabedinskas** (3 šio simpoziumo referatai spausdinami šiame numeryje). Simpoziume apie greitosios akcijos iniciatyvines grupes dalyvavo **V. Nakas, D. Kviklytė** ir **J. Riškus**. Moderatoriais simpoziumuose

buvo **dr. V. Vardys, A. Raulinaitis, I. Bublienė.**

Su įdomumu buvo išklausytas iš Šveicarijos ką tik grįžusio **dr. V. Majausko** pranešimas apie ten įvykusią Europos lietuvių studijų savaitę. Vieną vakarą buvo suruoštas nuotaikingas poezijos vakaras, kuriame savo kūrybos skaitė poetai **J. Švabaitė-Gylienė, J. Keleras** ir **A. Bagdonas**. Vakarui vadovavo rašyt. V. Volertas. Kitas vakaras buvo skirtas partizanams-miško broliams, prisimenant juos specialiais poezijos posmais ir partizanų dainomis. Uždaromajame šeštadienio vakaro koncerte dainavo iš Toronto atvykusi **N. Benotienės** vadovaujama ,,Sutartinė''.

Ateinančiais metais tokią Lietuviškųjų studijų savaitę ir vėl numatoma rengti Dainavoje. Rengėjams tik vienas pasiūlymas: neperkrauti paskaitomis savaitės, palikti daugiau laiko ir poilsiui prie gražaus Spyglio ežerėlio.

Gretimam psl.: paskutinį vakarą prie vėliavų. Apačioje: simpoziumo apie Lietuvos pažiūrą į išeiviją dalyviai — dr. V. Vardys, J. Keleras, A. Lukoševičius, kun. K. Ramanauskas, A. Bartusevičius. Nuotr. V. Maželio.

PILNUTINĖ DEMOKRATIJA, SOCIALINIS TEISINGUMAS IR EKONOMINIS PROGRESAS

JONAS PABEDINSKAS

Savo laiku LF bičiulių politinė idėja skyrėsi nuo Nepriklausomos Lietuvos kitų politinių partijų ar susigrupavimų savo nepasaulėžiūriškumu, sprendžiant įvairius krašto gyvenimo klausimus. LFB pirmtakai 1936 paskelbė *Organiškos valstybės konceptą*, pagal kurį bendruomenės narys gyvena visumai, o visuma dirba kiekvienam nariui. Tais laikais, po didžiosios ekonominės depresijos buvo madoje kolektyvistinis galvojimas: komunizmas, fašizmas, nacizmas ir panašios politinės sistemos. Tokios kolektyvistinės idėjos patiko tiek laicistams, tiek katalikams ekonominėje srityje. 1958 LFB savo politinę programą pavadino *Pilnutine Demokratija*, drąsiai pasisakydami už amerikietiško tipo sistemą, nors vėliau 1979 metais pasirodžiusios jų idėjos, *Credo* pavadinimu, dažnai kalba apie socialinę demokratiją. *Credo* nemažai pasisako už bendro gėrio siekimą, kaip pvz., krašto ūkio planavimą ir viešosios piliečių veiklos koordinavimą, kad laisvė ir atsakomybė sutartų ir viena antrą papildytų. Iš *Credo* ir kitų pasisakymų atrodo, kad LFB perša kolektyvizmą, kuris viešąjį gyvenimą apsaugotų nuo kai kurių negerovių. Ypač nedviprasmiškai pasisakoma už tai, kad krašto ūkis būtų valdžios planuojamas. LFB labai griežti pasisakymai prieš kapitalizmą, kartais sulyginant jį su komunizmu kaip negerove, atrodo, angažuoja juos savo idėjomis prieš Vakarų stiliaus ekonomiką.

Svarbiausias LFB ideologas prof. A. Maceina daugiausia prisidėjęs prie nupasaulėžiūrinimo politikos formulavimo, siūlė ir visišką autonomiją kultūriniam viešojo gyvenimo sektoriui. Religijoje valdžia neturinti tikėjimo vardu ir jo labui naudoti savo jėgą. Kitaip sakant, valdyti religijos labui arba kokios kultūros ar pasaulėžiūros naudai, būtų prievarta prieš individus ir prieš visuomenę.

Siekiant Pilnutinės Demokratijos, nupasaulėžiūrinimas politinėje veikloje turėtų būti netik svarstant kultūrinius klausimus, bet ir ekonomikos, kuri liečia mažiausiai dešimteriopai didesnį piliečių skaičių jų kasdieniniame gyvenime, negu kultūrinė veikla. Todėl LFB labiau pritiktų pasisakyti už Pilnutinę Demokratiją, o ne Socialinę Demokratiją, kuri ne tik kad skamba kaip Social-Demokratija — Socialistų Demokratija, bet ir savo idėjomis stipriai šliejasi prie socializmo. Juk visokio plauko kolektyvizmas, ar tai komunizmas, ar socializmas, Centro ir Rytų Europoje yra įgrisęs iki gyvo kaulo.

Kada Pietų Afrikos juodųjų vadas Nelson Mandela po 25 metų buvo paleistas iš kalėjimo, žurnalistai pastebėjo, kad jis savo kalbose ir pasikalbėjimuose elgiasi lyg nežinotų ar nesuvoktų, kokie dideli pasikeitimai yra įvykę pasaulyje ryšium su marksizmo ideologija ir

bendrai su koketyvizmo idėjos bankrotu. Jam atleistina, nes buvo ilgai uždarytas kalėjime. Tačiau ir mes, kai kurie išeiviai, kaip tas Mandela užsidarę 50 metų savo geto kalėjime, nematėme pasaulyje pasikeitimų ir toliau kartojame tuos pačius išsireiškimus, tas pačias teorijas ir tuos pačius šūkius kaip prieš 50 ar 30 metų. Lygiai kaip Vakarų profesūra, kuri dešimtmečiais netikėjo, jog komunizmas yra blogas, nežiūrint, kad nuo to komunizmo pabėgę liudijo apie jo žiaurumą. Dabar panašiai ir su kai kuriais išeivių ideologais: Lietuvoje tautiečiai ir visa Centrinė Europa tiesiog šaukia, kad daugiau nebenori matyti kolektyvizmo, o mūsų tarpe yra dar Lietuvai peršančių biurokratiją, krašto ūkio planavimą, valdišką pramonę ir pasisako prieš konkurencijos ar rinkos ekonomijos įvedimą.

Jei LFB nori padėti savo tautiečiams rasti gerų politinių idėjų, reikia jas peržiūrėti paskutinių dešimtmečių pasaulio įvykių patirties šviesoje. Ypač todėl, kad LFB savo pareiškimuose yra pasisakę, jog jų programos bazuojasi krikščiškuu humanizmu, kurio jau ilgai nesimatė Lietuvoje. Tas duotų galimybę Lietuvoje susipažinti su krikščioniška etika pagrįstomis politinėmis/ekonominėmis idėjomis. Tačiau daug krikščioniško galvojimo ideologų pasižymi daugiau gerais norais ir moralizavimu, negu rimta ekonomine analize ir efektingais patarimais. Kartais atrodo, jei kokia nors sistema ar programa pavadinama krikščioniška, tai automatiškai ji bus ta palaimintoji ir gera — visų krikščionių remiama ir efektinga. Taip žinoma nėra, ir nelaimei, daug moraliai gražiai skambančių programų gyvenime neveikia, lygiai kaip ir komunizmas su savo puikiais šūkiais pasirodė utopija ir bankrutavo.

Komunizmui truko ilgai numirti, nes įsivėlė Stalino teroras. Be teroro komunizmas būtų greičiau pasibaigęs. Kitoks ekonominis galvojimas, bet nemažiau utopinis, yra inspiruotas katalikų ideologų su nuoširdžiais norais padėti darbininkijai, įvesti socialinį teisingumą ir padėti nelaimingiems. Kartais susidaro įspūdis, kad kai kurie geros valios katalikai turi lyg kokią tai ,,išmaldos teologiją'', kuri savo energiją naudoja ieškodama būdų padalinti esamą — jau sukurtą turtą, o beveik nieko nepasiūlo, kaip tą turtą sukurti. Visi geros valios žmonės, matydami komunizmo idėjos žlugimą turėtų suprasti, kad bet koks kolektyvizmas, kuris bazuojasi vien tik artimo meilės, humanizmo ir bendro gėrio pagrindais, yra utopija. Daug teoretinių, etiškai gerai pagrįstų, idėjų duoda labai blogus rezultatus. Kol užtektinai krašto piliečių savyje nepasikeis, pripažinkime, kad kolektyvizmas — ar jis bus pavadintas marksistiniu, ar katalikišku, ar fašistiniu — daugumai žmonių bus nepriimtinas.

Jonas Pabedinskas, ekonomistas, dirbąs importo-exporto srityje. Nuotr. V. Maželio.

Antra vertus, jau nebėra rimtai galvojančio ideologo, kuris stotų už grubų, į visuomenę nekreipiantį dėmesį ir neatsakingą kapitalizmą. Tokios ekonominės sistemos jau taip pat nebėra ir jos nebebus. Žmonija pasimokė, kad nesuvaldomas kapitalizmas yra visuomenei žalingas ir kai kuriuos individus nustumia į materialinę vergiją. Čia galime pridėti, kad ir JAV-ėse nemažai trūksta socialinio teisingumo programų.

Ką tada pasiūlyti LFB, kokią galvojimo bazę, kad geriau būtų galima rasti atsakymus įvairiausioms krašto ūkio problemoms Lietuvoje, kur reikia nusikratyti administracinės komandinės sistemos, skubinti privatizacijos procesą, išjudinti vietinę pramonę ir verslus, kad Lietuva išsikrapštytų iš tos ubagiškos padėties ir tuo pačiu metu atpažintų blogąsias kapitalizmo puses, kada jiems yra taip gerai pažįstamos kolektyvizmo bėdos.

Čia LFB galėtų atsigrįžti ir vėl į savo *Pilnutinės Demokratijos* pagrindus, **nupasaulėžiūrindami ne tik kultūrinę sritį, bet ir ekonominę.** Jei vardan kultūros galima teigti, jog politinėmis priemonėmis negalima sielos pastūmėti geru keliu, tai dar mažiau galimybių ir reikalo būtų stumti žmogaus kūną į vieną ar kitą ekonominį išganymą, jei šis pragmatiškai nepasirodo efektingas nei visuomenei, nei individui. Neatsisakant nei kultūrinėje, nei ekonominėje srityje visiškos viešosios pasaulėžiūrinės įtakos, LFB galėtų pateikti lietuviams krikščioniško humanizmo siekiančiais idealais bazuotą galvojimą, kuris būtų ir praktiškas, ir šiais laikais įgyvendinamas. Pavyzdžiui, socialinis teisingumas, visur gražiai atrodąs ant popieriaus socialistiniuose kraštuose, yra menkai paveikus visuomenei ne todėl, kad trūksta gerų įstatymų, bet todėl, kad kolektyvistiniame krašte jis yra numenkinamas ir nužmoginamas iki visiškos biednybės, sistemoje be konkurencijos ir rinkos atskaitomybės. Socialinį teisingumą įvesti yra sunku arba beveik neįmanoma, kada kraštas yra neturtingas ir kada nėra iš kur paimti pinigų visai eilei gražiai suplanuotų programų, dažnai kopijuotų iš turtingųjų valstybių santvarkos. Tokiais atvejais, kur gražūs mėginimai apsaugoti darbininkiją nuo išnaudojimo nėra realūs, valdžia tik užgniaužia privačią iniciatyvą ir stato pilis iš smėlio arba išlaiko valdžios įmones bei patarnavimus, kurie neša tautai didžiausius nuostolius, vietoje turtinti tautą. Suniveliavimas uždarbių dėl lygybės neturtinguose kraštuose padaro visus ubagais, išskyrus tik valdininkų nomenklatūrą.

Linkėkime, kad LFB suprastų, jog šiomis dienomis yra atėjęs laikas savas idėjas perteikti Lietuvos žmonėms. Jiems tačiau ne šūkių reikia (šūkiai tenai yra ne tik įgrisę, bet visai nebepatikimi), o konkrečių politiškai ekonominių veiklos pasiūlymų. LFB sambūriui, pačiai veikliausiai išeivių visuomeninių grupei, reikėtų sušaukti kelis krikščioniškos minties asmenų seminarus, kuriuose būtų pateiktos ir išdiskutuotos kitų ir LFB pagrindinės ir atnaujintos idėjos. Jūsų narys dr. J. Kazickas su kaupu šią svarbią **kraštui padėti** misiją atlieka. Bet tai jo asmeniškas įnašas. Kaip sąjūdžiui linkėtina, kad LFB paliktų voratinkliuose senus šūkius, atgyventas ar neįgyvendinamas idėjas ir matydami, kas šiandien darosi pasaulyje, duotų tautiečiams efektingo ekonominio progreso galvojimą su socialiniu teisingumu tikrai pilnutinėje demokratijoje, bazuotoje krikščionišku humanizmu.

Šį kartą tačiau nebegalime filosofuoti ir abstrakčiai visokias teorijas savo būrelyje diskutuoti. Tie laikai praėjo. Jei Lie-

Ekonominių klausimų simpoziumo dalyviai: iš k. — Viktoras Makoveckas, Ofelija Baršketytė, Indrė Šemogienė, Jonas Pabedinskas. Nuotr. V. Maželio.

tuvos valdžia, pagal dabar įmanomą savarankiškumą negalės greitai sudaryti patraukliu sąlygų vietiniams ir užsieniečiams ekonomiškai reikštis, tai ne tik labai greitai ateis ir Lietuvai bankrotas, kaip jis dabar gresia Maskvai, bet Lietuvos valdžia ir jos deputatai užsitrauks pilną tos nesėkmės atsakomybę. Jei anksčiau programos galėjo būti kaip ideologinis žaidimas, tai dabar ekonominių programų steigėjai tenai ir galimi patarėjai išeivijoje bei jų vykdytojai bus istorijos vertinami pagal jų programų rezultatus. Jokie partiniai, ideologiniai, arba net ir katalikų moraliniai utopiniai išvedžiojimai Lietuvai šiandien nepadės, bet ją ves ekonominės stagnacijos, o gal ir krašto ūkio suirutės keliu. Tikimės, kad LFB sambūris, per dešimtmečius kalbėjęs apie savo politines idėjas, neatsisakys dabar rimtai pažiūrėti į savo siūlomą programą ir ją pasiūlyti Lietuvai.

PRATĘSKIME Į LAISVĘ ŽURNALO PRENUMERATĄ IR UŽSAKYKIME ŽURNALĄ Į LIETUVĄ

LIETUVOS PRAMONĖS IŠVYSTYMO GALIMYBĖS

INDRĖ BAUŽAITĖ-ŠEMOGIENĖ

Šiomis keliomis eilutėmis noriu pasidalinti mintimis apie Lietuvos ekonominio klimato ateitį ir galimybes suformuoti ir išvystyti naujas industrijas. Šios mano mintys bus daugiau teoretinės, paremtos asmeniniu patyrimu įmonių vadovavimo (management), kapitalo telkimo ir finansų srityse, bei pastebėtais kitų Rytų Europos valstybių pirmųjų žingsnių ir klaidų pavyzdžiais.

Neseniai viename ,,Chicago Tribune'' dienraščio straipsnyje buvo rašoma apie Rytų Europos ekonominę padėtį ir galimybes. Žvelgdamas į ateitį, straipsnio autorius tarp kitko taip pastebėjo: ,,...o dabar ateina pati sunkiausia dalis... Revoliuciją Rytų Europoje sukelti buvo lengviau, negu pagerinti ekonomiją''. Tai galima pritaikinti ir Lietuvos atveju. Nelengva būtų pasiekti ekonominės transformacijos net ir normaliomis sąlygomis, net jei ir politinis pasaulio klimatas būtų ramus, ir turtingieji kraštai ištiestų pagalbos ranką. Bet tokių normalių sąlygų artimoje ateity negalime tikėtis. Ekonominės, politinės ir militarinės krizės pasaulyje didėja ir, nors tai nėra teisinga, Lietuva šiuo metu negali tikėtis didesnio dėmesio ar pagalbos iš Vakarų kraštų, tarptautinių prekybos organizacijų bei firmų. Priežastys yra įvairios, bet verta čia paminėti bent tris:

1. Kiti Rytų Europos kraštai, kaip Lenkija, Čekoslovakija ir Vengrija, pirmieji atkreipė ir dabar atkreipia daugumos Vakarų valstybių dėmesį, pastangas bei lėšas jų ekonominiam atsistatymui.

2. Vakarai vis dar neturi patikimos statistikos apie Lietuvos ekonominę padėtį, žemės ūkį ir visas galimybes. Turimos statistinės žinios apima bendrai visą Sovietų Sąjungą. Nauja Lietuvoje paruošiama statistinė informacija dažnai kelia daugybę klausimų ir abejonių, lyginant ją su kitų kraštų statistinės informacijos standartais.

3. Ekonominė Lietuvos ateitis surišta su jos santvarka ir pilno savarankiškumo galimybėmis. Kol sovietai kontroliuos Lietuvos sienas, uostą ir šiaip varžys vyriausybės planus, darbus ir ekonominius potvarkius, kiti kraštai ir privačios tarptautinės firmos daugumoje savo dėmesį nukreips kitur. Gal tik keletas drąsesniųjų pamažu imsis pirmųjų bendradarbiavimo žingsnių.

Vienas pavyzdys iš asmeniškos patirties. Šių metų pradžioje gavau netiesioginį užklausimą ir prašymą iš vienos Fortune 50 firmos, besidominčios technologijos, prekybos ir investavimo galimybėmis Lietuvoje. Tačiau net ir po Kovo 11 įvykių šiai firmai vis dar nepaaiškėjo, kad krašto valdymo ir santvarkos klausimai Lietuvoje būtų išsisprendę teigiamai, ir ji nutarė, jog dar yra per didelė rizika pradėti net ir preliminarines diskusijas tuo klausimu. Manau, kad tokių panašių atvejų rastume ir kitų valstybių bei didelių tarptautinių firmų tarpe. Todėl ekonominis Lietuvos atstatymas ir naujų industrijų formavimas

dar bus ilgas ir skausmingas procesas, pareikalaujantis didelio ryžto ir dar didesnių pastangų.

Tikime, kad dabartinė neaiški politinė ir militarinė padėtis išsispręs, krašto savarankiškumas bus pripažintas pasaulio bendruomenėje ir tarptautinės prekybos dėmesys — vyriausybių, firmų bei privačių asmenų — bus pradėtas. Iš Lietuvos pusės jau ir dabar pastebimi atskirų asmenų, o taip pat ir pačios vyriausybės, bandymai ieškoti ekonominių ryšių su kitomis sovietinėmis respublikomis ar su tarptautinės prekybos darbuotojais. Ši iniciatyva vyksta dalinai oficialiai, dalinai ir juodojoje rinkoje, norint pasikeisti produktais, arba norint gauti užsienio valiutos. Ieškoma ir naujų prekybos partnerių, kurie norėtų pirkti Lietuvos ūkio ar pramonės produktus, pilnai ar tik pusiau pagamintus, už pinigus arba už Lietuvoje reikalingas medžiagas ar prekes, pvz., benzino ar kuro gaminius.

Beieškant kelių plėsti industrijas ir tarptautinę prekybą, atsiras proga arčiau pažinti pagrindinius laisvosios rinkos dėsnius: 1. Gauti informacijos apie laisvosios rinkos pareikalavimus: ko, kiek, kam, kokybė, kaina. 2. Susidaryti pasaulinės gaminių ir produktų gamybos ir prekybos kompeticijos vaizdą bei galimybes ar būdus Lietuvai konkuruoti, pirmauti, ar tik išsilaikyti varžybose savo gamybos kaina, gaminių kokybe ar prekių išskirtinumu. 3. Paaiškės ir specifiniai uždaviniai pasiruošti esamų industrijų pertvarkymui, ar jų uždarymui ir naujų industrijų formavimui.

Reikia manyti, kad Lietuvos ekonominio planavimo vadovai stebi Rytų Europos ir net Sovietų Sąjungos respublikų sėkmingus ir nesėkmingus pavyzdžius, privatizacijos, kainų kontrolės

Indrė Šemogienė, dirbanti biznio administracijos ir kapitalo tvarkymo srityje. Nuotr. V. Maželio.

tvarkymo, tarptautinių prekybos sutarčių, investavimo ir paskolų srityje. Iš to visko galima ir būtina pasimokyti.

Pirma, reikia suprasti, kad norint pasiekti teigiamų rezultatų, reikės panaudoti daug daugiau laiko, energijos, kapitalo ir užsispyrimo, negu iš pradžių yra galvojama.

Antra, būtina gerai žinoti ir ištirti gamybos konsultantų, prekybos tarpininkų ir bendradarbių kredencialus, jų patyrimą toje srityje ir net jų motyvus, kurių vedami jie siūlosi su įvairiais patarnavimais. Tokių konsultantų ar partnerių atsiras vis daugiau — iš kitataučių ir iš pačių lietuvių — vieni siūlydami savo paslaugas iš geros širdies, kiti dėl pelno. Tačiau su jais visais reikia būti atsargiems.

Neretai tie, kurie siūlo savo paslaugas iš geros širdies, gali neturėti pakankamai patirties ir sugebėjimų. Kiti gali turėti savo planus, įdedamas pastangas

paversti į asmenišką pelną. Tokiose situacijose darbas liks dažnai neužbaigtas, pavėluotas, rezultatai nepriimtini, galutinė produkto kaina per aukšta. Amerikiečiai turi tokiems asmenims terminą — „Carpet baggers". Jų pasitaiko kiekviename krašte, kiekvienoje tautoje, net ir lietuviškosios išeivijos tarpe. Tad jokiu būdu negalima užmerkti akių, reikia užsitikrinti kieno ir kokios pastangos tikrai pagelbės Lietuvos ekonomijos atstatymui.

Jei Lietuvos vyriausybė, lietuvių išeivijos veiksniai ir privatūs savanoriai — specialistai pilnai supras galimus sunkumus ar pasitaikysiančias kliūtis ir atsargiai imsis jų išvengti, tai Lietuvos ekonominė ateitis gali susilaukti didesnio užsienio firmų investavimo ir įvairesnių industrijų susikūrimo. Tiesa, mūsų laukia dar ilgas ir sunkus kelias, bet vilties ir optimizmo negalima prarasti. Tik negalima kartu pamiršti ir šio angliško posakio: Nothing good comes easy! — Niekas nepasidaro be pastangų!

MŪSŲ KAIMYNAI GUDAI
(atkelta iš 59 psl.)

gudai neturi jokių pretenzijų į Vilnių. Taip pat šių metų kovo mėnesį įsteigta Gudų nepriklausomybės partija nutarė, kad vienas iš pirmųjų uždavinių yra išrinkimas Gudijos naujo tautinio simbolio. Iki šiol juo yra buvęs Vytis. Atseit, jie tai padarytų kaip draugiškumo gestą Lietuvai. Deja, Minską kol kas tebevaldo surusėję gudai stalinistai. Bet, atrodo, kad ir šie vis dėlto pamatė, iš kur vėjas pučia ir vienbalsiai paskelbė Gudijos suverenitetą. Demokratinė Gudijos inteligentija irgi drąsėja. Tikėkimės, kad jie jau bus valdžioje, kai pradėsim rimtesnes derybas su Maskva dėl Lietuvos nepriklausomybės ir kai iškils teritoriniai klausimai. Todėl yra svarbu mums užmegzti artimesnius ryšius su gudų tautiniais sąjūdžiais ne tik Lietuvoje, bet ir Amerikoje ar kitur, kur yra gudų organizacijų. Gaila, kad iki šiol su jomis beveik neturėjome jokių santykių.

Panaudota literatūra

1. Petras Gaučas. — Lietuvių kalba Vilniaus krašte. *Pergalė*, 1989 m. psl. 148-167.
2. Conquest, Robert. — The Last Empire: Nationality and the Soviet Future. Stamford, Calif., 1986.
3. Katz, Zev, Rogers, R. and Harned. — Handbook of Major Soviet Nationalities. New York, 1975.
4. Lubachko, Ivan S. — Belorussia Under Soviet Rule: 1917–1957. Lexington, Kentucky, 1972.
5. Nahaylo, Bohdan and Swoboda, Victor. — Soviet Disunion. A. History of the Nationalities Problem. New York, 1990.
6. Shtromas, A. and Kaplan, M. — The Soviet Union and the Challenge of the Future. vol. 3, New York, 1989.
7. Simmonds, G. W. — Nationalism in the USSR and Eastern Europe in the Era of Breznev and Kosygin. Detroit, 1977.
8. Vakar, Nicholas P. — Belorussia; The Making of a Nation. Cambridge, Mass., 1956.

ŽINGSNIAI Į TARPTAUTINĘ PREKYBĄ

OFELIJA BARŠKETYTĖ

Per paskutiniuosius metus politiniai ir ekonominiai pasikeitimai Rytų Europoje ir Tarybų Sąjungoje yra ne tik užpildę daugelio laikraščių pirmuosius puslapius, bet kartu pravėrę ir mūsų visų akis. Istorijos kryptis yra taip greitai ir smarkiai pasukusi iš įprasto kelio, kad kiekvienas iš mūsų, nežiūrint kokių būtume politinių požiūrių, profesinių specialybių arba kraštų gyventojai, esame ir ateity būsime labai paliesti ir paveikti. Ne tiek tie visi įvykiai labai greitai vyko ir vyksta, bet jų pasekmes ir iš jų kylančias progas net greičiau pajusime. Bet iš tikrųjų šie įvykiai, žiūrint Vakarų pasaulio gyventojo akimis, prasidėjo labai ,,negeru'' laiku.

Tradicinė Vakarų pasaulio reakcija į panašius įvykius paprastai būdavo finansinė šalpa. Daugumas turbūt prisimename Marshall planą. Kiek jau kartų Vakarai yra užpylę įvairius pasaulio kraštus doleriais, markėmis ar frankais, galvodami, kad taip jie gali visas ugnis užgesinti? Na, jeigu ne doleriai, tai bent patrankos ar šautuvai problemas ,,išspręsdavo''. Bet šį kartą Vakarai mažai beturi atliekamų pinigų tiesioginei šalpai. Vakarų Vokietijai teks greitas ir brangus darbas atstatyti Rytų Vokietiją. Italijos, Ispanijos ir kitų Vakarų Europos valstybių laukia ekonominis įsijungimas 1992 metais į Europos bendriją. Amerikos ekonominė padėtis pradeda silpnėti ir dėl vadinamosios ,,Savings and Loan'' krizės. Mūsų valstybinis iždas nebegalės lengvai pinigus bedalinti. Tačiau jeigu Čekoslovakijos prezidentas Havel, kalbėdamas Amerikos Kongreso nariams, išreiškė teisingą Rytų Europos gyventojų nuomonę, tai jo pasakymas, kad mes (Rytų Europa) ieškome prekybos, ne pašalpos (we seek trade not aid), nulems naują pagalbos kryptį.

Ekonominis Rytų Europos ir kartu Lietuvos atstatymas turėtų susidėti iš trijų fazių. Labai trumpai susumuojant, pirma turėtų prasidėti išsamus prekių ir patarnavimų pasikeitimas. Antra, turėtų būti pasirašomos sutartys su Vakarų pasaulio firmomis. O po to jau turėtų prasidėti bendras pasikeitimas darbininkais, prekėmis ir išradimais su vakariečiais. Tai nėra nauji principai. Kiekvienas, kuris yra studijavęs nors pradinius ekonomikos mokslus, juos supras. Bet reikia prisiminti, kad kiekvienas iš mūsų, nežiūrint mokslo laispnių ar praktiškos patirties, sunkiai rasime atsakymus į du klausimus.

Pirma, ar tautos, kurios daugiau negu keturiasdešimt metų yra išgyvenusios ,,trečiojo pasaulio'' sąlygose, priims dar sunkesnius laikus? Antras klausimas būtų — kiek ilgai? Labai dažnai anksčiau girdėdavome kalbant, kad Rytų Europoje ar Tarybų Sąjungoje pinigų būdavo, bet nebūdavo ko už juos nusipirkti. Tokia padėtis gali gana ilgai dar tęstis.

Visa problema yra tai, kad mes iš tikrųjų kuriame naują ekonominę santvar-

Ofelija Baršketytė, tarptautinės prekybos specialistė, dirba investavimo firmoje. Nuotr. V. Maželio.

ką ir niekas nežino, kiek ilgai tas naujas kūrimas užtruks. Yra ekonomistų, kurie galvoja, kad net visa nauja generacija turės užaugti, kol atsiras balansas tarp prekių buvimo ir galimumo jas įsigyti. Kiti su ta pažiūra nesutinka ir savo nuomonei paremti panaudoja Vakarų Vokietijos greitą atsistatymą 1949–1955 metų laikotarpyje. Per tą trumpą laiką vokiečių gyvenimo lygis labai greit pagerėjo, tad ir dabar daugelis ekonomistų galvoja, jog nedaugiau laiko reikės ir Rytų Europos gyventojams atsigauti. Tačiau ne visiškai galima sutikti su šia optimistine galvosena. Tokie ekonomistai dažnai užmiršta vieną Vokietijos pavyzdžio detalę, į kurią mes, finansų mokslo atstovai, kreipiame labai didelį dėmesį. Būtent, vokiečiams pasisekė greitai atstatyti savo ekonomiją, kadangi tame laikotarpyje beveik kiekvienais metais eksportas augo bent 20% per metus. Tai vienas iš pagrindinių būdų, kaip ir dabar Rytų Europa galėtų paspartinti savo ekonomijos atstatymą.

Todėl ir mano pirmasis pasiūlymas yra pagreitinti prekių ir patarnavimų apsikeitimą. Pozityviai galvojant, Lietuva yra labai geroje geografinėje pozicijoje tokiam apsikeitimui — Vakarai netoli, jūra čia pat ir t.t. Problema yra dvipusinė. Pirma, Lietuvos santykiai su Vakarais tuo tarpu pagrįsti planuotos ekonomijos pagrindais. Tokia planuota ekonomija turi būti greitai pakeista. Būtinai turi vyrauti vakarietiški standartai. Kontraktas lieka kontraktu. Jį pasirašius, turi atsirasti atsakomybė, kuri turi būti ištesėta. Nežiūrint ar derybos vyks čia, ar Paryžiuje, ar Dainavoje, atstovaujantys yra įgalioti daryti sprendimus ir prisiimti atsakomybę. Mums tai gali atrodyti labai paprasta, bet žmogui, užaugusiam tarybinėje sistemoje, kur atsakomybę galima užmesti biurokratijai, tai nėra įprasta. Dar didesnė problema, galima sakyti, yra, kad daugelis prekių ir produktų, gaminamų Rytų Europoje, neprilygsta Vakarų standartams. Kai neturi pasirinkimo, imi tai ką gauni. Bet Vakaruose, kur pasirinkimas yra didelis, blogesnės kokybės prekėms nebus rinkos.

Reikia sukurti „pasididžiavimą" savuoju produktu. Angliškai lengviausiai tai paaiškinti terminu „quality control". Ar tai būtų baldas, ar bulvė, reikės stengtis laikytis principo, kad čia gaminamas **lietuviškas** baldas ir auginama **lietuviška** bulvė, ir todėl aš, kaip stalius ar ūkininkas, darysiu viską, ką galėsiu (dirbsiu ilgesnes valandas, atsargiau ir t.t.) tai įgyvendinti. Savaime aišku, jei nebus įrankių ar dalių, susidarys papildomų sunkumų. Bet reikia atsiminti, kad Vakarų pasauliui rūpės lygiai tiek pat prekių kokybė, kiek ir pačių prekių gavimas. Mus turėtų dominti kai kurių siūloma idėja, kad Lietuva pasidarytų panaši į Hong Kongą. Tik reikia atsiminti, kad Hong Kongas daugiau

MIRĖ BRONIUS KVIKLYS

1990 rugpjūčio 28 Čikagoje mirė žmogus, kurio atlikti darbai yra milžiniškos vertės lietuvių kultūrai. Bronius Kviklys — žurnalistas, publicistas, „Mūsų Lietuvos" ir „Lietuvos Bažnyčių" tomų autorius ir redaktorius, ilgametis *Draugo* dienraščio redaktorius ir vedamųjų autorius, bibliografas, privataus lietuviškų leidinių archyvo kūrėjas ir įvairių parodų organizatorius. Nebus įmanoma lietuviškame gyvenime rasti jo vietoje pakaitalą.

Velionis buvo gimęs 1913 lapkričio 10 Aukštaitijoje. Buvo baigęs ekonomikos mokslus diplomuoto ekonomisto laipsniu. Nuo jaunystės priklausė skautų organizacijai, buvo rūpestingas šeimos tėvas ir ne taip seniai popiežiaus apdovanotas „Pro Ecclesia et Pontifice" medaliu. Jo atlikti darbai, darbštumas ir atsidavimas lietuviškos kultūros reikalams, jo šilta asmenybė nebus užmiršta.

Nuotr. J. Tamulaičio

STUDIJŲ SAVAITĖ EUROPOJE

37-ji Europos lietuvių studijų savaitė įvyko Einsiedeln, Šveicarijoje, 1990 rugpjūčio 5-12 dienomis. Joje dalyvavo apie 150 asmenų, gana daug iš Lietuvos. Buvo išklausyta 11 paskaitų, daugumoje liečiančių šiandieninius Lietuvos klausimus. Dalyvių tarpe buvo ir Lietuvos respublikos AT pirmininkas Vytautas Landsbergis, K. Motieka ir daugelis kitų aukštų valdžios ir mokslo įstaigų pareigūnų. Išeivija taip pat buvo atstovaujama visų savo veiksnių pirmininkų ar atstovų. Susidarė įspūdis, kad ši Europos lietuvių studijų savaitė (panašiai kaip ir praeitais metais) išvirto į „lietuviškų viršūnių konferenciją". Žinoma, tokiose konferencijose visada pasitaiko ir įvairių nuomonių nesutarimo. Ypač šį kartą tokie iškilę nesutarimai paliko ne visai malonius atgarsius. Tolimesnių savaičių rengėjams vertėtų pagalvoti, ar tokios „viršūnių konferencijos" nepradeda keisti taip gražiai iki šiol vykusių savaičių nuoširdų bičiulišką pobūdį.

---

uždirba iš patarnavimų nei iš parduodamų prekių. Jo gaunamos pajamos už finansinę, teisinę ir turistinę pagalbą bei kitokius patarnavimus gali būti vartojamos importui.

Galimybių yra įvairiausių. Ateitis bus lygiai tiek įdomi, kiek ji yra ir nežinoma. Bet pirmiausiai pradėkime, kreipdami dėmesį į aukščiausius standartus ir principus, kad žodis „lietuviškas" (made in Lithuania) taptų pasaulyje ir aukščiausiojo lygio apibūdinimu.

Juozas Daumantas, PARTIZANAI. Ketvirtoji laida, išleista 1990 ,,Vagos'' leidyklos Vilniuje, perfotografuojant Į Laisvę Fondo trečiąjį leidimą (1984) ir pridedant papildomus Liudo Truskos ir Antaninos Garmutės straipsnius. Knyga minkštais viršeliais, 567 psl., išleista 100,000 tiražu (jau išparduota). Gauto pelno dalį (100,000 rublių) ,,Vagos'' leidykla pagal susitarimą su Į Laisvę Fondu paskyrė Tremtinių sąjungai — tremtinių palaikų pervežimui į Tėvynę finansuoti.

Zenonas Ivinskis, RINKTINIAI RAŠTAI III, Lietuvių kovos su vokiečių riteriais XIII-XV a. Išleido Romoje 1989 Lietuvių katalikų mokslo akademija. Redagavo Paulius Jatulis. Knyga 586 psl. didelio formato, nesupjaustytais puslapiais.

Arvydas Juozaitis, SĄJŪDIS IR DEMOKRATIJA. Periodinėje spaudoje skelbtų straipsnių rinkinys. Išleido 1990 metais Vilniaus ,,Periodikos'' leidykla. Nedidelė 105 psl. knygelė, tiražas 5000.

KOVOJANTI LIETUVA 1944-1954. Rezistencijos laikotarpio fotonuotraukos. Knygutėje sudėta 114 nuotraukų su paaiškinimais iš Lietuvos partizanų gyvenimo. Įvadinius žodžius parašė Robertas Keturakis ir Valentinas Gylys. Išleido Lietuvos tremtinių sąjunga ir leidykla ,,Aras'' 1990 metais. Tiražas — 10,000.

Antanas Paškus, ASMENYBĖ IR RELIGIJA psichologinio vystymosi perspektyvoje. Į Laisvę Fondo leidinys Nr. 22, 1990 m., 156 psl. Kaina 6 dol.

Jonas Kutra, ŽVILGSNIS PRAEITIN. Spausdintų periodikoje straipsnių rinkinys, 117 psl. Leidėjas nepažymėtas, spausdinta ,,Draugo'' spaustuvėje. Kaina 6 dol.

Vytautas Alantas, TAUTA ISTORIJOS VINGIAIS. Ideologiniai mąstymai apie lietuvių tautos kultūrinius ir politinius bruožus. Išleista 1990, prieš pat autoriaus mirtį. Knyga 242 psl., kaina 10 dol.

Edita Nazaraitė, MECHANINĖ MŪZA. Eilėraščiai 1985-1988. Išleido 1989 Ateities literatūros fondas. Dailiai apipavidalinta 76 psl. knygutė su pačios autorės iliustracijomis ir viršeliu. Kaina 6 dol.

VARPAS, Nr. 25, 1990. Didelis 223 psl. numeris, kaip paprastai sukaupęs daug istorinės ir dabartinių aktualijų medžiagos, plačių apžvalgų ir vertinimų. Redaguoja Antanas Kučys, leidžia Varpininkų filisterių draugija. Šio numerio kaina 5 dol.

TĖVYNĖS SARGAS, 1990, nr. 1. Viršelyje naujo LKDS pirm. dr. Č. Masaičio nuotrauka, turinyje su juo pasikalbėjimas, LKDS suvažiavimas, darbai, A. Terlecko ir V. Petkaus straipsniai. Su gražiais komentarais perspausdintas iš ,,Į laisvę žurnalo nr. 106 vedamasis ,,Puikybė prieš toleranciją''. Redaktorius — Algirdas Kasulaitis, Šio numerio kaina 4 dol.

Į LAISVĘ FONDAS LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI
AMERICAN FOUNDATION FOR LITHUANIAN RESEARCH, INC.
8908 W. Butterfield Ln., Orland Park, ILL 60462

ir

LIETUVIŠKŲ STUDIJŲ CENTRAS
CENTER FOR LITHUANIAN STUDIES, INC.
1901 South 49th Ct., Cicero, IL 60650

yra dvi Lietuvių Fronto bičiulių sukurtos institucijos:

Į LAISVĘ FONDAS tiesiogiai rūpinasi reikalingiausių veikalų užsakymu ir leidimu. Šiuo metu jau pradėti planai perkelti į Lietuvą kai kurių knygų spausdinimą, kur jos galėtų būti išleistos žymiai didesniais tiražais. Prenumeruokime, pirkime ir platinkime Į Laisvę Fondo leidinius, remkime šio fondo darbus.

LIETUVIŠKŲ STUDIJŲ CENTRAS finansiškai remia visas lietuviškas kultūrines ir politines pastangas:

- Remia Į Laisvę Fondo knygų leidimo darbus,
- Skiria stipendijas, išmoka honorarus užsakytiems veikalams,
- Pradėjo žygius suorganizuoti Lietuvoje ĮLF filialą ir aprūpinti moderniomis spaudos darbams atlikti priemonėmis,
- Yra įsipareigojęs remti būtinai reikalingą Lietuvių Informacijos Centro skyriaus Washingtone darbą.

Visiems šiems uždaviniams reikalinga finansinė talka. Tai yra konkretūs darbai ir įsipareigojimai, kuriems visų mūsų širdys ir kišenės privalėtų būti atviros. Visos aukos, kurios išrašomos CENTER FOR LITHUANIAN STUDIES, INC. vardu gali būti nurašomos nuo JAV federalinių pajamų mokesčių.

Aukas siųsti Lietuviškų Studijų Centro iždininkui šiuo adresu: **Kostas Dočkus, 1901 South 49th Ct., Cicero, IL 60650.**

Alp(LKA) 3082
1990
Nr.109(146)

Šio numerio kaina 3.50 dol.